

**Aikuissosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden
tarpeet tulevaisuudessa sosiaalityöntekijöiden
kuvaamina**

Tiina Maria Ketola 044 5474

Pro gradu -tutkielma

2017

Sosiaalityön koulutusohjelma

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Aikuissosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden tarpeet tulevaisuudessa sosiaalityöntekijöiden kuvaamina

Tekijä: Tiina Maria Ketola

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu-työ Sivulaudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 103

Vuosi: Syksy 2017

Tiivistelmä:

Tutkimuksessa on tarkasteltu sosiaalityön asiantuntijuutta kunnallisessa aikuissosiaalityössä tulevaisuudessa Lapissa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuskysymys on ollut 1) Minkälaisia asiantuntijuuden tarpeita sosiaalityöntekijät ovat kuvanneet aikuissosiaalityössä tulevaisuutta ajatellen. Kuvailen sosiaalityöntekijöiden itsensä esille tuomia osaamisen ja asiantuntijuuden tarpeita. Rajaavina tekijöinä ovat olleet Lapin maakunnallinen alue, sosiaalityöntekijän ammatissa työskenteleminen kunnan sosiaalitoimessa, aikuissosiaalityö substanssialana sekä ajallinen perspektiivi; tulevaisuus sekä osaamisen ja asiantuntijuuden tarpeet tulevaisuuden näkökulmasta. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla. Ryhmäteemahaastatteluaineiston tavoitteena on ollut kuvata kunnallisessa aikuissosiaalityössä tarvittavaa asiantuntijuutta ja osaamista sekä niiden asiantuntijuuden tiedollisia, taidollisia ja eettisiä ulottuvuuksia. Tavoitteena on ollut myös tarkastella kunnallisen aikuissosiaalityön muutosta yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Tutkimustulosten ja kirjallisuuden perusteella aikuissosiaalityöhön liittyvät ulottuvuudet ovat tiedot, taidot ja eettiset periaatteet. Sosiaalityön tiedollisista osaamistarpeista ovat korostuneet yhteiskunnallinen, psykososiaalinen ja oikeudellinen tieto. Oikeudellinen tieto ohjaa vahvasti sosiaalityötä. Sosiaalityön taidollisista osaamistarpeista ovat nousseet esiin moniammatillisen yhteistyön taidot ja osaaminen. Paljon tukea tarvitsevien asiakkaiden kohdalla moniammatillinen ja poikkitieteellinen verkostotyö on noussut esille ja se lisää sosiaalityöntekijän tehtävänkuvan ja siten myös asiantuntijuuden ja osaamisen tarpeiden kompleksisuutta. Lisäksi kuntouttavan sosiaalityön sekä päihdetyön taidolliset ja tiedolliset osaamistarpeet ovat nousseet aineistossa esiin. Yhteiskunta- ja palvelujärjestelmään liittyvä osaamisen tarve on noussut myös esiin. Asiakkaiden palveluohjaukselle ja sosiaaliohjaukselle on havaittu sosiaalista tarvetta. Eettisistä asiantuntijuuden tarpeista ja toimintaperiaatteista tutkimustuloksissa ja kirjallisuudessa nousivat esiin oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden toimintaperiaatteet. Myös ihmisarvoisen kohtaamisen periaate sekä jännitteet asiakkaiden yksilöllisten ideologioiden, tuen tarpeiden ja yhteiskunnan sekä lainsäädännön välillä ovat korostuneet. Aikuissosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden tarpeet tulevaisuutta ajatellen ovat tiiviisti kytkeytyneet havaittuihin sosiaalisiin tarpeisiin ja epäkohtiin. Keskiössä on asiakas tarpeineen ja toiveineen, jonka ympärille sosiaalityö ja sen osaamistarpeet rakentuvat.

Avainsanat: sosiaalityö, aikuisuus, osaaminen, asiantuntijuus

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

(vain Lappia koskevat)

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Kunnallinen aikuissosiaalityö yhteiskunnallisten muutospaineiden puristuksessa.....	4
2.1 Yhteiskunnallinen ja lainsäädännöllinen muutos.....	4
2.2 Kuntouttava sosiaalityö.....	12
2.3. Suunnitelmallinen ja moniammatillinen aikuissosiaalityö.....	17
2.4 Rakenteellinen sosiaalityö.....	22
2.5 Perustoimeentulotuen siirtyminen Kelaan.....	25
3. Sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen.....	29
3.1 Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet: tiedot, taidot ja etiikka.....	29
3.2 Sosiaalityön osaamisen ulottuvuudet.....	40
3.3 Ongelmanratkaisuperinne ja refleksiivisyys aikuissosiaalityön osaamisessa ja asiantuntijuudessa.....	43
4. Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat ja tutkimuksen toteuttaminen	52
4.1 Tutkimustehtävä.....	52
4.2 Ryhmäteemahaastattelu.....	55
4.3 Aineiston analyysi:litteroinnista sisällönanalyysiin ja teemoitteluun.....	59
4.4 Tutkimuksen eettisyys.....	62
5. Tulokset: aikuissosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen tarpeet tulevaisuudessa Lapissa.....	73
5.1 Tiedolliset asiantuntijuuden tarpeet.....	73
5.2 Taidolliset asiantuntijuuden tarpeet.....	75
5.3 Eettiset asiantuntijuuden tarpeet.....	81
5.4 Yhteiskuntapalveluosaamisen tarpeet, rakenteellisen sosiaalityön tarve sekä sosiaaliset epäkohdat.....	84
6. Pohdintaa ja yhteenvetoa.....	88
Lähteet.....	92
Liite 1 Yhteishankkeessa käytetty teemalista kysymys.....	99

KUVIOT

Kuvio 1 Aikuissosiaalityön osaaminen ja asiantuntijuus kontekstissaan.....	30
Kuvio 2 Asiantuntijuuden ja osaamisen välinen vuorovaikutteinen suhde.....	31
Kuvio 3. Sosiaalityön keskeiset tiedot taidot ja eettiset periaatteet mukaillen Sipilää (2011).....	33
Kuvio 4. Sosiaalityön toimintaroolit ja keskeiset lähtökohdat, tavoitteet, periaatteet ja tehtävät mukaillen Vainista (2011, 254.).....	38
Kuvio 5. Sosiaalityön sisällöllinen osaaminen (Kemppainen 2006, 258, mukaillen Rantalaihoa 2005).....	42

1.Johdanto

Aikuissosiaalityön kenttä käy läpi muutosvaihetta suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhteiskunnalliset muutokset ja poliittiset intressit, kuten uusliberalismi, uusi julkisjohtaminen, sote- ja maakuntauudistus, perustoimeentulotuen siirtäminen Kelaan, lainsäädännölliset muutokset, rakenteellisen sosiaalityön tarve, sosiaalisten ongelmien monimutkaistuminen sekä yhteiskunnan arvomaailman muutokset ovat kaikki omalta osaltaan herättäneet kiinnostusta ja haastetta sosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden kannalta. Näiden muutosten näkökulmasta tulevaisuus näyttäytyy erilaisena kuin aikaisemmin. Osaaminen ja asiantuntijuus toimivat sosiaalityön karttana ja työvälineistönä, jonka avulla muutoksissa ja haasteissa voidaan suunnistaa ja tehdä työtä. Asiantuntijuuteen sisältyvät tiedot, taidot sekä eettinen ulottuvuus (Sipilä 2011). Asiantuntijuus voidaan liittää myös sosiaalityöntekijän ammatilliseen identiteettiin ja tehtäväsidonnaisiin rooleihin (Vaininen 2011).

Eryteisesti aikuissosiaalityön ja työikäisten palveluiden osalta sosiaalisten ongelmien monimutkaistuminen, suunnitelmallisen sosiaalityön, sosiaalisen kuntoutuksen, psykososiaalisen tuen tarpeen ja moniammatillisen verkostotyön tarpeen kasvu aiheuttavat muutostarvetta sosiaalityössä ja sen asiantuntijuudelle ja osaamiselle. Myös asiakkaiden asiantuntijuus, yksilöllisyyden korostaminen sekä toisaalta rakenteellisen sosiaalityön sosiaalinen tarve on viime aikoina noussut keskusteluun. Sosiaalityön funktio määritellään usein suhteessa sen tarpeisiin, jonka keskiössä on asiakas. Näitä näkökulmia suhteessa aikuissosiaalityöhön käsittelen ja avaan tutkielmassani. Ajattelen sosiaalityön tietojen, taitojen ja eettisten periaatteiden olevan osa sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta, kuten Sipilä (2011) on esittänyt.

Yhteiskunnallisten muutosten lisäksi oma kiinnostukseni on tutkimusaiheen valinnan taustalla vaikuttava tekijä. Motiivinani on sosiaalityön asiantuntijuuden, osaamisen ja sosiaalityön kokonaisuuksien laajempi ymmärtäminen sekä siten myös laadun, asiakaspalvelun ja vaikuttavuuden parantaminen oman sosiaalityön osalta. Sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen on laaja ja kompleksinen ilmiö, joka on vaikuttanut tutkimuskysymyksen muotoiluun ja valmiin aineiston käyttämiseen sekä koko prosessiin.

Yhteiskunnallisiin muutoksiin ja omaan kiinnostukseen pohjautuen pro gradu-työn aiheena on selvittää, millaisia tarpeita ilmenee sosiaalityön asiantuntijuudelle ja osaamiselle tulevaisuudessa. Tarkoituksena on selvittää, millaista osaamista tulevaisuudessa ja muuttuvassa maailmassa tarvitaan aikuissosiaalityöntekijöiden itsensä kuvaamina.

Aikuissosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen ovat hyvin laajoja käsittekokonaisuuksia ja lisäksi itsessään aikuissosiaalityön kehityskulku on sidoksissa laajaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Siten tutkimusaihe ja tutkimuskysymys on haastava ja osin kiistanalainen. Rajaavina tekijöinä ovat sosiaalityöntekijän toimenkuvan asiantuntijuus ja osaaminen, ammatissa työskenteleminen kunnissa, Lapin alue, sekä ajallinen perspektiivi; tulevaisuus sekä osaamisen tarpeet tulevaisuudessa. Myös näkökulmat kunnalliseen aikuissosiaalityöhön ja työikäisten palveluihin rajaavat laajaa sosiaalityön tutkimuskenttää. Tarkoitus on selvittää, millaisia osaamisen ja asiantuntijuuden ulottuvuuksia sosiaalityöntekijät nostavat esiin, kuten millaisia tietoja, taitoja ja eettisiä periaatteita vastauksissa näyttäytyy Sipilän (2011) teorian mukaisesti. Ideaalitilanne olisi, jos voisi lähestyä tutkittavaa aihetta sosiaalityöntekijän, asiakkaan sekä hallinnon näkökulmista, mutta koska kyseessä on pro gradu-työ, tällöin tutkimusaiheesta tulisi aivan liian laaja.

Pro gradu-työn tutkimusaihe on siten eettisesti perusteltavissa, että sen tarkoituksena on kerätä tulevaisuuden osaamistarpeisiin liittyvää tietoa. Tiedon avulla pyritään hyödyttämään sekä asiakkaita että sosiaalityöntekijöitä. Sekä sosiaalityöntekijät että asiakkaat kohtaavat sosiaalityön kentällä vaikeita, haastavia tilanteita. Pyrkimyksenä on tuoda esille sellaista tietoa, jonka avulla sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen tarpeet ja niihin liittyvä osaamistarpeiden tunnistaminen sujuisivat tulevaisuudessa paremmin. Osaamistarpeiden tunnistaminen edesauttaa tarkoituksenmukaista ja vaikuttavaa sosiaalityötä, ainakin oman sosiaalityön osaamisen kannalta, kun tietopohja syvenee ja laajenee pro gradu-työn tutkimusprosessin myötä.

Asiantuntijuuden ja osaamistarpeiden tunnistaminen palvelee siis omaa ammatillista kehittymistä, asiakassuhteita sekä erilaisten aikuissosiaalityön kenttään liittyvien muutos- ja ristipaineiden tunnistamista ja reflektointia. Sosiaalityön asiantuntijuus ja

osaaminen palvelevat viime kädessä työn vaikuttavuutta, laatua ja asiakastyytyväisyyttä.

Metodologinen lähtökohtani pro gradu-työssä on osin teorialähtöinen, osin aineistolähtöinen. Yhtäältä pohdin olemassa olevia asiantuntijuuden ja osaamisen teorioita, toisaalta nostan esiin asiantuntijuuteen liittyviä tarpeita, jotka nousevat aineistosta aikuissosiaalityön kentältä sosiaalityöntekijöiden kuvaamina. Kirjallisuudessa ei varsinaisesti puhuta asiantuntijuuden tai osaamisen tarpeista, mutta siellä on kuvattu sosiaalityöstä nousevia asiantuntijuuden ja osaamisen periaatteita. Periaatteet liittyvät yhteiskunnalliseen kontekstiinsa ja edelleen niihin sosiaalsiin tarpeisiin, joihin sosiaalityön avulla pyritään vastaamaan. Olen pohtinut ja kysynyt itseltäni, missä määrin saatavilla oleva teorian tieto käsittelee nimenomaan aikuissosiaalityötä ja työikäisten palveluja, missä määrin esimerkiksi lastensuojelua tai seniorisosiaalityötä. Aineiston osalta erittely käy suoraan keskustelusta ilmi, millä sosiaalityön substanssialalla milloinkin liikutaan. Sosiaalityön tutkimuksen tulisi hyödyttää tiedeyhteisöä ja sosiaalityön henkilöstön osaamista ja asiantuntijuutta, joka laajasti ymmärrettynä edelleen parantaa myös asiakastyön laatua tilanteissa, joissa ihmiset kohtaavat haastavia ja vaikeita asioita.

Tutkielmani toisessa luvussa olen pohtinut sosiaalityön asiantuntijuutta ja osaamista tutkielmassani määrittelemällä ensin kunnallista aikuissosiaalityötä ja siihen nivoutuvia yhteiskunnallisia haasteita sekä lainsäädännön muutosta. Tutkielmassani lähestytään sosiaalityön asiantuntijuutta ja yhteiskunnallista muutosta myös kuntouttavan sosiaalityön, suunnitelmallisen sosiaalityön, rakenteellisen sosiaalityön sekä perustoimeentulotuen muutoksen näkökulmista. Tutkielmani kolmannessa luvussa lähestyn sosiaalityön asiantuntijuutta ja osaamisen ulottuvuuksia sekä ongelmanratkaisuperinnettä ja refleksiivisyyttä sosiaalityön perinteissä. Neljännessä luvussa olen pohtinut tutkielmani metodologisia lähtökohtia sekä tutkimuksen toteuttamista ja eettisyyttä. Aikuissosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen tarpeet tulevaisuudessa Lapin alueen näkökulmasta on esitelty luvussa 5.

2. Kunnallinen aikuissosiaalityö yhteiskunnallisten muutospaineiden puristuksessa

2.1 Yhteiskunnallinen ja lainsäädännöllinen muutos

Sosiaalipalveluilla, aikuissosiaalityöllä ja aikuissosiaalityöhön liittyvillä osaamistarpeilla on Suomessa oma kehityskaarensa ja yhteiskunnallinen kontekstinsa. Sosiaalipalvelujen tuotantorakennetta on monipuolistettu ja korostettu aktiivista sosiaalipolitiikkaa. Huomiota on kiinnitetty erityisesti työllisyyspolitiikkaan, myös EU-tasolla. Aktiivinen sosiaalipolitiikka on tuonut mukanaan lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka ovat kohdistuneet erityisesti työttömien ja toimeentulotukivaikeuksissa olevien ihmisten etuihin ja palveluihin. Työmarkkinatuesta on pyritty tekemään ehdollinen tuki, sen saaminen ehdollistetaan sekä asiakkaita veloitetaan kuntouttavaan työtoimintaan yhä useammassa tapauksessa. Sosiaalipalveluita rajataan ja keskusteluun on noussut asiakkaiden omavastuu sekä omavalinta palvelujen asiakaskuluttajina, uusliberalistisen ajattelun mukaisesti. Uusliberalistisessa ajattelussa painotetaan asiakkaiden osallistumista ja aktivoimista. (Toikko 2014, 164-165.)

Myös Taina ja Kotiranta (2014, 194.) tuovat esille, että sosiaalipoliittiset ja ideologiset muutokset vaikuttavat aikuissosiaalityöhön ja sen kehityskulkuun. Järjestelmäkeskeisyys ja asiakasluokittelu ovat lisääntyneet aikuissosiaalityössä. Tehokkuusajattelu on vahvistunut ja saanut jalansijaa sekä lisäksi ensisijaisten palvelujen asiakaskriteerit ovat tiukentuneet. Toisin sanoen kuntouttaviin ja työllistäviin toimenpiteisiin valikoituvat toimintakykyisemmät asiakkaat ja aikuissosiaalityöhön sen sijaan kaikkein vaikeimmin työllistettävät asiakkaat. Aikuissosiaalityötä veloitetaan samaan aikaan osallistumaan asiakkaiden työvoimahallinnolliseen aktivointityöhön. Myös toimeentulotuesta on muokattu aktivointipoliittinen työväline. Aikuissosiaalityön kannalta aktivoimisen osuus kasvaa kaikesta työstä, johon liittyen riskinä on, että sosiaalityö kaventuu asiakasryhmien luokitteluksi, jossa asiakkaita luokitellaan ja jaetaan tuottavuuden periaatteen mukaisesti.

Samoin Kuusiston ja Ekqvistin (2016, 655) mukaan uusliberalismin vahvistuminen näyttäytyy sosiaalityössä siten, että tuloksellisuudesta on tullut 2000-luvulla

sosiaalityössä yksi keskeisimmistä tavoitteista. Sen ohella myös palveluiden laatu, laadun varmistus ja vaikuttavuuden arviointi ovat nousseet olennaisiksi tavoitteiksi. Sosiaalipalvelun laatua arvioitaessa korostetaan usein taloudellisia ja tuotannollisia tekijöitä. Laajoissa aikuissosiaalityön selvityksissä on yleensä tutkittu kattavuutta, jolloin sisältö on jäänyt vähemmälle huomiolle. Vakkurin (2009)¹ mukaan vaikuttavuus aikuissosiaalityössä sisältää itsessään palvelujen sisällöt sekä tuloksellisuuden. Vaikuttavuus nostaa esiin myös asiakasnäkökulman ja tarkoituksena on luoda eettisesti kestäviä tapoja tutkia sosiaalipalvelujen vaikuttavuutta. (Kuusisto & Ekqvist 2016, 655.)

Myös Jokinen (2016, 140) kirjoittaa, että uusliberalismin lisäksi uusi julkisjohtamisen malli on vahvistunut sosiaalityössä, joka painottaa tehokkuuden ja vaikuttavuuden lisäämistä. Vaatimukset koskettavat myös sosiaalityötä ja siten sosiaalityöntekijöiden toimintaa ja ne ovat tulleet osaksi sosiaalityön toimintakäytäntöjä. (Eräsaari 2006; Saario & Stepney 2009; Pohjola 2012; Mänttari-van der Kuip 2013)²

Samoilla linjoilla on Kananoja (2017) jonka mukaan aikuissosiaalityö on jatkuvassa muutosvaiheessa ja sosiaaliset tarpeet seurailevat yhteiskunnallisia ilmiöitä ja kehitysvaiheita. 2000-luvulta lähtien pitkäaikaistyöttömien kuntoutumisen ja työllistymisen edistämisessä sosiaaliset tekijät ovat olleet merkittävässä osassa aikuissosiaalityötä. Kuntien työllistämisvastuut ovat lisääntyneet ja samanaikaisesti myös sosiaalitoimen ja työhallinnon yhteistyö on tiivistynyt. Erityisesti pitkäaikaistyöttömien asiakasryhmä on noussut yhdeksi merkittäväksi osaksi aikuissosiaalityötä. (Kananoja 2017, 32.)

Jokinen ja Juhila (2008, 288) ovat pohtineet, onko nykyisessä tilanteessa sosiaalista tarvetta korostaa nykyistä enemmän nimenomaan kansalaisoikeuksia ja niihin perustuvaa sosiaalityötä. Koska julkinen ja kunnallinen sosiaalityö on vahvasti sidoksissa politiikkaan, asiakaslähtöisyys sosiaalityössä joutuu niiden puristuksiin ja alaisuuteen. ”Palvelujärjestelmäkeskeinen työ kunnan sosiaalihuollossa on paikallista” eli sosiaalityö kunnan sosiaalihuollossa on paikallisen tason toimintaa. Kunta on paikallisen mesotason sosiaalityön toteuttaja. (Sipilä 2011, 67.)

¹ Vakkuri 2009

² Eräsaari 2006; Saario & Stepney 2009; Pohjola 2012; Mänttari-van der Kuip 2013

Perinteisesti sosiaalityö Suomessa on ollut enemmän kunnallista kuin yksityistä työtä: sosiaalityön yksityinen ammatinharjoittaminen on harvinaista. Sitä vastoin joissakin maissa sosiaalityön yksityisiä ammatinharjoittajia on enemmän ja he toimivat muun muassa erilaisissa terapeuttisissa tehtävissä. Ammatinharjoittamisen kannalta merkittäviä on laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä, joka määrittelee lakisääteiset edellytykset sosiaalityön yksityiselle ammatinharjoittamiselle. (Kananoja 2017, 32.)

Jokisen ja Juhilan (2008) sekä Kananojan (2017) lisäksi Karjalainen (2017, 248.) kirjoittaa, että aikuissosiaalityö on perinteisesti määritelty sosiaalitoimistoissa ja aikuisväestöä koskevissa palveluissa tehtävään työhön. Kun aikuissosiaalityöhön on aikaisemmin liittynyt perustoimeentulotuki, tämän vuoden alusta Kelaan siirtymisen jälkeen aikuissosiaalityöhön liittyy ehkäisevä ja täydentävä toimeentulotuki. Aikuissosiaalityö liitetään myös kunnalliseen sosiaalityöhön, perussosiaalityöhön, muutossosiaalityöhön, valtaistavaan sosiaalityöhön sekä voimaannuttavaan sosiaalityöhön. Aikuissosiaalityön ohella puhutaan myös työikäisten palveluista, joka erottaa selkeämmin työikäisten ja seniori-ikäisten palvelut toisistaan.

Tulevaisuuden kanta-palveluissa, joihin myös sosiaalipalvelut liitetään, on palveluluokituksessa käytetty nimikettä työikäisten palvelut. Valtakunnallisella tasolla sosiaalipalvelujen sähköistä järjestelmää ja asiakastietomallia uudistetaan, yhtenäistetään ja sosiaalipalvelut liitetään Kanta-palveluihin. Kanta-palvelujen laajennus sosiaalihuoltoon toteutetaan Suomessa neljässä vaiheessa ja mahdollisuus liittää ne toisiinsa toteutuu suunnitellusti vuodesta 2018 alkaen, jolloin kyseessä olevan valtakunnallisen uudistuksen ensimmäinen vaihe alkaa. Sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmät rakenteistetaan ja uudistetaan niin, että ne noudattavat sosiaalihuollon asiakasasiakirjalain mukaisia vaatimuksia, kansalliset luokitukset ja määräämuotoinen kirjaaminen otetaan tulevaisuudessa käyttöön. Tavoitteena on yhtenäistää sosiaalihuollon asiakastietoa kansallisella tasolla. (ks. <http://www.socom.fi/kansa-koulu/>)

Sosiaalityön käytännön toteuttaminen on yhteydessä paikalliseen sosiaalipolitiikkaan, josta on tullut alisteista talouspolitiikalle sekä talouskasvun ja yksilövastuun mukaisille arvoille. Haasteena on kokonaisnäkömyksen puute etuuksien ja tukien kohdentumisesta, sekä ylipäättään kokonaisnäkömyksen puute asiakastilanteissa.

Riskinä on, että sektoroituneessa palvelujärjestelmässä ongelmallinen tilanne liittyy problematiikaltaan useaan eri yksikköön, vaikka asiakas on kokonainen ja kokonaisvaltainen yksilö ja yksikkö. (Sipilä 2011, 64.) Sosiaalityön perus- ja ydinosaamista ja sosiaalityölle ominaista vahvuutta on kokonaisvaltaisen näkemyksen muodostaminen moninaisessa asiakastilanteessa. (Vuorensyrjä ym. 2015, 257).

Blomgren ym. (2016b, 5) tuovat esille, että sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä on kunnallisella sektorilla asiakkaiden sopeuttaminen yhteiskuntaan aktiivitoimien ja toimeentulotukityön kautta. Siten sosiaalityö ylläpitää olemassa olevia rakenteita ja käytäntöjä. Tähän mennessä sosiaalityön ylläpitävää funktiota on kyseenalaistettu vain vähän. Sosiaalityöstä ei erotu tällä hetkellä esimerkiksi yhteiskunnallisen analyysin tekeminen, rakenteellisen sosiaalityön osaaminen tai sosiaalityön sosiaalipolitiikkasuhde. Riskinä on sosiaalityön aseman heikentyminen, mikäli sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä kapeutuu edelleen ja jatkaa kapeutumistaan.

Toimeentulotukityö, kuntouttava työtoiminta, päihde- ja mielenterveystyö, tukiasumis- ja asunnottomuustyö sekä alue- ja yhdyskuntatyö ovat merkittävä osa kunnallista aikuissosiaalityötä. Kun perustoimeentulotuki on siirretty Kelan etuuskäsittelijöille, on resursseja sosiaalityössä vapautunut aikuissosiaalityön sisältöjen kehittämiseen. Aikuissosiaalityössä ovat korostuneet ongelmat, tavoitteet ja välineet. Työ perustuu suunnitelmallisuuteen, tilannearviointeihin, muutostavoitteisiin sekä välineisiin, joilla tavoitteisiin pyritään. Aikuissosiaalityössä pyritään nostamaan esiin asiakkaan yksilöllisiä vahvuuksia sekä toimimaan yhteistyössä asiakkaan kanssa. Aikuissosiaalityöhön liitetään aktivointisuunnitelmien tekeminen, väliarviointien laatiminen sekä palveluohjaus. (Karjalainen 2017, 248.)

Blomgren ja Kivipelto (2012, 2) kirjoittavat, että aikuissosiaalityö on useimmiten kytkeytynyt asiakkaan elämänhallintaan, toimeentuloon, työttömyyteen, päihteisiin ja erilaisiin riippuvuuksiin. Aikuissosiaalityön palvelujen lisäksi asiakkaat ovat tarvinneet työvoimapalveluja, terveyspalveluja, asumispalveluja sekä päihdepalveluja. Verkostotyö muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa on liittynyt päivittäisenä ja olennaisena osana aikuissosiaalityöhön. Yleisimmät yhteistyökumppanit ovat olleet Kela, sosiaaliviraston muut palvelut sekä TE-toimisto. Aikuissosiaalityön työtappoihin

ovat lukeutuneet asiakkaan kuunteleminen, empatian osoittaminen, kannustaminen, tukeminen, suunnitelmallisuus ja päätökset. Lisäksi palveluohjaus, erilaisista etuuksista ohjeistaminen sekä taloustilanteen määrittäminen ovat kuuluneet toimenkuvaan. Aikuissosiaalityön suurimmat asiakasryhmät ovat valtakunnallisen selvityksen mukaan olleet päihteidenkäyttäjät, työttömiä ja pitkäaikaistyöttömiä sekä nuoria asiakkaita. Aikuissosiaalityön asiakkaista suurin osa on säännöllisesti tavattavia.

Blomgren ym. (2016a, 5) kirjoittavat, että sosiaalityön resursseja on kuntasektorilla kohdistettu erityisesti työttömyyden hoitoon ja toimeentulotukeen. Kuntien toteuttamassa sosiaalityössä on pyritty tehostamaan palvelutarvearviointia, toimeentulotuen käsittelyaikoja, aktivointimääriä sekä ”sakkolistalta” poistamisia. Käytetyimmät menetelmät ja toimintatavat ovat olleet neuvonta ja ohjaus, talousongelmien selvittely, suunnitelmien tekeminen, palveluohjaus sekä kuntouttava työtoiminta. Sosiaalityössä suuntana on toimistokeskeisestä sosiaalityöstä irroittautuminen. Hallinto, lait ja määrääjät ohjaavat sosiaalityön toteuttamista. Esimerkiksi yhdyskuntatyö ja rakenteellinen sosiaalityö on ollut kunnissa vähäistä.

Myös Toikko (2014, 171) tuo esille pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden ryhmän. Erityisesti pitkäaikaistyöttömiin asiakkaisiin kohdistetaan aktivointitoimenpiteitä. Pitkäaikaistyöttömät muodostavat asiakasryhmän, jota on veloitettu osallistumaan työkykyä edellyttäviin toimenpiteisiin. Kuntouttavien toimenpiteiden avulla pyritään lisäämään asiakkaiden työmarkkinakelpoisuutta: asiakkaat ovat koulutuksessa tai työkokeilussa. Tällöin työmarkkinatilanne voi parantua, mutta välillä asiakkaat voivat jäädä kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle. Joissain tapauksissa asiakkaat saattavat pudota välillä pois työmarkkinoilta ja palveluista sekä palata uudelleen palveluiden piiriin. Työllistymisen esteet voivat tuolloin liittyä muuhun tilanteeseen kuin työpaikkojen tai osaamisen puutteeseen. Palveluiden ulkopuolelle jäävien ja niissä kiertävien asiakkaiden kohdalla asiakkaita on pyritty palvelemaan kuntouttavan työtoiminnan avulla. Kuntouttavaan työtoimintaan aktiivinen osallistuminen nähdään kuntoutusta edistävänä tekijänä. Toisaalta asiakkaiden aktiivisuutta korostava sosiaalipolitiikka sisältää ajatuksen sosiaalisten avustusten vastikkeellisuudesta sekä työn ensisijaisuudesta toimeentulon lähteenä.

Aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijät arvottivat asiakkaan kannustamisen ja voimavarojen etsimisen sekä asiakkaan kuuntelemisen ja empatian osoittamisen tärkeimmiksi työmenetelmiksi. Lisäksi palveluohjaus ja etuuksista tiedottaminen, kriisitilanteen käsittely, asiakkaan taloustilanteen käsittely sekä avustaminen työllisyys- ja koulutusasioissa painottuivat olennaisiksi työmenetelmiksi. Aikuissosiaalityössä työskentelevillä ovat olleet säännölliset kokous- ja työnohjausrakenteet. Kolmanneksella kartoitukseen osallistuneilla työorganisaation arkeen ovat kuuluneet asiakaspalautteen hankinta ja aikuissosiaalityön kehittämishankkeet. Toisaalta peruskehittämiskäytännöt ovat olleet olemassa, mutta niistä huolimatta kehittämistarpeita on ilmennyt aikuissosiaalityön jäsenydessä ja systemaattisessa seurannassa ja arvioinnissa. (Blomgren & Kivipelto 2012,5.)

Aikuissosiaalityön osalta uudessa (1301/2014) sosiaalihuoltolaissa määritellään aikaisempaa selkeämmin, minkälaisiin palvelutarpeisiin sosiaalihuollon tulee vastata ja tavoitellaan toimintatapojen ja asiakkaan kokonaistilanteen selkiyttämistä. Myös asiakaslähtöisyyttä ja asiakkaan etua on korostettu. Asiakaslähtöisyydessä asiakas nähdään aktiivisena osana sosiaalityössä sekä korostetaan sosiaalihuollon palveluissa hyvää kohtelua ja palvelua. Sosiaalihuoltolakia sovelletaan kunnalliseen sosiaalihuoltoon asiakkaan edun periaatteen mukaisesti eri tilanteissa. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 65, 67.)

Asiakaskeskeisyyden lisäksi uudessa sosiaalihuoltolaissa on nostettu esiin myös hyvinvoinnin ylläpitäminen ja edistäminen, yhdenvertaiset ja tarpeen mukaiset sekä riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut. Lisäksi korostetaan aikaisempaa enemmän yhteistyön parantamista sosiaalihuollon ja kunnan eri toimijoiden välillä. Myös sosiaalinen kuntoutus on nostettu esiin ja se on laissa määritelty. (Ks. SHL 1301/2014)

Uudessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) on nostettu esiin myös rakenteellisen sosiaalityön merkitys, jossa kootaan tietoa asiakas- ja yhteistyöstä hyvinvoinnin edistämiseksi. Rakenteellisen sosiaalityön kautta tuodaan esiin sosiaalihuollossa asioivien ihmisten ongelmatilanteita, vahvuuksia ja niiden suhteita ympäröivään yhteiskuntaan. Kerättyä tietoa voidaan hyödyntää sosiaalihuollon sisältöjen kehittämisessä ja parantaa toiminnan tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 76.)

Sosiaalityölle kehittämistarpeita tuovat lainsäädännön muutosten sekä yhteiskunnallisten muutosten ohella muu muassa paljon keskustelua herättänyt sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen uudistus eli sote- ja maakuntauudistus. Sote- ja maakuntauudistusta on perusteltu muu muassa valinnan vapauden ja laadun lisäämisen, laadukkaampien, asiakaslähtöisempien, tasavertaisempien sekä vaikuttavampien ja kustannustehokkaampien palvelujen perusteluilla. (<http://stm.fi/sote-uudistus/ukk>)

Raitakari ja Saario (2008, 197.) ovat kirjoittaneet, että sote- ja maakuntauudistuksessa edellä mainitut käsitteet, kuten vaikuttavuus, tuloksellisuus ja laadunhallinta ovat osoituksia uuden julkisjohtamisen arvomaailmasta, jotka vaikuttavat myös sosiaalityöhön. Sosiaalibarometrin (2017) julkaisussa todetaan, että sote- ja maakuntauudistus toteutetaan vaiheittain ja että valinnanvapauden lisäämisessä edetään vaiheittain. Maakuntien päätösvalta aiotaan turvata riittävällä tasolla. Vallitsevia hyvinvointi- ja terveyseroja pyritään kaventamaan ja kolmanneksi hyvinvointia ja terveyttä pyritään edistämään yhteistyöllä ja riittäväillä henkilöstöresursseilla. Sote-uudistuksen jälkeen hyvinvointia ja terveyttä pyritään edistämään kunta- ja maakuntatason koordinaattoreilla sekä verkostoilla. Lisäksi maakuntien rahoitusmalleissa pyritään huomioimaan hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen.

Sosiaalibarometrissa (2017) on tutkittu sosiaali- ja terveyspalvelu-uudistuksen vaikutuksia kansalaisten palveluihin ja talouteen sekä sosiaali- ja terveysjohtajien arvioita uudistuksen aikataulusta. Sosiaalibarometrin kyselyyn on kaikkiaan vastannut 145 sosiaali- ja terveysjohtajaa. Heistä noin 70 prosenttia on arvioinut, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisvastuun siirtäminen maakuntiin on hyvä ratkaisu. Toisaalta noin 18 % pitää maakuntaratkaisua jossain määrin huonona. Selkeä tutkimustulos on ollut, että sosiaali- ja terveydenhuollon johtajista 70 % on arvioinut, että julkisten sosiaali- ja terveyspalveluiden lakisääteinen yhtiöittäminen, eli niin kutsuttu pakkoyhtiöittäminen, on huono ratkaisu. Sosiaali- ja terveydenhuolto-uudistuksen aikataulutus on saanut osakseen kritiikkiä ja vain seitsemän prosenttia vastaajista on arvioinut uudistuksen toteutuvan aikataulun mukaisesti. (<http://stm.fi/sote-uudistus/ukk>)

Sosiaalibarometrin julkaisussa (2017) myös valinnanvapaus on ollut keskustelua herättävä aihe. Valinnanvapaus saattaa lisätä palvelujen laatua, mutta samalla valinnanvapaus saattaa heikentää palvelujen yhdenvertaista saatavuutta. Heikommassa asemassa olevien asiakkaiden palveluun pääsy saattaa itse asiassa vaikeutua valinnanvapauden lisäämisen vuoksi. Uhkana ovat resurssipula ja erkaantuminen sosiaali- ja terveyspalveluista, joihin ratkaisuksi on ehdotettu taloudellisia kannustimia uusiin rakenteisiin, lisäksi kuntien ja maakuntien välistä työnjakoa tulisi selkiyttää. Vastuu maakunnallisesta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä tulisi terävöittää niin, että se muodostaa oman keskitetyn osa-alueensa suhteessa kunnallisiin perustoimintoihin. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon johtajat ovat esittäneet, että maakunnittain tulisi perustaa hyvinvointi- ja terveystoimintayksikön tehtävä, jonka avulla kohdennetaan keskitetysti toimenpiteet ja vastuu maakunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä.

Maakuntaudistuksen jälkeen kuntien ja maakuntien tehtäviksi nousevat hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, johon liittyvää lakia työstetään. Laki on keskeneräinen ja moni kysymys on vielä avoinna. Alueelliset toimijat ovat jo monella tavalla olleet edistämässä hyvinvointia ja terveyttä, mutta maakuntaudistuksen aikana on huolehdittava siitä, että toimivat käytännöt säilyvät katkeamattomina. Erityisesti rakenteellinen sosiaalityö ja sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus ja osaaminen ovat tärkeä osa terveyden ja hyvinvoinnin kokonaisvaltaista edistämistä. (Sosiaalibarometri 2017)

Samoin sosiaali- ja terveysministeriön sekä kuntaliiton tekemässä julkaisussa Sote-tieto hyötykäyttöön -strategia 2020 on todettu, että keskeisenä tavoitteena on parantaa kansalaisten mahdollisuuksia huolehtia omasta elämästään ja terveydestään mahdollisimman omatoimisesti. Myös palveluiden tasa-arvoisuutta ja vaikuttavuutta on korostettu. Tavoitteena on toimiva ja asiakkaan tahdon mukainen tiedonvaihto sekä moniammatillinen yhteistyö sosiaalihuollon ja terveydenhuollon välillä. (STM julkaisuja 2014)

2.2 Kuntouttava sosiaalityö

Uusliberalistisissa painotuksissa sosiaalityön näkökulmasta yksi merkittävimmistä sosiaalityön tehtävistä on se, että erilaisten ihmiseen ja asiakkaaseen kohdistuvien aktivointitoimenpiteiden kautta vahvistetaan työmotivaatiota ja kykyä siirtyä työmarkkinoille. Nämä intressit aktivointiin ja asiakkaiden vastuullistamiseen omasta ja heidän läheistensä elämästä tulevat selkeästi näkyviin kunnallisessa aikuissosiaalityössä. (Jokinen 2016, 139-140.)

Myös Karjalainen (2017, 255) tuo esille, että uusin aikuissosiaalityön osa-alue on kuntouttava työtoiminta, josta on enenevässä määrin keskusteltu 2000-luvulta lähtien ja jossa hyödynnetään monialaista ja verkostoituvaa työtapaa. Kuntouttavassa työtoiminnassa huomioidaan eri näkökulmat niin yksilön, yhteisöllisen että rakenteellisen tason näkökulmista käsin. Kuntouttavalla sosiaalityöllä tavoitellaan ratkaisuja ja lievennyksiä yksilöllisiin ja kollektiivisiin ongelmiin ja riskitekijöihin sekä etsitään uudenlaisia toimintamalleja. Yhteiskunnalliset muutokset sekä verkostoituminen haastavat uusien työvälaineiden ja vaikuttavuuden arvioinnin kehittämistä sosiaalityön suunnittelussa, palvelujen organisoinnissa sekä sosiaalityön johtamisessa.

Jokisen (2016) ja Karjalaisen (2017) tavoin myös Juhila (2008, 26-27) on pohtinut, että kuntouttavaa työtoimintaa on toteutettu kunnallisessa aikuissosiaalityössä. Sittemmin kunnallisen sosiaalitoimen ohella kuntouttavaa työtoimintaa on toteutettu yhä enemmän työvoiman palvelukeskuksissa, jotka ovat määritelty olevan tasavertaisella tavalla moniammatillisia. Ideana on, että työvoiman palvelukeskuksissa yhdistyvät kunnallisen sosiaalityön ohella terveyspalvelujen ja työvoimahallinnon palvelujen asiantuntemus, joka toimii asiantuntijaverkostona.

Kuntouttava sosiaalityö vastaa erityisesti aikuis- ja nuorisososiaalityön kehittämishaasteisiin, joita ilmenee sekä korjaavien että voimaannuttavien menetelmien osalta. Sosiaalista kuntouttamista pidetään usein edellytyksenä muille toimenpiteille ja toimenpiteiden kestäville vaikutuksille. Tuloksellisuus ja vaikuttavuus liittyvät koko monialaiseen toimijaverkostoon ja niiden yhdessä tuottamiin tuloksiin ja vaikutuksiin. (Karjalainen 2017, 257-258.)

Suomalaisen palvelujärjestelmän näkökulmasta haasteena kuntouttavassa sosiaalityössä on aktivoivien palvelukokonaisuuksien kehittäminen, työprosessien, työnjaon, asiakasvalikoinnin ja ohjauksen kokonaisuallien kehittäminen. Kokonaiskuvion kehittäminen on tärkeää, kun perustoimeentulotuki on siirtynyt kelaan tammikuun alusta 2017 alkaen ja täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki on pysynyt kunnallisessa toiminnassa aikuissosiaalityössä. Lisäksi kehittämistarve ja haaste on sovittaa yhteen asiakasprosessit sosiaalityössä yhteen työvoimahallinnollisten palveluiden ja muiden yhteiskunnan palvelutoimijoiden kanssa. (Karjalainen 2017, 258.)

Kuntouttavan sosiaalityön avulla voidaan ehkäistä sosiaalisia ongelmia sekä hyödyntää ja kehittää sitä osana monialaista yhteistyötä, rakenteellista sosiaalityötä sekä yhteistyötä. Tavoitteena on tarjota tukea ja palveluja asiakasryhmille, jolle työmarkkinat eivät näe potentiaalia sekä ehkäistä niin sanottujen toisen luokan palvelujen syntymistä. (Karjalainen 2017, 258-259.)

Aikuissosiaalityön asiakkaiden tarpeet ovat usein monitahoisia, jonka vuoksi niiden ratkaisemiseksi ja eteenpäinviemiseksi tarvitaan laaja-alaisia, pitkäkestoisia toimenpiteitä sekä integroituja palveluja. Yhä useammin asiakkailla on kaksoisdiagnoosi ja he kuuluvat ihmisryhmään, joilla ei ole puolestapuhujia tai etujärjestöä. Kuntouttava sosiaalityö voi olla muuttamassa sosiaalityötä siihen suuntaan, jossa asiakasta autetaan kuntoutumaan, jotta hän voi vastata elämästään entistä itsenäisemmin. Kuntouttavalla sosiaalityöllä tavoitellaan myös osallisuuden kasvamista asioiden hoitamisessa jota kohti asiakasta tuetaan suunnitelmallisilla, tavoitteellisilla ja oikea-aikaisilla tukitoimilla. (Karjalainen 2017, 258.)

Liukko (2006, 28) kirjoittaaakin perussosiaalityön uudesta työnjaosta. Kuntouttavaan sosiaalityöhön kohdistuu ristiriitaisia kehittämispaineita. Kuntouttavan sosiaalityön projektit saattavat tuoda esiin kehittämisenäkökulmia, jotka eivät aina ole samassa linjassa aktiivisen sosiaalipolitiikan tavoitetietoisien ja nopeaa tuloksellisuutta edellyttävän periaatteen kanssa. Asiakkaat, sosiaalityöntekijät, sosiaalitoimen hallinto, sosiaaliohjaajat sekä tutkijat edustavat kaikki omaa näkökulmaansa ja käsitystään siitä, mitä sosiaalityön tulisi sisältää ja mihin suuntaan sitä tulisi kehittää tulevaisuudessa.

Kuntouttava sosiaalityö on erityisosaamista edellyttävä aikuissosiaalityön osa-alue ja siihen liittyvä osaaminen ja tiedollinen pohja kytkeytyvät osaltaan myös sosiaalityön opetuksen sisältöön. Sosiaalityön organisointi ja johtaminen ovat tärkeitä sosiaalityön käytäntöjen kehittämisessä. Kuntouttavasta työtoiminnasta on kertynyt jonkin verran kokemusta ja niiden perusteella on noussut esiin tarve tehdä isoja muutoksia työkäytäntöihin ja organisointitapoihin uusien toimintamallien käyttöönoton edistämiseksi ja vaikuttavuuden lisäämiseksi. (Karjalainen 2017, 258.)

Myös Liukko (2006, 102-103) tuo esille kuntouttavan sosiaalityön erityisyyden, jonka keskeisiä työmenetelmiä ovat psykososiaalinen työskentely, palveluohjaus, verkostotyö, sekä sosiaalinen kuntoutus. Sosiaalista kuntoutusta voidaan toteuttaa sosiaalityön yhtenä työmenetelmänä, mutta se voidaan myös ulkoistaa perussosiaalityöstä ja toteuttaa siten ulkoistettuna toimintana.

Karjalaisen (2017, 259) mukaan kuntouttavan sosiaalityön asiakasryhmät ovat kasvussa ja niihin liittyy elämänhallintaan liittyviä sosiaalityön tarpeita, jotka tulisi olla ammatillisesti ja poliittisesti kiinnostavia sekä vaikuttavia toimenpiteitä. Pohja kuntouttavan ja aikuissosiaalityön uudistumiselle löytyy sosiaalityön perimmäisestä tehtävästä eettisistä periaatteista, osallisuuden lisäämisestä sekä yhteisötyöstä.

Kuntoutuksen sosiaalityö poikkeaa käsitteenä jossain määrin kuntouttavasta sosiaalityöstä. Kuntoutuksen sosiaalityön perusta on lääketieteellinen ja sen taustalla usein on sairaus tai vamma ja se on kestoltaan useimmiten määräaikainen, asiakasta tukeva toimenpide. Sitä vastoin kuntouttava sosiaalityö on osa kunnallista perussosiaalityötä joka liittyy syrjäytymisriskiin, edellyttäen pitkäjänteisiä toimenpiteitä. Pitkän aikavälin tavoitteena on valtaistuminen, voimaantuminen sekä elämänhallinnan parantuminen. (Liukko 2006, 111.)

Kuntouttava sosiaalityö, kuntouttava työtoiminta, perhekuntoutus ja sosiaalinen kuntoutus ovat kaikki toistensa lähikäsitteitä. Kuntouttava työtoiminta on kytköksissä aktivointitoimiin, työvoimahallinnon toimenpiteisiin sekä useimmiten työllistymistavoitteisiin. Sosiaalinen kuntoutus on sidoksissa psykososiaaliseen toiminta- ja työmuotoon. (Kokko & Veistilä 2016, 222.)

Kokko ja Veistilä (2016, 221) ovat luokitelleet sosiaalisen kuntoutuksen erilaisiksi toimintakokonaisuuksiksi, joita ovat muu muassa ammatillinen, lääkinnällinen ja sosiaalisen kuntoutus. Ammatillinen kuntoutus liittyy työikäisen väestön työkyvyn ylläpitoon. Lääkinnällisen kuntoutuksen toimenpiteet liittyvät fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn parantamiseen. Sosiaalinen kuntoutus kytkeytyy osaksi monialaista kuntoutusjärjestelmää, jossa toimitaan tiiviissä yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena ja tehtävänä on tukea toimintakykyä ja itsenäistä selviytymistä sekä arjen hallintataitoja.

Liukko (2006, 18) kirjoittaa, että erityisesti aikuissosiaalityön näkökulmasta katsottuna, aikuissosiaalityössä toteutettava kuntoutus sijoittuu yleensä ensisijaisesti ammatillisen ja sosiaalisen kuntoutuksen alueille. (Tuusa 2005, 32.)³

Sosiaalinen kuntoutus on määritelty sosiaalihuoltolaissa 17 § (SHL 1301/2014). Määritelmässä tuodaan esiin sosiaalityön keinoilla annettavaa sosiaalista tukea muu muassa sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisriskin pienentämiseksi sekä osallisuuden lisäämiseksi. Määritelmä sisältää kuntoutustarpeen selvittämisen, kuntoutusneuvonnan sekä palvelukokonaisuuden räätälöinnin. Lisäksi mainitaan valmennus arjen taitojen ja elämänhallinnan parantamiseksi sekä ryhmätoiminta vuorovaikutussuhteisiin nähden. (SHL 1301/2014)

Sosiaalinen kuntoutus toteutetaan moniammatillisessa yhteistyössä. Sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteinä ovat sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeiden arvioiminen ja selvittäminen, kuntoutusneuvonta sekä kuntoutusohjaus. Lisäksi kuntoutuspalvelut yhteen sovitetaan yksilön kohdalla toimivaksi kokonaisuudeksi ja valmennetaan arkipäivän toiminnoissa, elämänhallinnassa, ryhmätoiminnassa ja tuetaan sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. (Kokko & Veistilä 2016, 221.)

Sosiaalisen kuntoutuksen tärkeitä asiakasryhmiä ovat esimerkiksi syrjäytymisuhan alla olevat asiakkaat, mielenterveyskuntoutujat, maahanmuuttajat, kehitysvammaiset ihmiset, päihteidenkäyttäjät sekä pitkäaikaistyöttömät. Sosiaalisessa kuntoutuksessa

³ Tuusa 2005

edellytetään työntekijän näkökulmasta katsottuna ammatillista osaamista, pitkäjänteistä työskentelyä ja yhteistyötaitoja. (Kokko & Veistilä 2016, 221, 224.)

Sosiaalisen kuntoutuksen monialaiset työkäytännöt toteutuvat usein erilaisissa moniammatillisissa verkostoissa. Moniammatillisissa ryhmissä dialoginen vuorovaikutus on tärkeä tavoite ja työkalu asiakkaan asioiden edistämiseksi. Sosiaalityöllä ja sosiaalityöntekijällä on erityinen tehtävä edistää dialogisuuden toteutumista verkostoissa sekä tuoda esille asiakkaan näkökulmaa ja asiakkaan etua. (Kokko & Veistilä 2016, 227-228.)

Sosiaalinen kuntoutus on nostettu esiin myös sosiaalihuollon lainsäädännön uudistuksessa, jossa keskiössä ovat asiakas, yksilö ja perhe. Sosiaalinen kuntoutus on määritelty uudistetussa sosiaalihuoltolaissa. Lakiuudistuksessa painotetaan, että tuen tarpeita arvioidaan ja niihin vastataan yksilöllisesti. Näin mahdollistetaan asiakkaalle tilanteeseen sopivat ja mahdollisimman yksilöllisesti räätälöidyt sosiaalipalvelut. Tavoitteena on osallisuuden vahvistaminen sekä kokonaistilanteen huomioiminen toimenpiteissä ja palveluissa. Paikallisten ratkaisujen tulisi olla joustavia sekä avoimuuden ja suunnitelmallisuuden periaatteita noudattavia. (Kananoja, 2012, 30-31.)

Kuntoussäätiössä tehdyn selvityksen mukaan kunnat ovat järjestäneet sosiaalisen kuntoutuksen palveluja melko epäyhtenäisillä tavoilla sekä useimmiten hankerahoituksen turvin. Hankkeilla, järjestöillä ja muilla kolmannen sektorin toimijoilla on iso rooli ja asema sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen tuottamisessa ja kehittämisessä. Erityisesti maahanmuuttajataustaisilla nuorilla on suuri riski syrjäytyä koulutuksen ja työelämän siirtymävaiheissa. Keskeisin sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmä ovat nuoret, joilla on monia samanaikaisia ja vakavia elämänhallintaan liittyviä ongelmia. Monen nuoren ongelmat ovat alkaneet peruskoulun viimeisillä luokilla. Usein nuorilla on mielenterveysongelmia, erilaisia riippuvuuksia, selvittämättömiä neurologisia ongelmia sekä oppimisvaikeuksiin liittyviä ongelmia. Ne liittyvät koulunkäynti- ja keskittymisvaikeuksiin sekä opintojen keskeyttämiin. Sosiaaliseen kuntoutukseen tulisi sisältyä tarvittaessa oppimistaitojen löytämistä ja kehittämistä. Nykyisellään sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa kehittämistarvetta on havaittu nuorten palvelutarpeisiin vastaamisessa sekä systemaattisessa palveluihin

ohjaamisessa. On havaittu, että kuntien ja järjestöjen toteuttamina sosiaalisen kuntoutuksen mallit vastaavat sisällöltään hyvin uuden sosiaalihoitolain määrittelyä. (Ala-Kauhaluoma & Tuusa 2014,2, 19-21.)

Pitkäaikaistyöttömien työhön aktivointi ja kuntouttaminen on muuttunut yhä enemmän kuntien tehtäväksi. Sekä työhön aktivointia että ammatillista kuntoutusta määrittää suhde työmarkkinoihin. Molempien tavoitteena on työllistymisen edesauttaminen, mutta ne kohdentuvat eri kohderyhmille ja myös palvelujärjestelmä on eriytynyt. Työhön aktivointi liittyy yleensä pitkäaikaistyöttömyyteen ja pitkäaikaistyöttömille on kehitetty esimerkiksi hanketyössä ja työvoiman palvelukeskuksissa sosiaalisen kuntoutuksen periaatteelle pohjautuvia toimintamalleja. (Keskitalo, 2012, 61.)

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on tuotu esiin, että uusliberalistisissa hyvinvointivaltioissa on 2000-luvulla sosiaalityöhön liittynyt sellaisia sosiaalipalvelujen ja hyvinvointipalvelujen käyttäjiä, jotka käyttävät yhä enemmän palveluita ja tarvitsevat yhä enemmän tukea. Yhdysvalloissa heitä ovat hyvinvointipalveluista riippuvaiset äidit, Australiassa ja Britanniassa heitä ovat pitkäaikaistyöttömät. Tällöin tärkeässä roolissa ovat esimerkiksi yhteisöperustaiset mielenterveyspalvelut ja lastensuojelun palvelut. Sosiaalityöntekijät ovat pyrkineet jalkauttamaan ja toimeenpanemaan sekä uusia sosiaalityön käytäntöjä että toteuttamaan vanhoja sosiaalityön käytänteitä samaan aikaan rinnakkaisesti, vastatakseen uusiin sosiaalityön haasteisiin. (McDonald 2008, 21-22.)

2.3 Suunnitelmallinen ja moniammatillinen aikuissosiaalityö

Suomalaisesta sosiaali- ja terveyspalveluista on kehittynyt yhä monialaisempia. Sosiaali- ja terveysalan monialainen palvelujärjestelmä, sen toimintatavat sekä lainsäädäntö muodostavat pohjan reunaehdoille ja ymmärrykselle niistä mahdollisuuksista sekä toimintakäytännöistä, joita sosiaalityöntekijöillä ja asiakkailta on käytettävissään ja hyödynnettävissään. 2010-luvulla sosiaalityössä ja sosiaalipalveluissa ovat yleistyneet

hajanaiset palveluprosessit sekä palvelujen tuotteistus, jossa ne on räätälöity tarkasti määritellyiksi ja erillisiksi palveluiksi. Todennäköistä on, että tulevaisuuden aikuissosiaalityössä moniammatilinen, monitieteinen sekä monialainen yhteistyötoiminta tulee entisestään lisääntymään erilaisissa verkostoissa. Monialaisuuden lisääntyminen liittyy myös tulevaan sosiaali- ja terveysalan uudistukseen, kun uudistus saa palveluiden toteuttamistavassa muotonsa sekä kehitetään uusia toimintamuotoja ja toimintatapoja. Lisäksi hybridit tulevat todennäköisesti lisääntymään tulevaisuudessa. Hybrideissä ovat yhdistyneet julkisten palvelujen, järjestöjen ja yksityisten palveluntuottajien palvelut. (Hänninen & Poikela 2016, 163.)

Hybridissä palvelujärjestelmässä toimiminen asettaa haasteita eri alojen ammattilaisille, jotta tavoite asiakkaan kokonaisvaltaisesta auttamistyöstä toteutettaisiin menestyksekkäästi. Moninainen asiantuntijuus sekä palvelujärjestelmän hajanaisuus luovat tarpeita sellaiselle asiantuntijuudelle ja osaamiselle, joka on toimintatavaltaan toimintalähtöistä, dialogista ja kohtaavaa vuorovaikusta. Toimintatapaan sisältyy yhteiskehittäminen, jossa asiantuntijat kohtaavat asiakkaan kumppanina ja lisäksi palvelukokonaisuutta suunnitellaan dialogisen työtavan avulla. (Hänninen & Poikela 2016, 163-164.)

Erityisesti sosiaalityöntekijöiden monipuolista asiantuntijuutta voidaan hyödyntää eri osapuolten välisessä yhteistyössä ja toiminnassa asiakkaan eduksi. Sosiaalityön keskeisiä vahvuuksia ovat monialaisessa yhteistyössä ja toiminnassa rajapinnoilla toimiminen, asiakkaan arjen ja tarpeiden kokonaisvaltainen hahmottaminen yhdessä asiakkaan kanssa, palvelukokonaisuuden räätälöiminen, suhdetyö sekä erilaisten asiakasryhmien kanssa tarvittava sosiaalityön erityisosaaminen. (Hänninen & Poikela 2016, 164.)

Sosiaalityön asiantuntemusta ja osaamista tarvitaan myös sosiaalityön suunnittelussa, hallinnossa ja johtamisessa. Samanaikaisesti toimintaa tarvitaan monella eri tasolla sekä monien kumppaneiden kanssa. Kun sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyö tiivistyy, sosiaalisten tekijöiden asiantuntemus on tärkeää yhteistyön rakenteiden suunnittelussa ja yhdistettyjen organisaatioiden johdossa. Sosiaalisten tekijöiden vaikutusten tuntemusta tarvitaan yhteistyöorganisaatioissa muutenkin: asiakastyössä ja lähijohdossa. Monien asiakasryhmien sosiaaliset ja terveydelliset tekijät kietoutuvat

tiivisti yhteen, joten työ edellyttää sosiaali- ja terveysalan osaamisen tiivistä yhteen nivomista. (Kananoja 2017, 31.)

Rakenteellisen sosiaalityön lisäksi tarvitaan kokemuksellista tietoa. Sosiaalityön asiantuntemus on kokemusperustaista, joka pohjautuu työskentelyyn asiakkaiden tai asiakasryhmien kanssa. Kokemuksellinen tieto voidaan muuttaa siirrettävän tiedon muotoon, josta se voidaan muuttaa edelleen sosiaalityön ammatillisiksi käytännöiksi. Kokemuksellinen tieto on erittäin tärkeä sosiaalityön vaikuttamisen väline. Käytännön sosiaalityössä tehtyjen havaintojen ja siinä syntyvien kokemusten tiivistäminen ja raportointi sosiaalihuoltoa toteuttavan organisaation käyttöön on keskeinen osa sosiaalityön vaikuttamistoimintaa. (Kananoja 2017, 31.)

Sosiaalityön käytännön tehtävät ja niiden sisältö painottuvat sen mukaan, minkälaisessa organisaatiossa työntekijä työskentelee. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä työskentelee kunnallisessa sosiaalihuollossa ja asiakastyössä sekä esimies- ja kehittämistehtävissä. Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistus tulee lähivuosina vaikuttamaan kuntatason sosiaalihuoltoon ja organisaatioon. Samanaikaisesti uusi aluetason organisaatio, maakunta, ryhtyy toteuttamaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Norminmukaisen perustoimeentulotuen siirto Kansaneläkelaitokselle vuoden 2017 alusta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tiivistyvä yhteistyö edellyttävät nykyisten toimintarakenteiden ja käytäntöjen uudelleen arviointia. (Kananoja 2017, 31.)

Moniammatillisen yhteistyön tarve on sosiaalityössä kasvanut. Toimivaa yhteistyötä sosiaalityön ja terveydenhuollon kesken hyödynnetään ja tarvitaan vanhuspalvelujen, päihde- ja mielenterveystyön, vammaistyön ja kuntoutuksen sekä lastensuojelun käytännöissä. Sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja geronomien tehtävien määrittelyt on perusteltua täsmentää enemmän sosiaalihuoltolain määrittelyjä vastaaviksi. Rakenteellisen sosiaalityön rooli etsii omaa paikkaansa entistä poikkitieteellisemmäksi ja moniammatillisemmaksi muuttuvassa hyvinvointityössä, mutta rakenteellisen sosiaalityön merkitys on iso hyvinvointia edistävässä ja ongelmia ehkäisevässä toiminnassa. Oma kysymyksensä tulee olemaan erikoistumistarpeet sosiaalityön sisällä sekä sosiaalityön tehtävien sijoittuminen uusiin organisaatorakenteisiin. (Kananoja 2017, 31.)

Uusi sosiaalihuoltolaki korostaa mm. vuorovaikutusta asiakkaan kanssa, asiakkaan asemaa ja etua, asiakaslähtöistä palvelua sekä sujuvampaa monialaista yhteistyötä eri sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kesken. Moniammatillista verkostotyötä toteutetaan, jotta asiakkaan etu toteutuisi parhaalla mahdollisella tavalla. (SHL 1301/2014)

Tärkeä tekijä on myös asiakkaan osallisuus sekä se, miten asiakas kokee työskentelyn omasta näkökulmastaan. Asiakkaan osallisuutta tuli edesauttaa kaikissa sosiaalityön ulottuvuuksissa, kuten esimerkiksi kohtaamisessa, vuorovaikutuksessa, tilanteen jäsentämisessä, yhteisessä työskentelyssä ja arvioinnissa. Kun sosiaalityössä tavoitellaan asiakaslähtöisyyttä ja asiakkaiden hyvinvointia, työtavoissa ja vuorovaikutuksen muodoissa olisi tunnistettava ja annettava sija asiakkaan omatoimisuudelle ja asiakkaan omalle osallistumiselle. Moniammatillisessa sosiaalityössä asiakkuus määritellään sekä ”yhteisenä että erillisenä”. (Laitinen & Pohjola, 2010, 11.)

Sosiaalityön yhteistyökumppaneihin verrattuna sosiaalityöntekijä tekee työtään kokonaisvaltaisesti ja hänen työnsä sisältää myös sosiaalista asianajoa sekä voimaannuttavaa sosiaalityötä, joita muut palvelut eivät välttämättä tarjoa. Sosiaalityöntekijän tehtävät muovautuvat kunkin asiakkaan tilanteen ja tarpeiden mukaisiksi. Moniammatillisen verkostotyön ongelmakohtia ja kehittämistarpeita voivat olla mm. rooleihin liittyvät epäselvyydet, kuka vastaa mistäkin, intressikamppailut, kommunikaatioon liittyvät haasteet, jotka voivat liittyä etäisyyksiin tai aikatauluihin. Haasteita verkostotyössä ovat aiheuttaneet henkilöstön työsuhteiden osa-aikaisuudet, määräaikaisuudet sekä haasteet yhteisten aikavarausten löytymiseen. (Payne, 2000, 149-151.)

Lisäksi Rantasalmi (2008,17) tuo esille, että sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden rinnalle on erityisesti 2000-luvulla korostettu aikaisempaa painokkaammin asiakkaiden omaa arjen asiantuntijuutta. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuteen perustuvan osallistumisen ei tarvitse olla ristiriidassa asiakkaan asiantuntijuuden kanssa, kun työntekijä tukee asiakkaan omia tavoitteita. Asiakaslähtöisyys toteutuu tasavertaisessa vuorovaikutusprosessissa. Sosiaalityöntekijät koetaan myös asiantuntijoiksi ja

auttajiksi, joilla on tietoa palvelujärjestelmästä, kontakteja, yhteiskunnallista näkemystä ja vuorovaikutustaitoja.

Aikuissosiaalityötä tulisi kehittää moniammatillisen ja asiakaslähtöisen näkökulman pohjalta: keskustelujen avulla voidaan löytää yhteisiä tavoitteita sekä työorientaatioita, joiden avulla aikuissosiaalityötä voidaan toteuttaa. Aikuissosiaalityössä painotetaan asiakkaiden omatoimisuuden sekä toimintakyvyn tukemista. Sosiaalityön suunnitelmat voivat antaa yhden työkalun siihen työhön. (Rantasalmi 2008, 23.)

Suunnitelmallisuus aikuissosiaalityössä on ollut ja on edelleen suosittu työväline 2000-luvulla: se vaatii sekä paneutuvaa että pitkäjänteistä työorientaatiota. Suunnitelmallisuus ohjaa sosiaalityön työskentelyä, vahvistaa työskentelyn tavoitteellisuutta sekä palvelee myös asiakaslähtöisyyttä. Aikuissosiaalityössä tehdyt asiakassuunnitelmat liittyvät asumisohjaukseen, asumispalveluihin, maahanmuuttajien kotouttamiseen, päihdehuoltoon, ehkäisevään toimeentulotukeen, sekä kuntouttavaan työtoimintaan. Jokainen asiakas ja hänen tilanteensa on hyvin yksilöllinen: kunkin asiakkaan kohdalla löytyy erilaisia sosiaalityön keinoja ja toimintavaihtoehtoja. Suunnitelmallinen aikuissosiaalityö mahdollistaa myös kuntatalouden suunnittelua, palvelujen kohdennettua suunnittelua sekä palvelujen tasa-arvoista käyttöä. (Rantasalmi 2008, 15.)

Sosiaalityöntekijän roolia suunnitelmallisessa aikuissosiaalityössä on kuvattu yhteistyökumppaniksi: asiakas ja sosiaalityöntekijä pyrkivät avoimeen yhteistyöhön sekä konkreettiseen toimintaan asiakkaan tilanteen edistämiseksi. 2000-luvulla sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden rinnalle on nostettu asiakkaan asiantuntijuus, joka koskee asiakkaan omaa arkea. Sosiaalityöntekijän osallistuminen työhön perustuu asiantuntijuuteen, joka voi olla linjassa asiakkaan asiantuntijuuden kanssa sosiaalityöntekijän tukiessa asiakkaan omia tavoitteita. Asiakaslähtöisyys toteutuu tasavertaisessa vuorovaikutusprosessissa. Sosiaalityöntekijät koetaan prosessissa asiantuntijoiksi sekä auttajiksi, joilla on tietoa palvelujärjestelmästä, kontakteja, yhteiskunnallista näkemystä sekä vuorovaikutustaitoja. Auttamistyö on osa sosiaalityötä, koska sosiaalipoliittiset toimenpiteet ja linjaukset eivät ole kaikissa tilanteissa kattavia: löytyy sellaisia tarpeita ja tilanteita, joissa vaaditaan sosiaalista auttamistyötä. (Rantasalmi 2008, 17-18.)

Sosiaalityön ulottuvuuksissa ovat mukana eri tasot: hyvinvointivaltion rakenteen osa-alue, kuten aineellinen tuki sekä sosiaalis-psykkinen osa-alue. Sosiaalityön avulla kohdataan erilaisia ongelmia sekä ratkaistaan ongelmallisia tilanteita. Sosiaalityössä erottuvat ongelmakeskeinen ja kontrolloiva työtapa sekä enemmän mahdollisuuksiin ja vahvuuksiin keskittyvä työtapa. Ihmiskeskeisyyttä korostavassa sosiaalityössä voidaan tukea asiakkaan vahvuuksia ja mahdollisuuksia sekä ymmärtää ihmisen sosiaalisia suhteita, suhdetta itsen, perheeseen ja lähiyhteisöön. Sosiaalityön roolit ovat moninaiset, ja moninaisissa rooleissa ilmentyvä ja toteutettava sosiaalityö voidaan ajatella toimivan rakentajana, tukijana, kanssakulkijana ja yhteisön jäsenenä. Sosiaalityö määrittää myös mahdollisuuksien ja osaamisen antajana, joka voi kasvattaa asiakkaiden ja yhteisöjen vahvuuksia. (Ruuskanen 2011, 6-7.)

Yksilöllisyyden korostaminen ja sosiaalisten ongelmien määrittäminen erityiskysymyksiksi edellyttää sosiaalialan ja sosiaalityön ammattien yhä pidemmälle vietyä erikoistumistarvetta. Toisaalta on olemassa riski, että ammatillinen erikoistuminen pienentää sosiaalialan ydinosamiseen kuuluvaa laaja-alaisuutta, arvoperustaa ja osaamista ja kykyä asiakkaan kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen. Kokonaisvaltainen sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen ja ennaltaehkäisevä sosiaalityö edellyttävät yhä enemmän moniammatillista verkostotyötä ja erityisesti yhteisösuuntautuneita työorientaatioita. Uusia näköaloja sosiaalityöhön voidaan saada kunnallisen sosiaalityön ohella myös muistakin sosiaalityön toimintarakenteista ja toimintakulttuureista. Uuden näkökulman voi antaa myös sosiaalityön korostaminen sosiaalisena auttamistyönä, eikä pelkästään sosiaalityön rakenteiden ja palvelujärjestelmien painottaminen. (Savolainen & Suonio 2011, 10-11.) Kuitenkaan rakenteellinen ja yksilöllinen sosiaalityö eivät sulje toisiaan pois, molempia tarvitaan.

2.4 Rakenteellinen sosiaalityö

Nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa sosiaalityössä ovat nousseet esille vaikuttavuus- ja tilivelvollisuusvaateet sekä ohjelmallinen ja strateginen työn

kehittäminen. Sosiaalityöntekijät tekevät kunnallisia hyvinvointisuunnitelmia ja raportointeja. Sosiaalityön toimintaa tehdään yleistason hyvinvointistrategioihin pohjautuen ja toimintakohtaisiin strategioihin ja ohjelmiin pohjautuen. 2000-luvulla ohjelmat asettavat uusia haasteita ja toimintaympäristöjä rakenteelliselle sosiaalityölle. (Pohjola ym. 2014, 10.)

Taustalla ovat kansalliset ja globaalit muutokset: ne vaikuttavat poliittisina ja ideologisina muutoksina hyvinvoinnin jakamiseen ja palveluihin ja sitä kautta myös sosiaalityön toteuttamiseen, sisältöjen määrittelyyn, paikkaan ja tutkimukseen. Sosiaalinen tarve rakenteelliselle sosiaalityölle ja sen kehittämiseksi on noussut yhteiskunnallisen eriarvoisuuden noususta, markkinatalouteen perustuvien arvojen vahvistumisesta sekä sosiaalityön tulosvastuullisuuden ja selontekovelvollisuuden lisääntymisestä. (Pohjola ym. 2014, 10.)

Rakenteellinen sosiaalityö edesauttaa asiakkaana olevien huono-osaisten ryhmien asianajoa sekä heidän valtaistumisestaan toimimaan omien olosuhteidensa parantamiseksi. Lisäksi rakenteellinen sosiaalityö pyrkii sellaiseen toimintaan, jonka avulla muutetaan yhteiskunnallisia rakenteita. Rakenteellisella sosiaalityöllä on kaksoissidos, jonka tavoitteena on tukea sosiaalityön asiakkaita yksilöinä, perheinä ja ryhminä sekä samanaikaisesti vaikuttaa yhteiskunnalliseen ajatteluun, keskusteluun, palveluihin ja päätöksentekoon. Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena on oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon edistäminen ja eriarvoisuuden pienentäminen. (Pohjola ym. 2014, 11.)

Myös uusi sosiaalihuoltolaki nostaa esiin rakenteellisen sosiaalityön. Sosiaalityön yhteiskunnallisen tehtävän määrittely kuuluu sosiaalihuoltolain rakenteellista sosiaalityötä koskevaan pykälään (7 §) sekä sosiaalityön määrittelyyn (15§). Sosiaalityön käytännössä toisiinsa liittyvät niin yhteiskunnalliset, yhteisölliset kuin yksilöllisetkin tekijät ja tasot. Sosiaalityö toimii yhteiskunnan ja hallinnon eri tasoilla: se kohdistuu erilaisiin sosiaalisiin ja psykososiaalisiin tekijöihin ja sitä toteutetaan useilla erilaisilla tavoilla. (Kananoja 2017, 30.)

Sosiaalisia ongelmia synnyttäviin ja niitä edelleen mutkistaviin yhteiskunnallisiin tekijöihin ja mekanismeihin vaikutetaan rakenteellisen sosiaalityön keinoin. Rakenteellisen sosiaalityön työkaluja ovat esimerkiksi asiantuntija-arviot, raportit ja hyvinvointipoliittinen suunnittelu. (Pohjola ym. 2014). Paikallisiin, seudullisiin ja

alueellisiin sosiaalisiin ongelmiin, haasteisiin ja epäkohtiin voidaan sosiaalityössä tehdä interventioita laatimalla analyyskejä, tarvearvioita ja toimenpide-ehdotuksia. Lisäksi voidaan tehdä sosiaalista muutostyötä erilaisissa verkostoissa, joissa sosiaalityöntekijä hyödyntää omaa ammatillista asiantuntijuuttaan. Yhteisötasolla sosiaalityö toimii sekä eräänlaisena suodattimena että kumppanina, jonka tehtävänä on lisätä osallisuutta, yhteisvastuuta ja yhteistoimintaa. Tällöin olennaista on verkottuminen alueen asukkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Yksilö- ja perhesosiaalityössä vaikuttamiskeinoja ovat sosiaalis-taloudellisen kuormittuneisuuden keventäminen, toimintaedellytysten lisääminen, elämänhallinnan ja ratkaisujen tekemisen tukeminen asiakkaiden elämäntilanteissa. Mäen (1966)⁴ mukaisesti sosiaalityöntekijä toimii sekä muutosta edistävänä että eheyttävänä välimiehenä asiakkaiden ja heidän ympäristönsä välillä. (Kananoja 2017, 30.)

Myös Mullaly (2007, 205-206) tuo esille, että teoreettinen asiantuntijuus ja osaaminen on tärkeä osa sosiaalityöntekijöiden arkea ja toimintaa. Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että tehokkaassa ja toimivassa sosiaalityössä sosiaalityöntekijöiden on luotava luottavainen, välittävä, hyväksyvä suhde asiakkaaseen. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden on myös osattava soveltaa oleellisia teorioita ja metodeja. Niiden avulla suunnataan tavoitteellista toimintaa systemaattisesti ja vuorovaikutuksessa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä. Sosiaalityö on toimenpideperustainen professio, joka kuvaa ilmiöitä, niihin liittyviä syitä, ennakoi tulevia tapahtumia, etenkin erilaisten interventioiden vaikutuksia tiettyihin tapahtumiin ja ilmiöihin. Lisäksi sosiaalityö professiona liittyy muutoksen aikaansaamiseen ja edesauttamiseen kaikilla yksilöllisen ja yhteiskunnallisen toiminnan tasoilla.

Rakenteellisella sosiaalityöllä on yhtymäkohtia kriittiseen sosiaaliseen teoriaan, moderniin ja postmoderniin sekä muutossosiaalityöhön. Rakenteellisen sosiaalityön avulla voidaan vaikuttaa yhteiskunnalliseen huono-osaisuuteen ja sortoon sekä toisen luokan kansalaisuuden syntymiseen ja sen torjumiseen. (Mullaly 2007, 285, 213-227.)

⁴ Mäki 1966

2.5 Perustoimeentulotuen siirtyminen Kelaan

Suomessa perustoimeentulotuen saaminen ja asiakkuus ovat kytkeytyneet elämäntilanteisiin, joille on ominaista pitkäaikaistyöttömyys, yksin asuminen sekä perusturvan varassa eläminen. Työttömien osuus kaikista perustoimeentulotuen asiakkaista on ollut loppuvuodesta 2014 yli puolet ja työvoiman ulkopuolella yli kolmannes. Työvoiman ulkopuolella olevien ihmisten ryhmä koostuu muu muassa opiskelijoista, eläkeläisistä sekä omaisiaan tai lapsiaan hoitavista ihmisistä. Toimeentulotuen saaminen on yleisempää yhden hengen kotitalouksilla eli yksin elävillä ja miehillä. (Blomgren ym. 2016a, 2.)

On todettu, että toimeentulotukiasiakkaiden vaikeat tilanteet usein pitkittyvät ja taustalla ovat monet syyt, kuten moniulotteinen huono-osaisuus. Tällöin tarvitaan muutakin kuin taloudellista tukea, koska useimmiten kyse ei ole pelkästään pienituloisuudesta. Puolella toimeentulotuen asiakkaista on todettu puutetta vähintään kolmella hyvinvoinnin osa-alueella, joita ovat esimerkiksi terveys, asuminen ja elämänlaatu. (Blomgren ym. 2016a, 3.)

Perustoimeentulotuen siirrolla Kelaan vuoden 2017 alusta on tavoiteltu mm. toimeentulotuen harkinnan yhdenmukaistamista sekä kynnyksen pienentämistä tuen hakemiselle. Siirto saattaa antaa kunnissa enemmän tilaa ja resursseja muunlaiselle sosiaalityölle. Perustoimeentulotuki on aikaisemmin toiminut porttina muihin sosiaalipalveluihin, jolloin nyt uudessa tilanteessa tarvitaan tehokkaampaa ja kattavampaa asiakasohjausta sosiaalipalveluiden piiriin. Lisäksi onnistunut uudistus edellyttää kuitenkin toimivaa yhteistyötä Kelan, kuntien ja asiakkaiden välillä. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 91.)

Karjalainen (2017, 258-259) kirjoittaa, että tukien muutokset edesauttavat aikuissosiaalityössä kuntouttavan sosiaalityön kehittämistä. Aikuissosiaalityön kuntouttavaa sosiaalityötä pyritään kunnissa kehittämään siten, että sen käytäntöjen kehitetään sellaiseen suuntaan, jossa käytäntöjen avulla voidaan tehokkaammin vaikuttaa aikuissosiaalityön asiakkaiden haastaviin elämäntilanteisiin.

Blomgren ym. (2016a, 7) kirjoittavat, että ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen osalta niitä on kehitettävä sosiaalityön työvälineeksi. Muutos on tarjonnut kunnille

mahdollisuuden pohtia ehkäisevän ja täydentävän tuen roolia sosiaalityössä uudesta näkökulmasta. Tulevaisuudessa kuntiin jäävät tukimuodot liittyvät ensisijaisesti asiakkaan ja sosiaalityön ammattilaisen kohtaamiseen sekä sosiaalihuollon palvelutarvearvioon. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea tulisi hyödyntää yksilöllisen harkinnan periaatteen mukaisesti ja asiakkaan tilanteen mukaan eri tavoilla. Lisäksi asiakkaiden näkemyksiä ja kokemuksia on perusteltua hyödyntää tuen kehittämisessä uuteen suuntaan, jolloin kyseessä täydentävään ja ehkäisevään tukeen työvälineenä voidaan yhdistää myös muita tekijöitä, jotka edesauttavat asiakkaan elämäntilannetta, joita ovat esimerkiksi aktiivi-, liikunta- tai kulttuuripassi.

Blomgren ym. (2016b, 4) tuovat esille asiakasnäkökulmaa. Asiakasnäkökulmasta katsottuna toivotaan perustoimeentulotuen siirron myötä tuen hakemiseen liittyvän häpeän vähenemistä, sekä lisääntyvää tasapuolista kohtelua ja maksamisen ennustettavuutta. Asiakkaiden näkökulmasta riskinä pidettiin Kelan toimintatapojen jäykkyyttä, hitautta sekä kätkeytyä päätöksen tekoa. Asiakkaat toivat esille myös pelon tukien saamisen epävarmuudesta.

Sipilä (2011, 63) kysyykin, onko suomalaisessa hyvinvointivaltiossa edelleen enemmän köyhäinhoidollisia piirteitä kuin halutaan yleisesti myöntää. Matalapalkkaisissa ja lyhytaikaisissa pätkätyösuhteissa olevia ihmisiä sekä pitkäaikaistyöttömiä on jäämässä yhä enemmän sosiaalivakuutuksen ulkopuolelle. Yhteiskunta painostaa kyseiset ihmisryhmät viimesijaisen toimeentulon eli toimeentuloturvan asiakkaiksi. Ensisijaisten etuuksien matala taso aiheuttaa suomalaisessa yhteiskunnassa köyhyyttä ja selviytymisloukkuja. Lisäksi taloudellisten resurssien puute suhteutettuna sosiaalisiin tarpeisiin on jatkunut sosiaali- ja terveydenhuollossa 20 vuoden ajan.

Lisäksi haasteena sosiaalityön toimeentulotukityön osalta on, että sosiaalityöntekijän harkinnan mahdollisuudet sekä ammatillisen orientaation mahdollisuudet jäävät käytännössä pieniksi. Useimmiten hallinnolliset määräykset saattavat ohittaa sosiaalihuoltolain mahdollisuudet, joka rajoittaa käytännön aikuissosiaalityön tukitoimenpiteiden mahdollisuuksia entisestään. (Sipilä 2011, 64.)

Blomgrenin (2016 ym., 157) mukaan aikaisemmissa toimeentulotukikokeiluissa Suomessa on todettu, että perustoimeentulotuen siirtäminen on vähentänyt

asiakkaiden asiointia niiden asiakkaiden kohdalla, jotka ovat hakeneet toimeentulotukea liian matalien ensisijaisten etuuksien vuoksi. Tällöin asiakkaan on hoidettava asiointiaan sekä Kelassa että sosiaalitoimessa, etenkin jos asiakkaalla on tarvetta täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen.

Sosiaalibarometrin (2017) tekemässä tutkimuksessa on selvitetty sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä perustoimeentulotuen siirtämisestä Kelaan. Sosiaalityöntekijöiden arviot toimeentulotuen siirtämisestä ovat kriittisempiä kuin Kelan johdon tekemät arviot. Kuusitoista prosenttia sosiaalityöntekijöistä on ilmoittanut Kelan ja sosiaalitoimen välisen yhteistyön sujuvan ainakin jossain määrin huonosti ja 34 % melko huonosti tai erittäin huonosti. Kolmanneksen mielestä yhteistyö on sujunut hyvin.

Sosiaalibarometrin (2017) julkaisun mukaan perustoimeentulotuen siirtoa Kelaan on alun perin perusteltu muu muassa sillä, että kynnyksen tuen hakemiseen madaltuu. Lisäksi suurin osa sosiaalityöntekijöistä ilmoitti pitävänsä todennäköisenä, että perustoimeentulotuen Kela-siirto on heikentänyt heikompiosaiten asiakkaiden asemaa yhteiskunnassa entisestään.

Etuusjärjestelmän kannustavuutta on tuotu vahvasti esiin ja kannustavuutta on pyritty lisäämällä vastikkeellisuutta ja aktiivivelvoitteita suhteessa tukiin ja etuihin. Sosiaaliturvasta on kehitetty osallistavaa sosiaaliturvaa ja samoin työelämäosallisuutta on korostettu. Trendinä on ollut, että mahdollisimman moni työelämän ulkopuolella oleva työikäinen asiakas osallistuu yhteiskunnalliseen toimintaan. Samanaikaisesti työttömien velvoitteita ja työhönsuhteita on lisätty sekä tiukennettu tapaa tulkita niihin liittyviä säännöksiä. Samantyyppinen trendi jossa aktiivipolitiikan kohteena olevaa ihmisryhmää halutaan kasvattaa on kansainvälinen. (Lødemel & Gubrium 2014).⁵ Vastikkeellisuus ja aktiivivelvoitteet kohdistetaan ihmisiin, joiden realistiset mahdollisuudet työllistyä ovat heikot. Esimerkiksi perustoimeentulotuen siirto Kelaan edustaa liberaalimpaa ja ihmisen valinnanvapautta lisäävä linja joka on perustunut aatteeseen, että etuudet yhdenmukaistetaan ja saadaan aikaan oikeudenmukaista ja tasa-arvoista kohtelua ihmisille. On kuitenkin pohdittava, millaisia todellisia omaehtoisen toiminnan ja valinnanvapauden mahdollisuuksia ja edellytyksiä on toimintakyvyltään rajoittuneilla ja sairailta ihmisillä. On mietittävä tarkkaan,

⁵ Lødemel & Gubrium 2014

minkälaisilla keinoilla voidaan turvata, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset saavat tarvitsemansa tuen. (Blomgren ym. 2016, 161.)

Edellä kuvatussa vaikeassa tilanteessa eläviä ihmisiä on Suomessa paljon ja he tarvitsevat pitkäjänteistä ja henkilökohtaista tukea, ohjausta ja kannustusta, jotta saavat haettua tarvitsemaansa tukea tai päästäkseen jaloilleen. ”Heidän auttamisekseen tarvitaan tulevaisuudessa entistä enemmän sosiaalityön asianajoa, valtaistavaa tukea ja eri alojen asiantuntemuksen yhdistämistä.” Tämän lisäksi tarvittava tuki on asiakaskohtaisella tavalla räätälöitävä entistä tiiviimmin ja asiakaslähtöisemmin yhteistyössä sosiaalityön, työhön kuntouttavien palvelujen, terveydenhuollon ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. (Blomgren ym. 2016, 163.)

3. Sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen

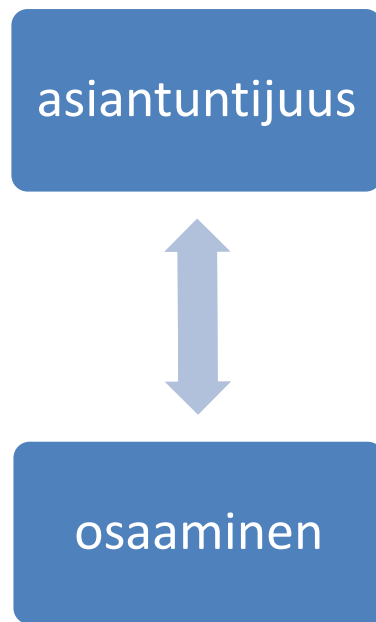
3.1 Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet: tiedot taidot ja etiikka

Yhteiskunnalliset muutokset, lainsäädännön uudistus sekä sote- ja maakuntaudistus ovat kytkeytyneet aikuissosiaalityöhön ja sen tulevaisuuden asiantuntijuuteen ja osaamistarpeisiin. Alla olevassa kuviossa kuvataan aikuissosiaalityöntekijöiden osaamisen ja asiantuntijuuden tulevaisuuden tarpeiden kytkeytyminen tietoihin, taitoihin, etiikkaan sekä juridis-hallinnolliseen sosiaalityöhön ja yhteiskunnallisiin muutoksiin, kuten lainsäädännön uudistuksiin, sote-uudistukseen, moniammatilliseen sosiaalityöhön ja kuntouttavan sosiaalityön tarpeen kasvuun, sekä perustoimeentulotuen siirtämiseen kelaan. Kuviossa kuvataan aikuissosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden kompleksisuutta, sekä moniulotteista vuorovaikutussuhdetta aikuissosiaalityön kontekstiin. Aikuissosiaalityön kontekstissa näyttäytyvät sosiaali- ja terveydenhuollon sekä maakuntaudistuksen vaikutukset, aikuissosiaalityöhön liittyvät lainsäädännön uudistukset, sekä moniammatillisen ja suunnitelmallisen sekä kuntouttavan sosiaalityön tarpeiden kasvu suomalaisessa yhteiskunnassa. Aikuissosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden kontekstissa ovat mukana myös aikuissosiaalityöhön kytkeytyvät juridishallinnollinen sekä rakenteellisen sosiaalityön puolet. Kokonaisuudessaan aikuissosiaalityöhön liittyvä konteksti on omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, millaisia osaamistarpeita aikuissosiaalityön asiantuntijuudelle ja osaamiselle määritellään tulevaisuutta ajatellen.

Kuvio 1 Aikuissosiaalityön osaaminen ja asiantuntijuus kontekstissaan.

Asiantuntijuuden rinnalla käytetään myös osaamisen käsitettä. Yleisesti ajatellaan, että asiantuntijuus synnyttää osaamista ja päinvastoin, jota alla olevassa kuviossa on kuvattu hyvin pelkistetyksi. Kuten edellä olevassa kuviossa todettiin, asiantuntijuuteen ja osaamisen liittyvät hyvin monenlaiset seikat, mutta pelkistetyssä kuviossa nähdään erityisesti asiantuntijuuden ja osaamisen välillä tapahtuva vuorovaikutussuhde, jotka vaikuttavat toinen toisiinsa. Tästä syystä nuoli kulkee kuviossa 2 molempiin suuntiin.

Kuvio 2. Asiantuntijuuden ja osaamisen välinen vuorovaikutteinen suhde.

Tutkimuskirjallisuudessa käytetään asiantuntijuuden ja osaamisen käsitteitä rinnakkain ja lisäksi niitä on käytetty eriytetysti ja itsenäisinä, omina käsitteinään. Esimerkiksi Sipilä (2011, 77) on luokitellut sosiaalityön asiantuntijuuden kolmen tason kautta: taitoihin tietoihin ja etiikkaan. Nämä tasot ovat nähtävissä myös kaikessa aikuissosiaalityössä ja työikäisten sosiaalipalveluissa. Ne liittyvät myös tulevaisuuden osaamistarpeisiin. Kunnallinen aikuissosiaalityö liittyy myös sosiaalityön juridishallinnolliseen toimintaan sekä rakenteelliseen sosiaalityöhön. Juridishallinnolliseen sosiaalityöhön kytkeytyvät julkisen vastuun ja hyvinvointivaltion näkökulma, sosiaalipolitiikan rooli osana sosiaalityötä sekä sosiaaliturvapolitiikka. (Sipilä 2011, 60, 69, 73.)

Kempainen (2006) sen sijaan kirjoittaa sosiaalityön osaamisen pääluokista sekä muun muassa ydinosamisesta. Karvinen-Niinikoski (2010, 2005a, 2005b) on puolestaan tuonut esille refleksiivisen asiantuntijuuden ulottuvuudet. Vaininen (2011) on tutkinut sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettejä. Juhila (2006) on

puolestaan kirjoittanut muu muassa horisontaalisesta ja vertikaalisesta asiantuntijuudesta.

Sipilän mukaan (2011, 137) sosiaalityön monimuotoisuus edellyttää monimuotoisia tietoja ja taitoja. Kunnallisessa sosiaalityössä ammatilliseen asiantuntijuuteen liittyvät sosiaalityöntekijöiden tiedot taidot ja etiikka. Sosiaalityöntekijöillä oli eniten yhteiskunnallista tietoa, psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen vaikuttavaa tietoa, psykososiaalista tietoa, oikeudellista tietoa, teoreettista tietoa sekä kunnallispoliittista tietoa. Sosiaalityön perinteet ovat kytköksissä tutkimuksessa havaittuihin sosiaalityöntekijöiden tietoihin: kuitenkin suoraan työn perinteitä on haastavaa suoraan tunnistaa sosiaalityöntekijöiden tiedoissa.

Sosiaalityössä hyödynnettävään teoreettiseen tietoon voidaan liittää tuloksellisuuden vaikuttavuuden ja näyttöön perustuvan sosiaalityön perinteet. Vähemmän tunnettu managerialistis-ekonomistinen tieto kytkeytyy kunnallisen sosiaalihuollon uuden tiedon tarpeisiin sekä hallinnollisiin muutoksiin ja tilaaja- tuottajamalleihin. (Sipilä 2011, 137-138.)

Tiedon lajeista asiakkaiden kohtaamiseen ja vuorovaikutustilanteeseen liittyvä tieto nousi tärkeäksi psykososiaalisen sosiaalityön perinteen näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat lisäksi työssään systeemiteoreettista tietoa sekä kykyä yhdistää tiedon sirpaleista kokonaisuuksia. Palveluohjauksen tarve työssä on korostunut joka korostaa entisestään oikeudellisen tiedon merkitystä sosiaalityössä. Uutta tiedontuotantoa tarvitaan suhteessa juridis-hallinnolliseen sosiaalityöhön, joihin liittyvät sosiaalisten ongelmien tiedollinen ja eettinen hallinta kuntahallinnon tiedonhallinnan lisäksi. Sosiaalisten ongelmien ja tiedollinen ja eettinen hallinta ovat usein ristiriidassa kuntahallinnon tiedonintressien kanssa. (Sipilä 2011, 138.)

Sosiaalityön ammattitaidon kannalta tärkeimpiä taitoja ovat taito toimia ongelmia jäsentävänä asiantuntijana, palveluohjauksen ja asiakkaan huomioimisen taito, tunnetyöskentelyyn liittyvä taito sekä kriittisen käsitteellistämisen taito. Myös palvelutarpeisiin vastaamisen taito oli sosiaalityöntekijöiden mukaan tärkeimpien joukossa. (Sipilä 2011, 139.)

Sosiaalityön taidot ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa nähden. Sosiaalityöntekijöiden mielestä olennaisin taito on kyky toimia neutraalissa roolissa ongelmatilanteita jäsentävänä asiantuntijana. Sen taitokokonaisuuden osina nousivat esiin hallinnosta nousevien haasteiden, kuten vaikuttavuuden arvionti, hallintakyky, tavoitteellisen toiminnan ja kriittisen reflektion taidot. (Sipilä 2011, 140.)

Sosiaalityöntekijöiden esiin nostamat eettiset toimintaperiaatteet ovat asiakkaan ihmisarvoinen kohtaaminen, asiakkaan puolesta kriittisyys yhteiskuntaa kohtaa, velvollisuus toimia yhteiskunnassa päätettyjen sääntöjen mukaan, yleishumaani suhtautuminen erilaisiin kulttuureihin sekä oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoisuus asiakastyössä. (Sipilä 2011, 102-106.)

Edellä kuvatut asiantuntijuuden ulottuvuudet voidaan tiivistää alla olevaan kuvioon, jossa tiedot, taidot ja eettiset toimintaperiaatteet muodostavat kokonaisuuden, jonka eri osat liittyvät toinen toisiinsa.

Tiedot: managerialistis-ekonominen, psykososiaalinen tieto, teoreettinen, oikeudellinen, kunnallispoliittinen, yhteiskunnallinen, psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen liittyvä tieto
Taidot: palveluohjaus, managerialistis-ekonomiset taidot, tutkimukselliset taidot, terapeutit taidot, ongelmien jäsentämiseen liittyvä taito, tunnetyöhön liittyvä taito, palvelutarpeisiin liittyvät taidot.
Eettiset toimintaperiaatteet: ihmisarvoisuus, yhteiskuntakriittisyys, velvollisuudet, yleishumaanisuus, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoisuus

Kuvio 3. Sosiaalityön keskeiset tiedot, taidot ja eettiset periaatteet Sipilää (2011) mukailten.

Sipilän (2011) tutkimukseen verrattuna Juhila (2006) kirjoittaa sosiaalityön vertikaalisesta ja horisontaalisesta asiantuntijuudesta. Juhila (2006, 84-86) liittää sosiaalityön asiantuntijuuden siihen tehtävään, joka sosiaalityöntekijällä on. Hän liittää vertikaalisen asiantuntijuuden sosiaalityön liittämistehtävään, jossa syrjäytyneet

pyritään liittämään yhteiskuntaan. Vertikaalinen asiantuntijuus korostaa sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta suhteessa asiakkaaseen. Siinä korostuvat sosiaalityöntekijät tiedot, joiden avulla sosiaalityöntekijä jäsentää asiakkaan tilanteen, tarvittavat muutokset sekä niissä tarvittavat toimenpiteet. Myös muutoksen suunnan määrittelyssä sosiaalityöntekijän asiantuntijuus nähdään ensisijaisena suhteessa asiakkaaseen, koska sosiaalityöntekijällä nähdään olevan tietämys valtavirtakulttuurista. Vertikaalisen asiantuntijuuden käsite liitetään läheisesti moderniin profession, jossa korostuu ammatillinen asiantuntijatieto. Eettisestä näkökulmasta vertikaalisen asiantuntijuuden lähestymistapa on haastava ja kyseenalainen.

Vertikaalisen asiantuntijuuden rinnalla Juhila (2006,137-140) kirjoittaa myös horisontaalisesta asiantuntijuudesta, jonka juuret ovat postmodernissa tietokäsityksessä. Horisontaalinen asiantuntijuus sosiaalityössä korostaa sekä asiakkaan että sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta. Asiantuntijuutta on monenlaista, joka on yhdenvertaista. Horisontaalinen vastavuoroisuus määrittää sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteen vastavuoroiseksi sekä kumppanuuteen perustuvaksi. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan edustamia kulttuureja ei nähdä erillisinä, vaan niiden katsotaan sekoittuvan toisiinsa. Tällöin asiantuntijuuden rajat hämärtyvät ja ovat ikään kuin epäselvät. Fook (2002).⁶ kirjoittaa, että postmodernin tietokäsityksen mukaan tieto ja valta kytkeytyvät yhteen (Juhila 2006, 141).

Karvinen-Niinikoski (2015b, 18) kirjoittaa, että sosiaalityössä on muodostumassa uusi asiantuntijuuskäsitys, joka auttaa jäsentämään sosiaalityön asiantuntijuuden kaksijakoisuutta. Kaksijakoisuudella tarkoitetaan postmodernia ja sosiologisesti uudelleenjäsentävää näkökulmaa sekä toiseksi toimintakäytännöissä toteutettavaa ammatillista asiantuntijuutta, jossa on korostunut oppimis- ja kehittämispainotteinen refleksiivinen ammatillinen näkökulma.

Asiantuntijuuden käsite on muuttumassa kohti avointa asiantuntijuutta. Avoimessa asiantuntijuudessa korostuvat erilaiset kontekstit, toiminta- ja neuvotteluyhteydet asiantuntijuuden määrittelijöinä. Avoin asiantuntijuus tunnistaa kontekstinsa ja on

⁶ Fook 2002

refleksiivistä sekä neuvotteluille avointa (mm. Eräsaari 2003)⁷. Avoimuus ei sulje pois koetellun ja kumuloituvan, tieteellisen tiedon tarpeellisuutta. Tiedon, osaamisen ja asiantuntevien toimintamallien kumuloituminen on paitsi yksilöllistä, myös kollektiivista. Lisäksi se on professionaalista perinteisestä asiantuntemuksesta tuttua sekä tallentuu esimerkiksi näyttöpohjaisissa hyvissä käytännöissä. Erona sosiaalityön refleksiivisen asiantuntijuuden ja näyttöön perustuvien pyrkimysten välillä ovat esimerkiksi toisistaan poikkeavat professiopoliittiset intressit. Olennainen kysymys on avoimen asiantuntijuuden mahdollisuuden sekä ulottuvuuden tunnistamisesta, sosiaalityölle arvolähtökohtana pohdittavasta ja muuttuvien kontekstien pohjalta nousevasta välttämättömyydestä. (Karvinen-Niinikoski 2005b, 18-19.)

Nykyinen suuntaus on ollut kohti dynaamista ja verkostoituvaa asiantuntijuutta, jossa poikkitieteiseen asiantuntijatoiminnan tutkimusperinteessä otetaan huomioon yksilöllinen ja yhteisöllinen asiantuntijuuden yhteinen kehitys kokonaisuutena. Verkostoituva ja dynaaminen asiantuntijuus (Hakkarainen ym. 2004)⁸ tarkoittaa innovatiivisesti tietoa ja osaamista luovaa asiantuntijuutta. Sen kehittymisen kannalta olennaisia ovat työyhteisöjen vuorovaikutusrakenteet, jotka tukevat niiden välistä tiedon generointia. Dynaamisen asiantuntijuuden lähtökohtana on tarve kehittää kunkin toimijan omaa osaamista siten, että se ohittaa vallitsevat toimintakäytännöt työyhteisöllisen ja verkostoituvan, luovan ongelmanratkaisun prosesseissa. Reflektiivinen itseohjautuvuus sekä refleктоiva toiminta luovat dynaamisen ja verkostoituneen asiantuntijuuden sekä refleksiivisen ammattikäytännön perustan. (Karvinen-Niinikoski 2005b, 19-20.)

Kumppanuussuhdetta voidaan kutsua idealistiseksi tavoitteeksi. Kumppanuussuhteeseen perustuva sosiaalityö on tavoitteellista työskentelyä siihen suuntaan, että tavoiteltu ideaali kumppanuuden toteutumisesta olisi lähempänä. Sosiaalityön menetelmien avulla voidaan tavoitella kyseistä ideaa. Menetelmiä ovat esimerkiksi marginaalisuudessa syntyvä toinen tieto, osallisuus, valtautuminen, sekä kansalaisyhteiskunta sekä niiden vahvistuminen. Menetelmien tavoitteena on, että asiakkaiden näkökulmat tulevat esille sosiaalityössä sekä yhteiskunnassa. Asiakkaan asiantuntijuuden vahvistaminen hänen omaa elämää koskevissa henkilökohtaisissa ja

⁷ Eräsaari 2003

⁸ Hakkarainen 2004

yhteiskuntapoliittisissa ratkaisuisa on polku kohti mahdollisimman täysivaltaista kansalaisuutta. Täysivaltaisen kansalaisuuden käsite haastaa ajatuksen asiakkaiden alamaisesta asemasta, jossa yhteiskunnan palveluja ja tukia käyttävät asiakkaat ovat suhteessa viranomaisiin alisteisessa asemassa. Alamaisasetelma määritellään yhtenä hyvinvointivaltion piirteenä ja rasitteena. (Juhila 2006, 148.)

Kumppanuussuhteeseen sopivampi käsite on vahvaan kansalaisyhteiskuntaan pohjaava hyvinvointiyhteiskunta, jossa yhteiskunnan toimijat ovat aktiivisesti osallistuvia paitsi omassa elämässään myös koko hyvinvointiyhteiskunnassa. Toimijoita ovat kansalaiset, ryhmät, yhteisöt ja verkostot sekä sosiaalityön asiakkaat että sosiaalityöntekijät. Ajatuksen mukaisesti aktiivisesta toiminnasta muotoutuu sosiaalityön tulevaisuuden visio, jossa kunnioitetaan ihmisten paikallisia eroja. (Juhila 2006, 149.)

Sipilän (2011) ja Juhilan (2006) lisäksi Vaininen (2011, 57) on tutkinut sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ja tuo esille, että asiantuntijuuteen kohdistuvat muutosvaatimukset liittyvät asiakaslähtöiseen ajatteluun, asiakasta osallistavaan toimintaorientaatioon sekä asiakkaan subjektiivisen tukemiseen. Taustalla on palveluparadigman muutos, jolle on ominaista asiakasta osallistava toimintaorientaatio, neuvottelevuus, monitoimijuus sekä prosessimaisuus. Asiakas nähdään oman elämänsä asiantuntijana, jolloin sosiaalityöntekijän tehtävänä on on asiakkaan oman motivaation, oman asiantuntijuuden esiin nostaminen ja sitä vahvistava, sosiaalityön ammatillinen tukeminen.

Sosiaalityön asiantuntijuuden muutospaineet ovat 2000-luvulla olleet moninaisia sekä keskenään ristiriitaisiakin. Toisaalta muutosvaatimukset ovat korostaneet sosiaalityön asiantuntijuudessa yksilöllisesti räätälöityjä palveluja, asiakkaan yksilöllisyyden huomioon ottamista työskentelyssä, kumppanuutta, dialogisuutta, valtaistavaa työtettä sekä reflektiivistä että tutkivaa työtettä. (Vaininen 2011, 59.)

Muutospaineet ovat olleet osin globaaleja. Myös Payne (2005, 66) kirjoittaa, että sosiaalityö on muuttunut ja on muuttumassa suuntaan, jossa asiakkaasta ja kansalaisesta on tullut keskeinen ja aktiivinen toimija. Sosiaalityön kannalta muutos merkitsee sitä, että sosiaalityöltä odotetaan yhä osallistavampaa roolia yhteiskunnassa. Myös Payne (2005, 67) korostaa, että enää ei voida soveltaa

palvelujen konsepteja samankaltaisina kaikille, vaan halutaan yhä enemmän yksilöllisesti mietittyjä ja räätälöityjä palveluja.

Toisaalta samaan aikaan asiakasta ja sosiaalityötä kohtaan osoitetaan paineita asiakkaita kontrolloivaan ja velvoittavaan suuntaan. Samalla sosiaalityöhön kohdistetaan paineita yhä tehokkaamman, tuottavamman ja taloudellisemman sosiaalityön suuntaan. (Vaininen 2011, 59.)

Kuten monet muutkin tutkijat, myös Vaininen (2011, 60) tuo esille liberalismien arvomaailman nousun ja sen vaikutukset sosiaalityön asiakkaiden tarpeisiin nähden. Erityisesti psykososiaaliset ongelmat ovat lisääntyneet. Myös psykososiaalisten palvelujen käyttö on lisääntynyt. Psykososiaalisiin tarpeisiin vastaaminen edellyttää palveluiden ja osaamisen tehokkaampaa integroimista sekä palvelujen ja ammattilaisten osaamisen kehittämistä. (Vaininen 2011, 59.)

Sosiaalitoimistoissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tehtävissä näyttäytyvät psykososiaalisen työn lisäksi myös sosiaalinen kuntoutus ja työllistämisen edesauttaminen. Työttömien aktivoimiseen ja kuntouttamiseen liittyvät uudet sosiaalityöntekijän tehtävät voidaan määrittää luonnolliseksi jatkumoksi tukea tarvitsevien voimavarojen vahvistamiselle. (Vaininen 2011, 68.)

Sipilä (2011) kirjoittaa asiantuntijuuden eri ulottuvuuksista, kun taas Vaininen (2011,42) on tarkastellut sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä sekä moninaisia toimintarooleja. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti on koostunut monimuotoisesti erilaisista identiteeteistä. Ammatti-identiteettiä muokkaavat toimintaroolit, toimintaympäristöt, käytäntömallit sekä laajempi konteksti. Ne vaikuttavat kaikki toinen toisiinsa ja ovat sidoksissa toisiinsa nähden, kuvaten sosiaalitoimistojen sosiaalityön moninaisuutta ja moniulotteisuutta.

Sosiaalityöntekijän toimintarooleja ovat muu muassa kontrolloijan, palvelujärjestelmän asiantuntijan sekä tilanteen selkiyttäjän roolit. Sosiaalityöntekijä toimii kokonaiselämäntilanteen kartoittajana, tukijana, motivoijana, koordinaattorina, sosiaalisen vuorovaikutuksen mobilisoijana, sovittelijana sekä sosiaalisena asianajajana. Uusia sosiaalityöntekijän rooleja ovat sosiaalisen näkökulman esiintuojan roolit ja kehittäjäsosiaalityöntekijän roolit. (Vaininen 2011, 252-254.)

Järjestelmälähtöiseen orientaatioon liittyvä sosiaalityö on kytkeytynyt käytännön sosiaalityössä ongelmalähtöisesti orientoituneeseen sosiaalityöhön. Tällöin työ kohdistuu entistä useammin sekä yksilöön, yhteisöön että näiden väliseen vuorovaikutukseen. Syntyy uudenlainen työn perinne, yhteyslähtöinen orientaatio, jossa sosiaalityöntekijöiden ammatillinen toiminta perustuu intressiin, jossa tavoitellaan hyvinvoinnin kokonaisvaltaista ylläpitämistä, edistämistä sekä ongelmien ennaltaehkäisyä. Välineitä tavoitteen ja intressin saavuttamiseksi sosiaalityössä ovat sosiaalisten yhteyksien rakentaminen, uudistaminen ja muokkaaminen. (Vaininen 2011, 255)

Seuraavassa kuviossa 4 kuvaan sosiaalityön erilaisia lähtökohtia, jotka ovat kytkeytyneet toinen toisiinsa mukailen Vainista (2011, 254.)

Kuvio 4. Sosiaalityön toimintaroolit ja keskeiset lähtökohdat, tavoitteet, periaatteet ja tehtävät mukaillen Vainista (2011, 254.)

Kuviossa 4 tiivistyvät sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden toimintaroolit suhteessa sosiaalityön lähtökohtiin, tavoitteisiin, tehtäviin sekä periaatteisiin. (Vaininen 2011, 254.)

Vainisen (2011) tavoin myös Juhila (2006, 215) erittelee sosiaalityöntekijän ammatillisia rooleja esimerkiksi kontrolloijana ja tukijana. Lisäksi Juhila (2006, 243.) kirjoittaa tilanteittain rakentuvasta asiantuntijuudesta ja sosiaalityöntekijöiden identiteeteistä sekä instituutioiden ongelmatyönjaosta. Sosiaalityön vuorovaikutuksessa ja siinä ilmentyvässä vuorovaikutussuhteessa sekä tuotetaan että uudistetaan asiakkaiden ja työntekijöiden identiteettejä, tehdään erilaisia tulkintoja käsiteltävistä sosiaalisista ongelmista, tuotetaan eri instituutioiden välistä ongelmatyönjakoa sekä kulttuurisia diskursseja. Asiantuntijuudessa paitsi tuotetaan uutta tietoa, myös käytetään tietoa soveltamalla sitä. Tietoa hyödynnetään asiakkaan tilanteeseen tarvittavan väliintulon sekä siinä sovellettavien menetelmien suunnittelussa.

Vaininen (2011, 258) kirjoittaa, että sosiaalityöntekijöiden käsitysten perusteella sosiaalinen osaaminen näyttäytyy asiantuntijuusalueena, jota pidetään oleellisena ja jota jonkun ammattilaisen tulee hoitaa sekä kehittää.

Esimerkiksi Niskala (2010, 277, 280) on tutkinut sosiaalityön prosessien mallintamista yhtenä sosiaalityön kehittämisen välineenä ja tarkastelee sosiaalityön mallinnusta reflektiivis-kriittisenä kehittämismuotona. Sosiaalityön kehittäminen ja tutkiminen on perusteltua juuri nyt, koska sosiaalityön työnjako on vahvistumassa sosiaalisen asiantuntijuudeksi. Asiantuntijana kehittyminen nähdään jatkuvana prosessina.

Sekä Niskala (2010) että Fook ym. (2000, 176, 179) kirjoittavat asiantuntijuuden olevan kehittyvä prosessi. Fook ym. (2000) tuovat esille asiantuntijuuden sellaisena prosessina, jossa opitaan työskentelemään epävarmuudessa. Kokeneet käytännöt eriävät kuitenkin joissakin tapauksissa asiantuntijuuden käytännöistä. Käytännöt, joista on pitkä kokemus voivat olla rutinoituneita käytäntöjä. Intuitiiviset käytännöt

luonnehditaan sisäistetyiksi käytännöiksi ja eksperttiyteen liitettävät käytännöt on määritelty luoviksi ja innovatiivisiksi käytännöiksi.

Sosiaalityön eksperttiyttä määritellään kykynä toimia epävarmoissa ja moniulotteisissa toimintaympäristöissä. Sosiaalityön asiantuntijat tekevät arvo- ja tietoperustaisia arvioita, päätöksiä ja toimenpiteitä, jotka liittyvät alati muutoksissa oleviin, moniulotteisiin tilanteisiin ja intresseihin. Asiantuntijoilla on kyky toimia joustavasti ja luovasti. Fook ym. (2000, 186-187.)

Noviisit eroavat eksperteistä muu muassa siinä, että noviisit soveltavat teorioita säännönmukaisesti sekä yleensä deduktiivisesti uusiin tilanteisiin. Eksperttiydelle on ominaista kompleksinen, vähemmän kaavamainen ja samanaikaisesti useita eri tietoja ja tietolähteitä yhdistelevä, jopa paradoksaalinen tapa soveltaa tietoja. Ekspertit hahmottavat kontekstuaalisuuden laajasti ja moniulotteisesti, hyödyntävät kriittistä itsereflektiota enemmän kuin noviisit ja lisäksi he luovat ja muodostavat omia teorioitaan. (Fook ym. 2000, 189, 196.)

Fookin ym. (2000, 5-6) mukaan asiantuntijatieto on asiantuntijuuden olennainen osa. Asiantuntijuudelle ei ole olemassa yksiselitteistä tai yhtenäistä määritelmää, vaan asiantuntijuuden määritelmät vaihtelevat kulttuurista, arvoista ja situaatioista käsin. He liittävät asiantuntijuuteen myös kompetenssin käsitteen, jonka juuret ovat lähtöisin behavioristisesta ja positivismin perinteistä. Kompetenssiteoriat eivät kuitenkaan huomioi sellaisia taitoja ja osaamisen osa-alueita, jotka liittyvät epävarmuuteen ja ennustamattomiin tilanteisiin.

3.2 Sosiaalityön osaamisen ulottuvuudet

Sosiaalityön osaamisella tarkoitetaan työn vaatimien tietojen hallintaa sekä niiden soveltamiskykyä käytännön työtehtävissä, toisin sanoen kykyä selviytyä arjen työn haasteista. Osaaminen on jaettu edelleen ydin- ja erityisosaamiseksi. Ydinsaaminen määritellään organisaatiolle tyypilliseksi, laaja-alaiseksi osaamiseksi, joka on organisaation kannalta olennaista ja erottaa organisaation ympäristön muista toimijoista. Sosiaalityöntekijän ydinsaaminen on osaamista, jota muilla toimijoilla ei

ole. Tällainen ydinosaaminen on vaikeasti korvattavissa tai kopioitavissa. Lisäksi ydinosaamisen elinkaari on pitkä ja se tuottaa organisaatiolle kilpailuetua. Ajatellaan, että uudet teknologiaan ja palveluihin liittyvät muutokset tai uudistustarpeet eivät tee tyhjäksi ydinosaamisen tarvetta. Ydinosaaminen on nimensä mukaisesti sellaista ydintä, jota voidaan jalostaa ja soveltaa myös uusiin palveluihin. Ydinosaaminen on kytköksissä organisaation toiminta-ajatteluun ja sen keskeisimpiin tehtäviin ja tavoitteisiin. (Kemppainen 2006, 257-258.)

Ydinosaamisen ohella puhutaan yleisosaamisesta. Vaininen (2011, 258) kirjoittaa, että esimerkiksi asiakastyön vuorovaikutustaidot ovat osaamisalue, joka on määritelty yleisenä osaamisena. (Kemppainen 2006, 258.) kirjoittaa, että ydin- ja yleisosaamisen lisäksi puhutaan sisällöllisestä osaamisesta. Sisällöllinen sosiaalityön osaaminen voidaan ymmärtää sosiaalityön yhteiskunnallisten yhteyksien ymmärtämisenä, kuten talouden, kulttuurin, muuttuvien elämäntapojen ja arvojen suhteen. Sosiaalityön sisällölliseen osaamiseen liittyy yhteiskuntatieteellisen osaamisen lisäksi ihmisten elämäntilanteisiin liittyvät riskit, puutteet, ongelmien havaitsemien ja niiden analysointi. Sosiaaliset ongelmat voidaan hahmottaa ja ymmärtää ajallisissa ja paikallisissa yhteyksissä muuttuviksi ilmiöiksi, joiden ehkäisyyn ja ratkaisuun on kehitetty erilaisia toimintamalleja sekä palvelujärjestelmiä. Ne puolestaan liittyvät hyvinvoinnin tuottamisen malleihin, joihin liittyy omat kansalliset ja kulttuuriset piirteensä. Tällaista osaamisen ulottuvuutta kuvataan resurssiosaamiseksi.

Alla olevassa kuviossa Kemppainen (2006, 258-259) on mukaillut Rantalaihoa (2005)⁹ ja luonut nelikentän sosiaalityön sisällöllisestä osaamisesta. Osaamisen neljä pääluokkaa muodostavat sosiaalityön tiedollisen osaamisen kovan ytimen, jotka Kemppainen on asettanut nelikentän kulmiin. Tietojen lisäksi tarvitaan osaamista vuorovaikutuksesta, arvoista, etiikasta ja asiakastyön eri metodeista. Lisäksi muutososaaminen on olennaista, jolloin vaaditaan asiakastyön prosessien hallintaa sekä ratkaisujen etsimistä yhdessä asiakkaan kanssa. Muutososaamisen tavoitteena on saada aikaan toivottua muutosta asiakkaan tai yhteisön elämäntilanteessa. (Kemppainen 2006, 258; ref. Rantalaiho 2005.)

⁹ Rantalaiho 2005

1.yhteiskuntatieteellinen osaaminen (yhteiskunnallisten syy-yhteyksien ymmärtäminen)	2.resurssiosaaminen (palvelujärjestelmään liittyvä osaaminen)
Vuorovaikutuksellinen osaaminen, arvo-osaaminen, sosiaalityön metodinen osaaminen, muutososaaminen	
3.innovaatio-osaaminen (kehittämisosaaminen)	4.tutkimuksellinen osaaminen

Kuvio 5. Sosiaalityön sisällöllinen osaaminen (Kemppainen 2006, 258, mukaillen Rantalaihoa 2005).

Kemppaisen (2006) ja Rantalaihon (2005)¹⁰ pohdinnoissa on yhtymäkohtia Sipilän asiantuntijuuden teoriaan (2011), Vainisen (2011) sekä Karvinen-Niinikosken (2007) sosiaalityön osaamisen luonnehdintoihin. Sosiaalityön ydinkysymyksiä ovat sosiaalityöntekijän henkilökohtainen ja sisällöllinen asiantuntijuus. Sisällöllinen asiantuntijuus liittyy tiedontuotantoon, tutkimukseen, asiakastyöhön, arviointityöhön, vaikuttamistyöhön, moniammatilliseen yhteistyöhön, johtamiseen, hallintoon ja opetukseen. Henkilökohtaiseen asiantuntijuuteen liittyy muu muassa eettinen osa-alue ja henkilökohtainen ammattitieto, hiljainen tieto sekä ammatillisen tiedon tulkitseminen suhteessa asiakkaan kanssa jaettuun kokemustietoon. Sosiaalityön etiikka ammattietiikkana on itsessään hyvin iso kysymys. Erityisesti kumppanuuteen perustuva sosiaalityö edellyttää eettistä valvutuneisuutta sosiaalityöntekijältä. Sosiaalityöntekijät ovat huomattavan yksimielisiä eettisten toimintaperiaatteiden merkityksellisyydestä omassa työssään. (Sipilä 2011, 21, 31, 146).

Sosiaalityön akatemisoituminen on ollut ammattikunnan pitkään tavoittelema asia. Suhtautuminen sosiaalityön akatemisoitumiseen on kuitenkin ollut moniäänistä. Joidenkin mielestä yhteiskuntatieteelliset perusopinnot antoivat sosiaalityölle välttämättömän tietoperustan, jotkut ovat sitä kritisoineet peräänkuuluttamalla

¹⁰ Rantalaiho 2005

enemmän ammatillisia painotuksia. Kriitiikin mukaisesti valmistuneilla sosiaalityöntekijöillä on ollut puutteita ammattitaidossa eikä sosiaalityön tutkimus ole palvellut riittävästi käytäntöjä. Akateemisuuteen on liittynyt myös alakulttuuri, jossa on vierastettu ammatillisuutta sekä naisten toiminnan aloja. (Mutka 1998, 154.)

3.3 Ongelmanratkaisuperinne ja refleksiivisyys aikuissosiaalityön osaamisessa ja asiantuntijuudessa

Myös sosiaaliset ongelmat ja sosiaalityö liittyvät saumattomasti yhteen osaamisen ja asiantuntijuuden kentillä. Sosiaalityötä kuvataan usein ongelmatilanteisiin kohdennettavien interventioiden kautta. Interventioiden tavoitteena on useimmiten joko ongelman ratkaiseminen tai ongelmasta aiheutuvien seurausten lievittäminen. Sosiaalityön vuorovaikutuksellisesta luonteesta johtuen ongelman havaitsemiseen, määrittämiseen ja tulkitsemiseen orientoituvat ja osallistuvat sekä sosiaalityöntekijä että asiakas. Mikäli asiakas ei osallistu yhteiseen ongelmanmäärittelyyn ja siihen pohjautuvaan ratkaisuyritykseen, tilanteessa on lukkiutumisen riski. Sosiaalityöntekijän identiteettiin kuuluu viime kädessä vastaaminen siitä, että ongelmaan etsitään ratkaisua. (Juhila 2006, 209)

Ongelmat voidaan määritellä monilla eri tavoilla ja monista eri näkökulmasta ja niitä voidaan lähestyä vuorovaikutuksessa rakentuvina. Ongelman nimeämisellä on merkitystä, koska tapa nimetä asioita sulkee sisälleen käsityksen ongelman syystä tai ongelman luonteesta sekä liittyy siten myös ongelman ratkaisemisen tapoihin ja havaittuihin mahdollisuuksiin. (Juhila 2006, 210.)

Joissakin tapauksissa ongelmia on vaikea määritellä, selkeää alkua tai loppua ei ole, eikä ongelman syy-seuraussuhde ole erotettavissa. Niitä nimitetään ilkeiksi ongelmiksi. Myös ongelman rajat, muodot ja selitysmallit ovat usein epämääräisiä, jolloin on haastavaa määritellä, milloin ongelma on ratkaistu ja mitkä ovat ratkaisun seuraukset. Sitä vastoin kesyt ongelmat voidaan määritellä selkeästi, niille on löydettävissä alku- ja loppupiste sekä ratkaisu ja voidaan hankkia palautetietoa. (Pösö 2005, 4.)

Vaikeiden sosiaalisten ongelmien parissa työskentely jää usein tehtävään velvoitetuille viranomaisille, koska muut eivät ole niihin valmiita tai halukkaita puuttumaan. Toiminnan ulkopuolelle jää mahdollisesti myös sellaisia ilmiöitä, joissa puuttumisen tarve on, mutta jotka eivät valikoidu työstämisen kohteeksi haastavuutensa vuoksi. Sosiaalisten ongelmien kannalta niiden kategorisointi ilkeisiin ja kesyihin on haastavaa. Esimerkiksi kesyt ongelmat voivat muuttua ilkeiksi, kuten esimerkiksi toimeentulo-ongelma voi muuttua köyhyydeksi. Ilkeitä ongelmia voidaan kesyttää, jolloin ongelman monimuotoisuus yksinkertaistetaan. Joka tapauksessa ongelmien määrittely- ja tulkintatapa puolestaan kytkeytyy niiden ratkaisu- ja toimintamalleihin josta on hyvä olla tietoinen. Toimijoiden on tehtävä sopimus siitä, mikä toiminnan kohde on, mikä toiminta on kyseessä sekä tehtävä sopimus hyvistä käytännöistä. Sopimuksen tekijöitä toiminnan kohteeseen ja toimintatapoihin on usein monta. Koska ilkeät ongelmat koskettavat monia, tarvitaan lisäksi kollektiivista tietoisuutta ja ymmärrystä asioiden tilasta ja toiminnasta. (Pösö 2005, 5.)

Karvinen-Niinikoski (2010) pohtii sosiaalityön asiantuntijuutta ongelmanratkaisuprosessin ja ongelmanratkaisutyön näkökulmasta. Asiantuntijuus määritellään avoimeksi ja reflektiiviseksi. Teoriatiedon lisäksi kontekstuaalinen ja vuorovaikutteinen kokemustieto, toiminta ja hiljainen tieto muodostavat asiantuntemuksen. Hiljainen tieto puolestaan muodostuu osaamisesta ja ymmärryksestä. (Karvinen-Niinikoski 2010, 247-248.)

Sosiaalityön ammatillinen perusta on professionaalisen ongelmanratkaisun perinteessä ja kriittisen sosiaalityön perinteessä, jossa painotetaan asiakaslähtöisyyttä. Kuten useat muutkin sosiaalityön tutkijat, myös Karvinen-Niinikoski toteaa, että erityisesti 2010-luvulla on korostettu sosiaalisten ongelmien tehokasta käsittelyä ja tieteelliseen näyttöön perustuvaa sosiaalityötä. Toisaalta painotetaan reflektiivisen ammatillisuuden ja avoimen asiantuntijuuden merkitystä työvälineenä, kun pyritään kehittämään ja muodostamaan uusia sosiaalityön palvelumalleja ja ammattikäytäntöjä. Ratkaisuja pyritään etsimään ja löytämään asiakkaiden itsenäistä selviytymiskykyä ja vahvuuksia vahvistamalla. Reflektiivinen ammatillisuus ja avoin asiantuntijuus edellyttävät sosiaalityöntekijältä tieteellisen tutkimuksen ja analyyttisen ajattelutavan hallintaa. (Karvinen-Niinikoski 2010, 250.)

Suomalaisen sosiaalityön kehittävän työntutkimuksen malli on pohjautunut reflektiivisyysajatteluun. Kehittävän työntutkimuksen malli on ollut Suomessa melko suosittu ja perustuu oman työn tutkimukseen sekä ammattikäytäntöjen ristiriitoihin erittelevään ammattipätevyyden kehittämiseen ja niihin liittyvään tiedontuotantoon. (Arnkil 1990; Engeström 1987; 2004; Toikka 1984).¹¹ Kyseiset periaatteet ovat keskeisiä myös sosiaalityön työnohjauksessa, työnohjaajakoulutuksessa, niiden kehittämisessä sekä reflektiivisen olemuksen ja teoreettisten perusteiden erittelyssä. Reflektiivisyys sosiaalityössä on myös pedagoginen periaate suomalaisessa sosiaalityön ammatillisessa ja täydennyskoulutuksessa. (Karvinen-Niinikoski 2005a, 11-12.)

(Karvinen 1993)¹² mukaan kriittisen ja reflektiivisen ammatillisuuden kehitys ja omaksuminen ovat prosessi, jossa on erottuvissa tasoa, jotka liittyvät ammatilliseen tietoisuuteen sekä toimintaan. Prosessin tasot ovat toimintaan sijoittuva ammatillisuus, arvioiva ammatillisuus sekä kriittinen ammatillisuus. Ajatellaan, että sosiaalityön reflektiivinen ammatillisuus edellyttää kaikkien edellä mainittujen tasojen saavuttamista. Prosessissa korostuvat toimijan mahdollisuudet käsittää ja ohjata omaa toimintaansa alati muuttuvissa olosuhteissa sekä suhteissa toiminnan kokonaisuuteen ja kontekstiin. (Karvinen-Niinikoski 2005a, 12-13.)

Sosiaalityössä sekä sosiaalityön tiedontuotannossa tarvitaan metodisuuden, pätevän ja asiantuntevan ammatillisuuden rinnalla kriittistä reflektiivisyyttä sekä suhteessa työn kohteeseen, toimintaympäristöön että lisäksi sosiaalityöntekijän omaan toimintaan. Kyseinen tarve on ollut ohjaamassa sosiaalityön tutkimuksen ja tiedontuotannon tavoitteita.

Sosiaalialalla onkin toteutunut kehitystä tieteen- ja ammattialan systemaattisen tietoperustan kehittämisen suuntaan. Osaltaan tässä on ollut reflektiivinen ammatillisuus vaikuttamassa, joka tavoittelee ja edesauttaa realistista itseymmärrystä.

Sosiaalityön tutkimus, tutkiva työote sekä systemaattinen käytäntö sekä niihin kytkeytyvä tiedontuotanto ovat olleet keskeisellä tavalla vaikuttamassa siihen, että hiljaisuuden kulttuuriin kiteytynyt tieto, joka ammattikäytännöistä nousee, saadaan sekä esiin, näkyväksi että systemaattisesti kertymään. (Karvinen 1996, Karvinen ym.

¹¹ Arnkil 1990; Engeström 1987; 2004; Toikka 1984

¹² Karvinen 1993

1999; Pohjola 1993; Satka ym. 2005.)¹³ Kysymys on määrätietoisten tietojen rakentamisesta sosiaalityön tiedontuotannon, opetuksen, tutkimuksen ja asiantuntijuuden kehittämiseksi. Asiantuntijuuden muutoksen näkökulmasta muuttuvan ammatillisuuden, refleksiivisyyden ja kriittisten käytäntöjen kysymykset ovat kiinnostavia. (Karvinen-Niinikoski 2005a, 14.)

Refleksiivisen orientaation ja refleksiivisyyden tarpeellisuudesta ja esiin nousemisesta on kirjoittanut myös Mutka (1998, 15), joka on kirjoittanut sosiaalityön asiantuntijuuden määrittämisestä uudelleen. Postmodernissa yhteiskunnallisessa murroksessa vaikuttava epävarmuus on tuonut mukanaan uusia haasteita ja ongelmia, joihin sosiaalityöntekijöiden on ollut yritettävä etsiä sekä kehittää ratkaisuja.

Myös Juhila (2006, 246) tuo esille refleksiivisyyden käsitteen. Hän käsittelee refleksiivisyyttä vuorovaikutuksessa. Hän määrittää refleksiivisyyden siten, että sosiaalityöntekijät tiedostavat sosiaalityön vuorovaikutuksessa läsnä olevat ammatilliset ihanteet ja tavoitteet sekä niiden lisäksi läsnä olevat muunlaiset moninaiset diskurssit.

Sosiaalityön vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa merkittäviä työmenetelmiä ovat identiteettien ja narratiivien rakentaminen sekä sosiaalisten ongelmien tulkintatyö. Niistä tulee sosiaalityöntekijän reflektiivisen jäsenyyksen kautta sosiaalityön menetelmällisiä välineitä. Reflektiivisyyteen sisältyy myös ymmärrys siitä, millaisia elementtejä institutionaaliset ehdot sekä kulttuuriset diskurssit luovat sosiaalityöhön ja asiakassuhteeseen. (Juhila 2006, 254-255.)

Refleksiivisessä sosiaalityön ammatillisuudessa nähdään sosiaalityö tiedon tekemisen tapana, jossa mukana sosiaalityöntekijän kanssa on asiakas. Asiakkaan oma asiantuntijuus ja kumppanuus näyttäytyvät keskeisenä osana tilanteen tulkinnoissa, valinnoissa ja suunnitelmallisessa sosiaalityössä. Erityisesti sosiaalityöntekijältä edellytetään reflektiokykyä ja kriittistä reflektiokykyä, jotta hän voi pohtia ja arvioida omaa ja ympäristön toimintaa sekä oppia edelleen omasta kokemuksestaan. (Karvinen-Niinikoski 2010, 258-259.)

¹³ Karvinen 1996, Karvinen ym.1999, Pohjola 1993; Satka ym. 2005

Myös Fook (2005a, 5) on kirjoittanut sekä reflektiivisestä käytännöstä että kriittisestä reflektiivisyydestä ja pohtinut eroavaisuuksia niiden välillä. Reflektiivisen käytännön käsite on pohjautunut Schönin teoksiin (1983 & 1987)¹⁴, joissa on mietitty ammatillisen teorian ja käytännön toiminnan välistä kuilua ja sen problematiikkaa. Reflektiivinen käytäntö on tapa pienentää kyseistä kuilua paljastamalla teoria, joka perustuu siihen, mitä ammattilaiset toteuttavat käytännössä.

Fookin (2005a,5-6.) mukaan kriittinen reflektio pyrkii tuomaan esille syvemmällä olevia oletuksia. Kriittinen reflektio huomioi myös valtaan liittyvät ulottuvuudet ja tuottaa perustavan perspektiivin muutoksen ja jossa pyritään tiedostamaan valtasuhteiden oletuksia, jotta voidaan luoda edellytyksiä niiden muuttamiseen. Kriittinen reflektio ja reflektiivinen käytäntö eivät sulje toisiaan pois ja niiden perusta on samantyyppisissä olettamus- ja ajatusprosessissa. Kriittistä reflektiota edellyttää kuitenkin kyky tai taito reflektoida.

Kriittisen reflektion avulla voidaan hyödyntää postmodernia ja poststrukturalistista analyysia siten, että voidaan paljastaa, miten vallan rakentamiseen osallistutaan. Analyysi mahdollistaa myös sellaisten konfliktien sekä ristiriitaisuuksien tiedostamisen sekä tutkimisen, joista aiemmin on vaiettu. Sen avulla voidaan myös tarkastella sellaisia käytäntöön liittyviä haasteita ja vaikeuksia, jotka ovat koettujen ongelmien tai jännitteiden aiheuttamia. (Fook, 2005a, 9.)

Sen sijaan kriittinen sosiaalinen teoria tarjoaa enemmän välineitä sen ymmärtämiselle, mitä kriittisen reflektion avulla voidaan selvittää. Kriittinen sosiaalinen teoria yhdistää sekä henkilökohtaisen että rakenteellisen näkökulman. Lisäksi se korostaa viestinnän merkitystä ja tuo esille, kuinka kriittisen reflektion prosessi voi edesauttaa omien ja muiden kokemusten yhteen saattamisessa halutun sosiaalisen muutoksen aikaansaamiseksi. Tietoisuus tekee mahdolliseksi ymmärtää vallalla olevien ajattelutapojen vaikutusta henkilökohtaisessa elämässä sekä lisää sillä tavoin henkilökohtaisia yksilön valinnan ja hallinnan mahdollisuuksia. Elämänpoliittisesti ajateltuna yksilöillä voi olla enemmän valinnanvaraa oman identiteettinsä ja toimintansa suhteen, kun yksilöt voivat vapautua sosiaalisesti määritysvälineistä ajattelutavoista. (Fook, 2005a, 9)

¹⁴ Schön 1983, 1987

Kuten Karvinen-Niinikoski (2010, 259-260) toteaa, että kriittinen reflektiokyky käsitteenä merkitsee oman toiminnan, omien tyyppillisten havaitsemistapojen sekä näiden taustalla vaikuttavien lähtökohtien ja oletusten kyseenalaistamista, uuden näkökulman ja lisäksi toisin toimimisen vaihtoehtojen pohdintaa ja syvällistä arviointia. (Karvinen-Niinikoski 2010, 259-260.) Samoilla linjoilla on myös Fook (2005a, 10), jonka mukaan kriittinen reflektio on käsitteenä varsin merkityksellinen sosiaalityön nykyisten tarpeiden ja haasteiden kannalta. Mallia voidaan soveltaa koulutukseen, palvelujen käyttöön ja tutkimukseen liittyviin tarkoituksiin.

Oleellista on luoda sosiaalityön organisaatioissa ja toiminnoissa reflektointia tukevia toimintakäytäntöjä ja sellaisia rakenteita, jotka tukevat reflektointia, työssäoppimista sekä lisäävät työhyvinvointia. Reflektiiviset käytännöt sekä rakenteet tuottavat edelleen uutta tietoa, osaamista, innovaatioita sekä innostuneisuutta luovaa vuoropuhelua työtiimeissä sekä lisäksi organisaatioiden eri tasoilla ja niiden välillä. (Karvinen-Niinikoski 2010, 259.)

Eryteisesti kriittinen reflektio on työväline, joka suuntautuu muutokseen, uudistukseen ja kyseenalaistaa vallitsevia toiminta- ja ajattelutapoja. Kriittisellä reflektiolla on oleellinen merkitys myös laadun kannalta. Professionaalisessa sosiaalityössä harkintavallan käyttäminen sekä tulkintojen tekeminen edellyttävät kriittistä reflektiota. Kriittinen reflektiivisyys voidaan nähdä välttämättömänä, jotta voidaan toimia tietoisina työhön liittyvän tulkinnanvaraisuuden suhteen sekä eri vaihtoehtojen toimintamallien ja toisin toimimisen mahdollisuuksien suhteen. Myös ammatillinen vallankäyttö sekä vallankäytön seurauksien pohdinta edellyttävät kriittistä reflektointia. Toisin sanoen kriittinen suhde yhteiskunnalliseen ja ammatilliseen valtaan sisältyy myös kriittiseen reflektioon. Kriittisen reflektion avulla voidaan auttaa sosiaalityöntekijöitä hahmottamaan omaa toimijuuttaan ja lisäksi kunnioittamaan asiakkaan autonomiaa ja toimijuutta. (Karvinen-Niinikoski 2010, 260.)

Karvinen-Niinikoski (2010, 260) kirjoittaa, että kriittisesti reflektiivisen sosiaalityön ammatillisuus koostuu sekä reflektiosta että kriittisestä reflektiosta. Molempia tarvitaan ja siinä vaaditaan ammatilliselta toimijalta hyvää teoreettista ja käytännöllistä osaamista, kriittisesti valvetunutta yhteiskunnallista ja teoreettista analyttisyyttä sekä vahvaa eettistä selkärankaa. Sosiaalityön ammatilliseen

kokonaisuuteen liittyy myös siis refleksiivisyyden käsite, joka kohdentaa huomion toimintaan, muutokseen ja siihen prosessiin, jossa hän toiminnallaan itse aktiivisesti toteuttaa muutosta sekä samanaikaisesti ollessaan myös samojen muutosprosessien tuottama (Fook ym. 2006)¹⁵.

Kriittisen reflektion tueksi tukemiseksi sosiaalityössä on kehitetty käytäntöjä ja työmenetelmiä, joiden pohjalta voidaan toteuttaa menetelmällisiä ratkaisuja sosiaalityön ammattikäytäntöihin. Kriittinen reflektio liitetään postmodernin sosiaalityön suuntaukseen ja sen menettelytapoihin, jonka lisäksi se on myös universaali ammatillisen asiantuntijuuden metatason valmius. Sosiaalityöstä on sanottu tulevan yhä enemmän monitoimista toimijuutta ja nämä moninaisuuden ja muuttuvuuden haasteet ovat tällä hetkellä sosiaalityössä esillä ja joita on pyritty saamaan hallintaan tietoteknologisin keinoin. (Karvinen-Niinikoski 2010, 260-261.)

Useimmiten perustavanlaatuisen tilanneselvityksen kautta avautuu sosiaalityön moniulotteisuus eritasoisine ongelmineen ja näkökulmineen. Keskeisenä erona perinteiseen ja yksilöllistävään ongelma-ajatteluun on ideassa, jonka mukaan ongelmat eivät palaudu yksittäisen asiakkaan omaan toimintaan. Ongelmien juurien ajatellaan syntyvän ennemmin rakenteellisten ja kulttuuristen ulottuvuuksien seurauksena. (Karvinen-Niinikoski 2010, 262.)

Niskalan (2008, 41-42) kuvaaman mallin mukaisesti kokonaistilannearviossa kartoitetaan ja hahmotetaan asiakkaan voimavaroja. Lisäksi määritellään tavoitteet sekä asetetaan ja tarkennetaan keinot tavoitteisiin pääsemiseksi. Myös motivoitumista arvioidaan. Sosiaalityöntekijät ovat halunneet kuvata kokonaistilannearvion sellaiseksi, jossa asiakkaan voimavarasuuntautunut ajattelu on korostunut.

Niskala on todennut, että aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön ydinprosessit ovat samankaltaisia kuin esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityön ydinprosessit. Kuitenkin prosessit ovat erilaisia aliproessin tasoilla. Aikuissosiaalityön kehittämiskohteeksi on noussut perheen ja perhetilanteen huomioiminen myös aikuissosiaalityössä. Perheen huomioimisen tärkeys on tullut esille palvelutarpeen arvioinnissa. Muita aikuissosiaalityössä esille tulleita kehittämiskohteita ovat olleet tilannekartoituksen

¹⁵ Fook ym. 2006

kehittäminen, sosiaalityön suunnitelmien tekemisen kehittäminen sekä loppuarvioinnin kehittäminen. (Niskala 2008, 70.)

Karvinen-Niinikosken (2010, 265) mukaan suomalaiselle sosiaalityölle on ollut ominaista, että sitä sovelletaan ja jäsennetään ongelmanratkaisuperinteen ja orientaation mukaisesti. Sosiaalityön opetuksessa ongelmanratkaisu ja asiakastyön prosessi ovat keskeisiä teemoja ja sosiaalityön osa-alueita. Ongelma-ajattelu ja siihen liittyvä työnjako on kytköksissä sosiaalipalvelujen käytäntöjen luomiseen ja hallinnollisiin uudistuksiin. (Juhila 2006).

Kriittistä reflektiota voidaan hyödyntää kehitettäessä laajemman osallistumisen mahdollistavaa ammatillista käytäntöä, koska se edistää avointa ajattelua sekä kykyä nähdä tilanteessa uusia näkökulmia ja vaihtoehtoja ja pyritään huomioimaan avoimesti erilaisia näkökantoja. (Mezirow 1990)¹⁶. Taustaoletusten kriittinen reflektointi voi auttaa havaitsemaan, miten sosiaaliset luokitukset ovat muodostuneet ja millä tavoin yksilöt osallistuvat näiden luokitusten muodostamiseen jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa. Siten voidaan tuoda ilmi, miten sosiaalisilla luokitustavoilla on poliittisia tehtäviä. (Fook 2005 b, 23.)

Sosiaalityöntekijät voivat itse hyödyntää kriittistä reflektiota valtaistavassa sosiaalityössä, koska sen avulla voidaan havaita, miten yksilöt konkreettisesti osallistuvat yhteiskunnallisten erojen tuottamiseen, kuten esimerkiksi huonosuuden tuottamiseen. Tämä voi avata ammattilaisille mahdollisuuksia aikaansaada muutoksia. Kriittistä reflektiota voidaan hyödyntää myös sosiaalityön koulutuksessa. Osallistumisen mahdollistavan ammattikäytännön kehittäminen edellyttää tietoisuutta suhteessa rakenteisiin, kätkeytyihin toimintatapoihin ja taustaoletuksiin. (Fook 2005 b, 24.)

Lisäksi kriittistä reflektiota voidaan käyttää valtaistavasti identiteettipolitiikan alalla. Tällöin on mahdollista vastustaa valta-asetelmaa tunnistamalla ja perustelemalla sosiaalisia eroja sekä luomalla uusia identiteetti- ja luokituksia (Best & Kellner 1991)¹⁷. Tästä näkökulmasta pyritään tutkimaan taustalla olevia odotuksia, paljastamaan ihmisten kertomien tarinoiden taustalla olevia merkityksiä sekä tuomaan esiin heidän

¹⁶ Mezirow 1990

¹⁷ Best & Kellner 1991

omat näkökulmansa suhteessa omiin kokemuksiinsa. Ennen kaikkea pyritään siirtämään valta tarinoiden luomisessa ihmisille itselleen. Tästä lähestymistavasta tarkasteltuna kriittisellä reflektiolla on yhtymäkohtia narratiivisuuden kanssa. Vaihtoehtoisesti kyseessä olevaa prosessia voidaan käyttää sekä palvelujen käyttäjien että työntekijöiden muodostamissa ryhmissä heidän identiteettiensä tarkasteluun sekä organisaatioiden suunnitteluun tai ammatillisten käytäntöjen ohjaamiseen. (Fook 2005b 24.)

Sosiaalityön pätevyys- ja asiantuntijuuskäsitykset voidaan sanoa olevan eräänlaisessa tieteellisyyden vaatimusten loukussa (Karvinen 1996)¹⁸. Reflektiivistä sosiaalityön määritelmää on kritisoitu empiiristen menetelmien puutteesta, joita siinä ei ole kriitikkojen mukaan hyödynnetty ammatillisen toiminnan tueksi. Kritiikkiä on esitetty myös systemaattisen tietoperustan kehittämisen huomiotta jättämisestä epävarmassa maailmassa. (Raunio 2004; Rostila & Piirainen 2004)¹⁹. Professionien asemaa ja postmodernia koskevan keskustelun myötä on toisaalta annettu oikeutusta sosiaalityön ammatillisuuden ytimelle joka sijaitsee sen ymmärtävässä ja tulkitsevassa työotteessa ja paine todistaa sosiaalityön tieteellistä professionaalisuutta on keventynyt. Toisaalta uusprofessionalismin ja uuspostivismin aatteiden nousun myötä vaaditaan kuitenkin tieteelliseen näyttöön, evidence-based-ajatteluun perustuvia käytäntöjä sekä kvantitatiivisia tutkimusasetelmia. Niiden lisäksi sosiaalityössä ja sen tiedon tuottamisessa on tarve sekä työn kohteen, toimijoiden että toimintaympäristön kriittiselle reflektoinnille. (Karvinen-Niinikoski 2005a, 13-14.)

¹⁸ Karvinen 1996

¹⁹ Raunio 2004; Rostila & Piirainen 2004

4. Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat ja tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimustehtävä

Pro gradu-työn tutkimuskysymyksenä on, minkälaisia asiantuntijuuden ja osaamisen tarpeita sosiaalityöntekijät ovat kuvanneet aikuissosiaalityössä tulevaisuutta ajatellen. Kuvailen sosiaalityöntekijöiden itsensä esille tuomia tarpeita. Rajaavina tekijöinä ovat Lapin maakunnallinen alue, sosiaalityöntekijän ammatissa työskenteleminen kunnan sosiaalitoimessa, aikuissosiaalityö substanssialana sekä ajallinen perspektiivi; tulevaisuus sekä osaamisen ja asiantuntijuuden tarpeet nimenomaisesti tulevaisuuden näkökulmasta. Sosiaalityön tutkimusta voidaan tehdä nykyhetkessä tulevaisuuden ja ennakkoinnin näkökulmasta niin, että on mahdollista kerätä informaatiota suunnasta, jota kohti sosiaalityö, sen tarpeet ja itse sosiaalityöntekijät ovat menossa. Myös näkökulma kunnalliseen aikuissosiaalityöhön ja työikäisten palveluihin rajaa laajaa sosiaalityön kenttää.

Yhteiskuntatutkimuksen tekemisessä on ratkaistava mm. tutkimuskysymyksen muotoileminen ja kysymyksen laajuus. Teoreettinen viitekehys ja tutkimusmetodi vaikuttavat siihen, millaisia havaintoja tutkimuksen teon yhteydessä tehdään, ja mitä havaintoja pidetään oleellisina ongelmanratkaisun kannalta. Tutkimuksen metodi ja viitekehys liittyvät toisiinsa, mutta toisaalta metodilla on myös itsenäisyyttä viitekehukseen nähden. Tutkimusmetodi sisältää ne käytännöt, joiden avulla tutkija tuottaa havaintoja eli havainnoi tutkimuskohdettaan. (Alasuutari 2001, 35- 37.)

Myös Salonen (2015, 10, 15.) on pohtinut, että tutkimuksen suuntautumisen tapa on kytkeytynyt metodologiaan ja metodiin. Tutkimusongelman kirkastuttua ja selkiytyttyä valitaan metodi. Metodologiassa keskitytään metodin rajoihin, mahdollisuuksiin, luotettavuuksiin, käyttöön liittyviin haasteisiin ja jopa vajavaisuuksiin. Tietyn metodin käyttö kerää tutkimuskohteesta tiettyjä asioita, samalla rajaten pois tiettyjä asioita. Toisin sanoen metodi paitsi tutkimustyökalu ja väline, myös mahdollistaja, joka mahdollistaa syventymisen tutkimuskysymyksen ydinkysymykseen.

Pro gradu-työni on lähtökohdiltaan laadullinen eli kvalitatiivinen ja lähtökohtana on kuvaileva, laadullinen tutkimus. Laadullisen ja määrällisen käsitteiden pohtimisen ja

vastakkainasettelujen sijaan olennaista on tutkimusta ennen kaikkea asianomaiseen ongelmaan soveltuvilla ja sopivilla menetelmillä, ilmiölähtöisesti tutkimusprosessia lähestyen. (Eskola & Suoranta 2003, 14.) Pro gradu työssäni hyödynnetään osaa valmiista yhteishankkeen keräämästä aineistosta. Olen ollut mukana sosiaalityön opiskelijan roolissa osassa yhteishankkeen kokoontumisia miettimässä tutkimusaiheeseen räätälöityjä kyselylomaketta sekä teemalistaa, jotka esitettiin kriittisellä joukolla tiedeyhteisöä ja opiskelijoita. Olen ollut läsnä myös osassa ryhmäteemahaastatteluita, sekä litteroinut osan ryhmäteemahaastatteluista. Selvitän aineiston avulla, millaisena tulevaisuuden asiantuntijuuden tarpeet nähdään sosiaalityöntekijöiden keskuudessa eli tuon esille sosiaalityön osaamistarpeita ennakoivasta näkökulmasta.

Gradun aihepiirinä ja tutkimuskysymyksenä on sosiaalityöntekijöiden eli sosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden tulevaisuusodotuksien kartoittaminen sosiaalityöntekijöiden itsensä kuvaamina. Selvitän, millaisia odotuksia ja tarpeita ilmenee sosiaalityön asiantuntijuudelle ja osaamiselle tulevaisuudessa. Rajaavina tekijöinä ovat sosiaalityöntekijän ammatissa työskenteleminen, sosiaalityöntekijän koulutus sekä ajallinen perspektiivi: tulevaisuus sekä osaamisen ja asiantuntijuuden tarpeet tulevaisuudessa. Sosiaaliohjauksen rajaan tarkastelun ulkopuolelle. Rajaus on osin keinotekoinen, koska käytännön työelämässä sekä aineiston tuomissa vastauksissa sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden tehtävänkuvat limittyvät toisiinsa: sosiaalityö sisältää myös sosiaaliohjausta, eikä niitä siten ole mielekästä erottaa toisistaan. Tietoteoreettisesti ja teorialähtöisesti rajaus on perusteltu. Lisäksi rajaavina tekijöinä ovat olleet sosiaalityöntekijän toimenkuvan asiantuntijuus ja osaaminen, ammatissa työskenteleminen kunnissa, Lapin alue, sekä ajallinen perspektiivi; tulevaisuus sekä osaamisen tarpeet tulevaisuudessa. Myös näkökulmat kunnalliseen aikuissosiaalityöhön ja työikäisten palveluihin rajaavat laajaa sosiaalityön tutkimuskenttää. Tarkoitus on selvittää, millaisia osaamisen ja asiantuntijuuden ulottuvuuksia sosiaalityöntekijät itse nostavat esiin, kuten millaisia tietoja, taitoja ja eettisiä periaatteita.

Olen pohtinut pitkään ja oikeastaan koko pro gradu-työn prosessin ajan, tulisiko pro gradu-työn tutkimuskysymystä rajata esimerkiksi pelkästään sosiaalityön

asiantuntijuuteen liittyviin taitoihin, mutta hyödynnettäessä valmista aineistoa, tutkimuskysymyksen muuttaminen olisi edellyttänyt uuden aineiston hankintaa, jossa tarkennettu tutkimuskysymys olisi huomioitu ryhmäteemahaastattelun teemalistassa.

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2003, 75) kirjoittavat, että kvalitatiivinen tutkimus edellyttää joustavuutta tutkimusongelman määrittämisessä ja tarkentavat, että tutkimusongelma on perusteltua pitää riittävästi erillään laajoista sosiaalisista ongelmista. Tästä näkökulmasta mietin, että määritelty tutkimusongelma ei ole riittävän selkeästi rajattu.

Toisesta näkökulmasta katsottuna sosiaalityön asiantuntijuudessa tiedot, taidot ja etiikka liittyvät saumattomasti toinen toisiinsa, joten olen miettinyt onko rajaaminen pelkästään taitoihin kuinka perusteltua. Kolmannesta näkökulmasta kyseessä on pro gradu-työ, jolloin tutkittavan aiheen on syytä olla riittävän suppea. Toisaalta esimerkiksi Alasuutari (2011, 256) toteaa, että epärealistisetkaan tutkimusideat eivät välttämättä ole hukkaan heitettyjä, vaan ne voivat johtaa kehittyneempään tutkimuskysymykseen, tutkimussuunnitelmaan tai jopa jatkotutkimuksiin tai uusiin tutkimuskysymyksiin.

Pro gradu -työssäni on sekä teorialähtöisiä että aineistolähtöisiä piirteitä. Teorialähtöisessä tutkimuksessa nojaututaan tiettyyn olemassa olevaan teoriaan tai teoreettiseen malliin, joka kuvataan ja jonka viitekehyksessä kuvataan tutkimuksen kannalta kiinnostavat käsitteet. Tutkittava ilmiö määritellään jo jonkin olemassa olevan teorian mukaisesti. (Sarajärvi & Tuomi, 2009, 97.) Olen hyödyntänyt omassa pro gradu-työssäni tätä tieteellisen tutkimuksen lähestymistapaa. Tutkimuskysymyksen kannalta olennainen teoria on esimerkiksi Sipilän teoria asiantuntijuuden ulottuvuuksista, jota olen hyödyntänyt tutkimuskysymyksen kannalta eniten, jossa luonnehditaan asiantuntijuuden eri ulottuvuudet tietoina, taitoina ja eettisinä periaatteina.

Aineistolähtöisyys näyttäytyy pro gradu-työssä siten, että aineistosta poimitaan sieltä nousevia asioita. (Sarajärvi & tuomi 2009, 95) Myös analyysivaiheessa tarkastellaan aineistosta esiin nousevia asioita. Kyseessä ei ole ”puhdas” aineistolähtöinen analyysi, koska analyysivaiheessa hyödynnetään olemassa olevaa teoriaa. (Eskola & Suoranta

2003, 19.) Aineistosta esiin nousevia sosiaalityöntekijöiden tuottamia tulevaisuuden osaamistarpeita peilataan Sipilän teoreettiseen viitekehykseen.

Tutkimusaiheeseen, johon oma tutkimuskysymys liittyy, on siis hyödyllistä perehtyä. Tutkimustiedot analysoidaan ja erotellaan havainnoista, jotka on saatu hankittua aineiston muodossa. Teoreettinen viitekehys muodostaa näkökulman, jonka kautta aineistossa tehtyjä havaintoja tarkastellaan. (Alasuutari 2011, 79.)

Lähdemateriaalin laatu ja saatavuus on tarkistettava pro gradu-työn toteuttamisprosessin aikana. Lisäksi kirjoittamisprosessin aikana on vähän väliä tiedusteltava itseltään ja palautettava mieleen, kenelle kirjoittaa. Tästä näkökulmasta perusopintoihin ja alkeisiin liittyvät asiat voinee enempää miettimättä rajata pois. (Hirsjärvi ym. 2003, 77.) Asiantuntijuuden ja osaamisen sekä niiden välisten vuorovaikutussuhteiden hahmottamisessa on auttanut tärkeimpien käsitteiden määrittelemisen, käsitekarttojen ja kuvioiden tekeminen. Pyrkimyksenä on ollut tutkimusaiheen teoreettinen ymmärtäminen. (Hirsjärvi ym. 2003, 81.)

Myös Salonen (2015, 15) kirjoittaa, että jotta tutkimusmetodia ja aineistoa voidaan hyödyntää tarkoituksenmukaisella ja perustellulla tavalla, edellytetään tutkimuksen aihealueen ja tutkimuskokonaisuuden ymmärtämistä ja ainakin jonkin asteista hallintaa. Koko prosessin ajan on pohdittava, missä määrin saatavilla oleva teoriatieto käsittelee nimenomaan tutkittavaa aihetta, aikuissosiaalityötä ja työikäisten palveluja ja missä määrin muita sosiaalityön substanssialoja. Tarkoitus on tarkastella asioita aikuissosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden silmälasien lävitse.

4.2 Ryhmäteemahaastattelu

Pro gradu työssäni on hyödynnetty valmista ryhmäteemahaastattelujen avulla kerättyä aineistoa, joka on kerätty Sociopolis-hankkeen, Lapin yliopiston, Lapin ammattikorkeakoulun ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteishankkeessa. Toisin sanoen kiinnostavaan tutkimusongelmaan on ollut mahdollista saada vastauksia valmiin aineiston pohjalta. Valmiista kokonaisaineistosta

on hyödynnetty vain osa, tässä tapauksessa viiden eri kunnallisen sosiaalitoimen aineistoa ja aineisto on kytketty omaan tutkimuskysymykseen. (Hirsjärvi ym. 2003, 175.)

Yhteishankkeen aineiston hankinnan metodina on hyödynnetty ryhmäteemahaastattelua, joka on yhteishankkeen toimesta toteutettu kasvokkain haastattelijoiden ja haastateltavien välisessä vuorovaikutustilanteessa. Ryhmäteemahaastattelu on ennalta suunniteltu ja haastattelujen toteuttajat ovat ennalta tutustuneet tutkimusaiheeseen sekä käytännössä että teoriassa. Lisäksi ryhmähaastattelutilanne on haastattelijoiden ohjaamaa, vaikka toisaalta kyseessä on vuorovaikutustilanne. Usein haastattelijat motivoivat haastateltavia sekä ylläpitävät motivaatiota. Haastattelijan on tunnettava roolinsa ryhmähaastattelutilanteessa ja myös pysyttävä roolissaan koko vuorovaikutustilanteen ajan. Luottamuksellisen suhteen luominen on olennaista: haastateltavan on voitava luottaa siihen, että esille nostettuja tietoja käsitellään luottamuksellisesti. (Metsämuuronen 2006, 231-233.)

Ennen kaikkea ryhmäteemahaastattelu soveltuu tiedonkeruumenetelmänä ja siitä saatavana aineistona tutkimusaiheeseen siksi, että tarkoitus on kartoittaa tutkittavaa aihepiiriä ja saada esille kuvaavia esimerkkejä. Lisäksi tutkimusaihe on laaja ja kompleksinen. Haastattelu myös pienentää virhetulkintojen mahdollisuuksia, koska tilanteessa on mahdollista tehdä tarkentavia kysymyksiä. (Metsämuuronen 2001, 40-42.)

Ryhmähaastattelu soveltuu erityisen hyvin metodina silloin, kun kyseessä on kartoittava tutkimus: halutaan kartoittaa ja kuvailla tutkittavaa aihetta, kuten tässä tapauksessa aikuissosiaalityön osaamistarpeita ja asiantuntijuuden tarpeita tulevaisuuden näkökulmasta. Menetelmä mahdollistaa tarkentavien kysymysten tekemistä sekä saadaan kuvaavia esimerkkejä. Tutkittava aihe on laaja ja kompleksinen, eikä sen tutkimiseen ole olemassa objektiivisia testejä. Lisäksi menetelmän avulla voidaan pienentää vastauskatoa, edellyttäen että osallistujat pääsevät paikalle samaan aikaan ryhmäteemahaastatteluun. Yleensä vastaamattomuus on teemahaastatteluissa pientä. (Metsämuuronen 2006, 233.)

Ryhmäteemahaastattelussa on ollut käytössä puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu, joka soveltuu hyvin tutkimusaiheeseen jossa halutaan selvittää

abstraktia aihetta: osaamisen tarpeita tulevaisuutta ajatellen sekä perusteluja aiheeseen liittyen. Haastattelu kohdistuu erityisesti ennalta valittuihin tutkimusteemoihin, mutta kysymysten muotoa voidaan muokata ja tarkentaa vuorovaikutustilanteen mukaisesti. (Metsämuuronen 2006, 235.)

Myös Tuomi & Sarajärvi (2009, 73) tuovat esille, että ryhmäteemahaastattelun etu on joustavuus: voidaan käydä keskustelua sekä tarvittaessa selventää sanallista ilmaisua haastattelijan ja haastateltavien kesken, joka on relevanttia tutkittaessa moniulotteista ja kompleksista käsitettä, kuten sosiaalityön asiantuntijuutta ja osaamista.

Samoin Eskola & Suoranta (2003, 97) kirjoittavat, että ryhmähaastattelu ei ole täysin strukturoitu, vaan kyseessä on suhteellisen vapaamuotoinen, mutta kuitenkin asian teemoissa pysyvä keskustelu. Ryhmähaastattelua suunniteltaessa on päätettävä, onko tilaisuus haastattelu, vai pyritäänkö toteuttamaan keskustelu. Yhteishankkeessa on päädytty ryhmäteemahaastatteluun, jossa on käytetty teemalista. Haasteena ryhmäteemahaastattelujen kannalta on ollut se, että kaikki sosiaalityöntekijät eivät päässeet paikalle sovittuna ajankohtana.

Ryhmäteemahaastattelut on tallennettu, jota varten on kysytty osallistujilta lupa samassa yhteydessä kun tutkimuslupa kerättiin osallistujilta. Nauhoituksen ansiosta haastattelun sisällöt voidaan analysoida ja niistä voidaan raportoida tarkemmin. Myös lukijat voivat tarvittaessa todentaa äänitallenteiden avulla, minkälaisissa vuorovaikutustilanteissa tutkimustulokset ovat syntyneet ja arvioida, missä määrin esiin nostetut havainnot ovat haastateltavien omia jäsennyksiä, missä määrin haastateltavan omia kategorisointeja tutkimuskysymyksiin liittyen. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 15.) Äänitallenteissa haastateltavat ovat puhuneet toisinaan päällekkäisesti, mikä on vaikeuttanut litterointia. Lisäksi paikoitellen nauhoitusten laatu on vaihdellut, jolloin kuuluvuus on ollut heikkoa tai epäselvää.

Ryhmäteemahaastattelussa edetään vuorovaikutustilanteessa tiettyjen teemojen varassa. Teemat ohjaavat haastattelua ja niiden kautta pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymyksen mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Esimerkiksi sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen eri osa-alueet on valmiiksi yhteishankkeessa luokiteltu ryhmäteemahaastatteluissa käytettävään teemalistaan eri teemoihin. Teemalistassa

on erikseen oma kysymyksensä sosiaalityöntekijöille, minkälaista osaamista ja asiantuntijuutta sosiaalityössä tarvitaan tulevaisuudessa. Kyseessä olevaa teemalistan kysymystä on hyödynnetty pro gradu-työssä.

Pro gradu-työni osalta olen rajannut aineistoa tutkimuskysymyksen kannalta siten, että hyödynnän aineistoa 5 eri Lapin kunnan kunnallisen sosiaalityön osalta ja tarkastelen sitä erityisesti aikuissosiaalityön ja työikäisten palvelujen näkökulmasta saadakseni mahdollisimman hyvin vastauksia tutkimuskysymykseeni. Aineistot ovat Kemijärven, Kittilän, Rovaniemen, Sallan ja Sodankylän kunnista. Äänitteet ovat olleet kestoltaan tunnista puoleentoista tuntia, joista ryhmäteemahaastattelujen osuudet ovat kestäneet keskimäärin noin tunnin. Haastattelijoina on ollut noin kahdesta neljään henkilöä, haastateltavia on osallistunut kahdesta kahdeksaan henkilöä, haastattelijoiden ja haastateltavien määrä on vaihdellut eri kunnissa.

Haastateltavien koulutuksena on ollut sosiaalityöntekijän koulutus. Sosiaalityöntekijän koulutuksen lisäksi haastateltavilla saattoi olla myös muunlaista koulutusta, muita tutkintoja tai sosiaalityöhön liittyvää menetelmäkoulutusta ja he työskentelivät monenlaisilla erilaisilla nimikkeillä. Haastateltavissa on ollut mukana sekä vuosikymmenien työkokemuksen omaavia sosiaalityöntekijöitä että uusia kasvoja, jotka olivat juuri aloittaneet tehtävässään.

Litteroidut ryhmäteemahaastattelut ovat olleet noin 20-30-sivuisia yhtä kuntaa kohti, jolloin litteroitua aineistoa määrältään on koottu noin 100 sivua yhteensä. Osassa ryhmäteemahaastatteluita olen ollut mukana ja osan ryhmäteemahaastatteluita olen litteroinut.

4.3. Aineiston analyysi: Litteroinnista sisällönanalyysiin ja teemoitteluun

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa, jossa metodina hyödynnetään ryhmäteemahaastattelua, tavoitteena on aineiston riittävyys ja niin kutsutun saturaatiopisteen saavuttaminen. Toisaalta yleistyksiä ei pyritä tekemään, vaan määrittämään sekä kuvaamaan yksittäisiä tapauksia kyllin tarkkaan, jolloin saadaan selville olennaisia havaintoja ja piirteitä aineistosta, jotka nousevat aineistosta merkittävimmin esiin. Samat havainnot ja piirteet toistuvat, kun ilmiötä ja tutkimuksen aihepiiriä tarkastellaan yleisellä tasolla. (Hirsjärvi ym. 2003, 171.) Olen todennut sekä tutkimusaiheeseen liittyvän teeman teorioita lukiessani että litteroituja ryhmäteemahaastatteluita lukiessani, että samat teemat ja asiasisällöt alkavat toistua. Tällöin on lähestytty niin kutsuttua saturaatiopistettä ja saatu riittävästi vastauksia asetettuun kysymykseen. Viiden ryhmäteemahaastattelun hyödyntäminen pro gradu-työssä on osoittautunut riittäväksi määräksi ryhmäteemahaastatteluja.

Litteroitu aineisto analysoidaan siten, että tutkimuskysymyksen mukaisesti tehdään aineistolle rajaus; päätetään mikä aineistossa tutkimuskysymyksen valossa kiinnostaa. Tällöin rajauksen ulkopuolelle jäävät asiat putoavat pois tarkastelusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91-92.)

Aineistosta itsestään ei nouse mitään, vaan tutkimuskysymys, tutkimuksen tekijän tulkinnat ja valinnat ohjaavat aineiston käsittelyn työvaihetta. Aineiston purkaminen ja lukeminen eivät ole analyttisesti neutraaleja prosesseja, vaan työvaihe perustuu tutkimuksen tekijän ontologiselle esiymmärrykselle siitä, minkälaisia tutkimusaihe ja tutkimuskohde ovat, mikä siinä on olennaista ja mihin aineistossa halutaan keskittyä. Aineisto ei sinänsä tarjoa vastauksia ilman kysymyksiä, mutta toisaalta se kertoo, mitä siltä kannattaa kysyä. (Ruusuvoori ym. 2010, 15.)

Aineiston analyysi jatkuu tutkimuskysymyksen mukaisen rajauksen jälkeen tutkittavan kysymyksen mukaisten asioiden keräämisellä sekä merkitsemisellä. Tätä vaihetta kutsutaan myös aineiston koodaamiseksi. Merkitsemisen jälkeen voidaan tehdä muistiinpanoja sekä analysoida aineistoa edelleen teemoittelemalla sitä. Aineistosta voidaan nostaa esiin teemoja olemassa olevan Sipilän (2011) teorian mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Aineistosta nostetaan esiin tutkimuskysymykseen vastaavia teemoja. Litteroidusta tekstimassasta etsitään, löydetään ja erotellaan tutkimusaihetta parhaiten vastaavat teemat. Tarkoitus ei ole kirjoittaa pelkkää sitaattikokoelmaa sosiaalityöntekijöiden esille tuomista asioista, vaan teemoittelu vaatii aineiston ja teoriapohjan välistä vuorovaikutusta ja vuoropuhelua. Litteroiduista tekstikatkelmista voidaan esittää perusteluita tekemään aineistosta tehtyjä tulkintoja. Haastateltavien tuottamat tekstikatkelmat merkitään sitaatteihin. Ne toimivat paitsi perusteluina tehtyihin johtopäätöksiin, mutta ne myös elävöittävät tekstiä. (Eskola 2003, 174-175.)

Tuomi & Sarajärvi (2009, 93.) kirjoittavat samasta aineiston käsittelyn työvaiheesta. Aineiston analyysi jatkuu rajauksen jälkeen tutkittavan kysymyksen mukaisten asioiden keräämisellä sekä merkitsemisellä. Tätä vaihetta kutsutaan myös aineiston koodaamiseksi. Merkitsemisen jälkeen voidaan tehdä muistiinpanoja sekä analysoida aineistoa edelleen tyypittelemällä sitä. Aineistosta voidaan nostaa esiin teemoja ja tyypittelyjä. Teemoittelussa aineistosta määritellään teemoja

Teemoittelun jälkeen voidaan etsiä ikään kuin alateemoja kuvaavia näkemyksiä. Analyysiä helpottavat valmiiksi mietityt pääteemat, jotka ovat osaltaan jo jäsentäneet aineistoa. Sen jälkeen pohdittavaksi jää, etsiikö aineistosta yhtäläisyyksiä vai eroavaisuuksia vastausten välillä. Aineistosta voidaan etsiä tyypillistä kertomusta tai kirjoittaa kaikista vastauksista yksi tyypillinen vastaus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Aineiston analyysissä voidaan tarkastella aineistoa myös osittain teorialähtöisen analyysin lähtökohdista. Aineiston analyysissä lähestytään teemoja ja tyyppisiä Sipilän (2011) osaamisen kolmijaottelusta käsin; tiedot taidot ja etiikka. Analyysi nojaa ja pohjautuu Sipilän malliin johon peilaten nostetaan esiin aineistosta kiinnostavat käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.)

Tarkastelen teemoista nousevien eri asiayhteyksien tarkastelu suhteessa teoriaan. Erittelen ja analysoin teemahaastatteluissa nousseet keskustelut ja peilaan aineistoa Sipilän (2011) tutkimustuloksiin sosiaalityön tiedoista taidoista ja eettisistä ulottuvuuksista. Sisällön rajaamista on mietittävä tarkemmin analyysin edetessä. Haastavaa on eritellä ja analysoida myös missä määrin ryhmäteemahaastatteluissa nousseet keskustelut ja teemat kertovat yksilöiden osaamisesta ja missä määrin työyhteisön tai työryhmän osaamisesta. Osaamiseen liittyvässä analyysissä voidaan

valita yksilöllinen, yhteisöllinen tai yleinen näkökulma: lisäksi yksilön osaaminen on vuorovaikutuksessa työyhteisöön ja niillä on vastavuoroinen suhde. Yksilön asiantuntijuuden kehittyminen ei ole vain persoonallista, vaan liittyy voimakkaasti myös yhteisön kehittymiseen. Voidaan ajatella, että molemmat kehityskulut edellyttävät toisiaan eli ne eivät sulje toisiaan pois. (Karvinen-Niinikoski 2007, 85.)

Aineiston analyysissä voidaan tarkastella aineistoa teorialähtöisen analyysin lähtökohdista. Aineiston analyysissä lähestytään teemoja ja tyyppisiä Sipilän (2011) osaamisen kolmijaottelusta käsin; tiedot taidot ja etiikka. Analyysi nojaa ja pohjautuu Sipilän malliin johon peilaten nostetaan esiin aineistosta kiinnostavat käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.)

Analyysin edetessä tarkastelen aineistosta nousevia alateemoja teemojen lisäksi eri asiayhteyksissä ja tarkastelen niitä suhteessa teoriaan. Erittelen ja analysoin teemahaastatteluilta nousseet keskustelut ja peilaan aineistoa Sipilän (2011) tutkimustuloksiin sosiaalityön tiedoista, taidoista ja eettisistä ulottuvuuksista. Sisällön rajaamista on mietittävä tarkemmin analyysin edetessä. Haastavaa on eritellä ja analysoida myös missä määrin ryhmäteemahaastatteluilta nousseet keskustelut ja teemat kertovat yksilöiden osaamisesta ja missä määrin työyhteisön tai työryhmän osaamisesta. Osaamiseen liittyvässä analyysissä voidaan valita yksilöllinen, yhteisöllinen tai yleinen näkökulma: lisäksi yksilön osaaminen on vuorovaikutuksessa työyhteisöön ja niillä on vastavuoroinen suhde. Yksilön asiantuntijuuden kehittyminen ei ole vain persoonallista, vaan liittyy voimakkaasti myös yhteisön kehittymiseen. Voidaan ajatella, että molemmat kehityskulut edellyttävät toisiaan eli ne eivät sulje toisiaan pois. (Karvinen-Niinikoski 2007, 85.)

Olen valinnut analyysiin yksilöllisen näkökulman, jossa tarkastellaan kunnallisessa aikuissosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tuottamia vastauksia yksilöinä. Haastattelutilanteet ovat ryhmäteemahaastatteluita, mutta vastaukset ovat tuottaneet yksittäiset sosiaalityöntekijät. Vastauksia on saatu hyvin taitoihin liittyvästä aikuissosiaalityön osaamisesta ja asiantuntijuudesta, mutta myös tiedoista ja etiikasta. Taidot ovat ilmenneet vastauksissa kaikkein suorimmin. Myös tiedot ovat tulleet suoraan esille. Etiikka on toiminnan taustalla vaikuttava periaate, joka on vastauksissa

näyttäytynyt aikuissosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen taustalla vaikuttavana periaatteena, jota aina ei yhtä suoraan suullisesti ilmaista, kuten taidot ja tiedot.

Analyysivaiheessa kerättyä aineistoa pilkotaan osiin, käsitteisiin, jonka jälkeen ne kootaan uudelleen ja joista pyritään tekemään yhteenvetoja, pohdintaa sekä johtopäätöksiä. Johtopäätösten tekeminen edellyttää riittävän syvällistä perehtymistä ja pohdintaa omaan aineistoon, sekä hyödynnettävän aineiston sisäistämistä. (Metsämuuronen 2001, 51.)

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuseettiset periaatteet ja yleiset piirteet ovat vuosikymmeniä, jopa vuosisadan vanhoja piirteitä, jotka ovat säilyneet suhteellisen muuttumattomina. Postmoderni aikakausi on nostanut esiin eettisyyden näkökulmaa. Yhteiskunnallisiin muutoksiin sekä sosiaalipoliittisiin linjauksiin, valintoihin ja intresseihin voidaan peilata hyvinvointivaltion ja ihmisarvon käsitettä. Julkinen sektori ja aikaisempi hyvinvointivaltio nähtiin taakkana ja taloudellisena rasitteena kansantaloudelle. Kuitenkin talouden, sosiaalipoliittikan ja eettisten periaatteiden kesken olisi hyvä tuoda aitoa keskustelua. Erityisesti taloudellisten taantumakausien aikana tarve eettiselle keskustelulle on suuri, kun niukkenevat resurssit nostavat esiin oikeudenmukaisuuteen ja etiikkaan liittyviä kysymyksiä. (Julkunen 1993, 29-30.)

Tieteen perimmäinen pyrkimys objektiivisuuteen ja rehellisyyteen on perinteisesti kaiken tutkimustyön eettinen perusta. Lisäksi tutkimuseettisiin periaatteisiin on tullut mukaan uusia piirteitä, kuten vaikuttavuus ja arviointityön lisääntyminen. Vaikuttavuuden periaate on lähellä laadun periaatetta, laadukas tutkimus vaikuttaa tieteen kehitykseen. Tutkimuksella voi olla sekä tutkijayhteisön sisäistä vaikuttavuutta että heijastavia vaikutuksia yhteiskuntaan nähden. Arviointityö on lisääntynyt, osin ulkopuolisen tutkimusrahoituksen lisääntymisen myötä. Ennakoarviointi, jälkiarviointi sekä kokonaisten tieteenalojen, tutkimusohjelmien tai yliopistojen arviointi on lisääntynyt. Toisaalta esimerkiksi tiedeyhteisössä vertaisarviointi on ollut aina osana

tieteellisiä käytäntöjä, jossa kokeneet tutkijat ovat merkityksellisessä roolissa, toimien tieteellisten julkaisujen kynnyksivahteina. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 15-17.)

Myös Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2004, 25.) kirjoittavat, että tieteellisen tiedon hankintaan sekä julkaisutoimintaan kytkeytyvät tutkimuseettiset periaatteet ovat tiedeyhteisössä yleisesti hyväksytyjä periaatteita.

Eettisyys on päätöksentekoa tukeva taito joka on vahvasti läsnä sosiaalityön päätöksentekoprosessissa ja sosiaalityöhön liittyvässä tutkimuksessa. Tällöin etiikka nousee esiin käytännöstä esiin nousevien kysymysten kautta. Eettisiin kysymyksiin ei useinkaan ole olemassa yksiselitteistä oikeaa vastausta. Eettisyys on opeteltavissa oleva taito, joka ei anna suoria vastauksia kysymyksiin vaan antaa välineitä harkintaan, reflektioon ja päätöksentekoprosesseihin. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 22.)

Eettiset kysymykset voidaan oppia tunnistamaan, jonka kautta opitaan myös arvioimaan asianosaisia ja perustelemaan ratkaisuja. Kun eettinen ongelma on ratkaistu tai eettinen näkökulma on valittu, voidaan valintaan sitoutua. Myös ratkaisun eettistä kestävyyttä joudutaan pohtimaan erilaisten intressien ristipaineessa. Sosiaalityön kannalta esimerkki tästä on asiakkaan edun ja kuntatalouden tavoitteiden välinen ristipaine. Toisaalta vaikuttava ja kustannustehokas sosiaalityö palvelee myös taloudellisia intressejä. Siksi objektiivinen tutkimustieto osaamisen tarpeista hyödyttää laajasti ajateltuna myös asiakasta, vaikuttavuutta ja taloutta. Eettisiä kysymyksiä voi oppia havaitsemaan paremmin sekä pohtimaan ja löytämään havaittuihin kysymyksiin eettisesti perusteltuja ratkaisuja. Eettisiin valintoihin liittyvät myös tutkijan persoona sekä henkilökohtainen arvomaailma. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 26-28.)

Sosiaalityön tulevaisuuden osaamistarpeiden tutkiminen on siten eettisesti perusteltavissa, että se palvelee viime kädessä sosiaalipalveluja käyttävää ja niissä mukanaolevaa asiakasta. Lisäksi tutkimus antaa tietoa sosiaalityötä tekeville ammattihenkilöille, jotka voivat hyödyntää sitä työssään. Ainakin omalla kohdallani sosiaalityöntekijänä voin hyödyntää pro gradu-työssäni saatuja tietoja. Pro gradu-työssäni esiin tulleet tiedot ovat vahvistaneet aikaisempaa tietopohjaa ja vastanneet käytännön työelämässä hankittuja kokemuksia. Pyrkimyksenä on tuoda esille sellaista tietoa, jonka avulla sosiaalityön osaamisen tarpeet ja niihin liittyvä osaamistarpeiden tunnistaminen sujuisivat tulevaisuudessa paremmin. Osaamistarpeiden tunnistaminen

edesauttaa tarkoituksenmukaista ja vaikuttavaa sosiaalityötä, ainakin oman sosiaalityön osaamisen kannalta, kun tietopohja syvenee ja laajenee pro gradu-työn tutkimusprosessin myötä. Osaamistarpeiden tunnistaminen palvelee siis omaa ammatillista kehittymistä, asiakassuhteita sekä erilaisten aikuissosiaalityön kenttään liittyvien muutos- ja ristipaineiden tunnistamista ja reflektointia. Sosiaalityön osaaminen palvelee viime kädessä työn vaikuttavuutta, laatua ja asiakastyytyvyyttä.

Eettisesti ihanteellisessa tilanteessa päätöksentekijä voi tukeutua työssään tutkimustietoon, jolloin päätöksentekijällä olisi luotettava ennuste tehtyjen ratkaisujen hyödyistä. Käytännössä ennusteisiin liittyvä tieteellinen tutkimustieto on kuitenkin yleensä ristiriitaista tai sitä ei ole olemassa. Tieteellisen tutkimuksen yleisiä periaatteita ovat rehellisyys, huolellisuus, avoimuus, eettisesti kestävä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät, älyllinen vapaus sekä julkinen vastuu. (Clarkeburn & Mustajoki 2007,41, 43-44.)

Tutkimusetiikan alan määrittely liittyy siihen, mihin toiminnan osa-alueeseen keskitytään, ovatko keskipisteessä itse toimijat, heidän muodostamansa yhteisöt, vai tieteellisen toiminnan kannalta keskeiset taustayhteisöt, kuten sosiaalityöntekijät viranomaisina, tai yhteiskunta. Tutkimusetiikka laajasti määriteltynä voi sisältää myös moraalisen ulottuvuuden: tutkimuksen ja sen seuraamusten moraalisten ongelmien tarkastelua. Tutkimuseettinen ongelma saa alkunsa, kun moraalinen normi joutuu ristiriitaan tutkimuksen käytännön tai tutkimuseettisten normien kanssa. Esimerkki tutkimuseettisestä ongelmasta voisi tässä tutkimuksessa olla, että yhteiskunnallisesti kiinnostavan ongelman tutkiminen voi häiritä tutkittavia esimerkiksi sosiaalialan tulevaisuuden osaamistarpeet ryhmäteemahaastattelutilanteessa, jossa on mahdollisesti koko työyhteisö esimiehineen paikalla. Tutkimusetiikassa pohditaan tutkimuksen päämäärään liittyvistä moraalikysymyksistä ja minkälaisilla keinoilla päämääriä tavoitellaan. Etiikka tutkii ihmisten moraalista käyttäytymistä ja etiikka voidaan määritellä moraalin teoriaksi. Moraali sisältää kulttuurisidonnaiset käsitykset hyvästä ja pahasta. Moraali edellyttää, että yksilöt ovat sisäistäneet nämä kulttuurisidonnaiset käsitykset. (Mäkinen 2006, 10-11.)

Pro gradu-tutkimuksessa on käytetty metodina ryhmäteemahaastatteluja. Pohdittavaksi eettisestä näkökulmasta nousee, miten varmistetaan se, että saadut

vastaukset ovat luotettavia. Miten vastaajien ja haastateltavien valinta suoritettiin ja miten osallistujat huomioidaan tilanteessa. Monet tieteen sisäiset haastatteluihin kytkeytyvät eettiset kysymykset liittyvät reliabiliteettiin ja validiteettiin. (Mäkinen 2006, 92.)

Tutkimuksen toteuttajalla on informointivelvoite tutkimukseen osallistujille. Myös ihmisarvoa on tinkimättä kunnioitettava. Yhteishankkeen tutkimuskysymyksessä ihmisarvon kunnioittaminen toteutui esimerkillisellä tavalla. Jokaisella ihmisellä on oma arvonsa, eikä kenenkään integriteettiä saa loukata. Tutkimuksesta kerrottiin osallistujille totuudenmukaisesti: tutkimuksen tavoite, mitä tarkoitusta varten tietoja kerätään, mihin niitä käytetään ja ketkä aineistoa käsittelevät. Toisaalta ei voida varmuudella etukäteen sanoa tutkimukseen osallistujille, millaisia tutkimuksia sisällöllisesti laajan yhteishankkeen tutkimusaineisto tulee synnyttämään. Tutkimuskysymykset voivat tarkentua tutkimusprosessin eri vaiheissa, kuten aineiston analyysissä. (Kuula 2006, 41, 106.)

Teemalistan kysymykset on suositeltavaa testata kriittisillä vastaajilla. Pro gradu-työssäni hyödyntämässäni hankeaineistossa teemalistaa ja kyselylomaketta esitettiin kriittisellä joukolla opiskelijoita ja tiedeyhteisöä. Teemalistan teemoja eli kysymyksiä voidaan korjata ja muokata ennen tutkimuksen toteuttamisvaihetta ja saatiin arvokkaita kommentteja. Lisäksi ryhmäteemahaastattelussa tutkimusryhmän on selvitettävä tutkimukseen osallistujille, miten anonymiteetti aiotaan turvata. Teemalistat on käyty läpi osallistujien kanssa paikan päällä: on kysytty kysymykset ja keskustelu on perustunut teemalistan kysymyksiin. Eettiseksi kysymykseksi on muodostunut se, olisiko pitänyt etukäteen antaa enemmän aikaa perehtyä kysymyksiin ennen vastaamista luotettavampien ja laajempien vastaustulosten saamiseksi. Toisaalta myös spontaaneilla vastauksilla on vastausarvoa. Osallistujilla on todennäköisesti ollut korkeampi kynnys kieltäytyä vastaamasta kysymyksiin kun ne kysytään kasvokkain.

Toisaalta jokaisella vastaajalla on ollut yhtäläinen oikeus ja mahdollisuus halutessaan jättää vastaamatta. Lisäksi vastaajilla on ollut myös hyvä ja luonteva mahdollisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä teemalistan kysymyksistä tutkijoilta tutkimusryhmän ollessa paikalla. (Mäkinen 2006, 93.) Yhteishankkeen haastattelijat ovat työyhteisön ulkopuolella olevia henkilöitä. Tällöin luottamuksen syntyminen

ryhmähaastattelutilanteessa on relevanttia tulosten kannalta. Toisaalta ryhmän ulkopuolinen haastattelija voi myös toimia innostavana, ulkopuolisena keskustelun herättäjänä.

Tutkimukseen osallistuvien tutkittavien henkilöiden informointi voidaan systematisoida ns. tarkistuslistan avulla. Koehenkilöitä on informoitava mm. tutkijoiden ja tutkimusryhmän nimistä, tutkimuksen tavoitteista, osallistumisen vapaaehtoisuudesta, aineistonkeruun toteutuksesta, luottamuksellisten tietojen tietosuojasta sekä kerättyjen tietojen käyttötarkoituksesta. (Mäkinen 2006, 95.)

Haastattelu on rakenteellinen tapa kerätä tietoa, tässä tapauksessa hyödynnettiin väljempää asialistaa. Haastattelijan ei kuitenkaan ole syytä paljastaa omaa kantaansa eikä johdatella haastateltavaa, tai vaikuttaa vastaajaan, vaan haastateltavan on annettava tuottaa tiedot itse. (Mäkinen 2006, 96.) Yhteishankkeen tekemässä tutkimuksessa tutkimusentekijän rooli oli rento, ystävällinen ja neutraali. Haastateltavat saivat kertoa vapaasti valituista aiheista. Joissakin ryhmäteemahaastatteluissa aika loppui kesken. Hyödynsin pro gradu-työssäni yhtä teemalistan kysymystä, joka oli kerätty viidestä eri Lapin maakunnan kunnasta: vastauksia saatiin vaihtelevasti, joissakin kunnissa vastattiin laajemmin, joissakin suppeammin.

Luottamuksen rakentaminen haastattelijan ja haastateltavien välillä mainitaan useissa lähteissä paitsi eettiseksi periaatteeksi, myös olennaiseksi informaation saannin edellytykseksi. (Ruusuvuori & Tiittula 2014, 41.)

Luottamuksen rakentamisen lisäksi anonymiteetti säilytetään tutkimuksessa, jolloin on helpompi käsitellä tutkimuksessa arkojakin asioita, eikä tutkijan tarvitse pelätä aiheuttavansa haittaa tutkimukseen osallistujille. Lisäksi anonymiteetti edistää tutkimuksen objektiivisuutta tekemällä ristiriitoja herättävien aiheiden käsittelyn helpommiksi. Ryhmäteemahaastattelun osalta anonymiteetti koskee organisaation ulkopuolisia henkilöitä, mutta ei muita saman organisaation sisällä olevia, tutkimukseen osallistuneita. Anonymiteetti rohkaisee ihmisiä puhumaan avoimemmin ja suuremmin, helpottaen tutkimuksen kannalta olennaisten tietojen keräämistä. Erityisesti sosiaalialalla anonymiteetti suojaa tutkimukseen osallistuvien kanssa käydyissä keskusteluissa esille tulleita osapuolia, joiden henkilöllisyyden ilmitulo

tutkimuksessa olisi väärin, koska heillä ei ole varsinaista yhteyttä tutkimusprojektiin. (Mäkinen 2006, 114.)

Toisaalta tutkimuskohteena olevat sosiaalityön ammattilaiset ovat tottuneet myös itse säilyttämään asiakkaidensa anonymiteettisuojaan ja salassapidon myös haastattelutilanteissa. Kuitenkin on periaatteessa mahdollista, että asiayhteyksistä voi joissain tapauksissa tunnistaa henkilön, jolla ei yhteyttä tutkimusprojektiin ole. Tällaisissa tapauksissa anonymiteetti on suojattava siten, ettei vastaajan tai kolmannen osapuolen henkilöllisyys ole pääteltävissä vastauksesta. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden anonymisuus on yksi tutkijan päämetodeista luottamuksellisuuden varmistamiseksi. Yksilöiden anonymiteetin kunnioittamisen lisäksi on kunnioitettava työyhteisöjen anonymiteettiä, tässä tapauksessa kunnallisia työryhmiä ja työtiimejä. (Mäkinen 2006, 116.)

Kuula (2006, 109, 112-113) kirjoittaaakin suorista ja epäsuorista tunnisteista, joihin tutkittavat voidaan yhdistää. Suorilla tunnistetiedoilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi osoite- ja nimitietoja tai syntymäaikatietoja. Epäsuoria tunnistetietoja voivat olla asuinpaikkakunnat tai tarkat ammattinimikkeet. Sellaisissa tapauksissa, joissa suorista tunnistetiedoista ja niiden säilyttämisestä on sovittu yhdessä tutkittavien kanssa, voidaan tunnistetiedot säilyttää. Tutkimuksissa, joissa aineistoon jätetään paljon epäsuoria tunnisteita, on luottamuksellisuus säilytettävä huolellisen tietojen säilyttämisen ja käsittelyn avulla.

Haastattelutilanteessa ja kyselytutkimustilanteessa uusien henkilöiden, kuten tutkijoiden ilmestyminen sosiaaliseen ympäristöön vaikuttaa tilanteeseen. Tavoitteena on vähentää tutkijan vaikutus mahdollisimman vähäiseksi ja saada kerättyä mahdollisimman luonnonmukaista ja aitoa kuvaa ilmiöstä. Hyvä tapa lähestyä tutkittavaa organisaatiota ja henkilökuntaa on informoida heitä mahdollisimman perusteellisesti tutkimukseen liittyvistä seikoista ja koko prosessin kulusta, kuitenkin vaikuttamatta tutkittavien reagointiin tai toimintatapoihin. Tutkimuksessa ei ollut kyse havaintotutkimuksesta, mutta tutkijan roolin vaikutus on hyvä tiedostaa, mihin suuntaan se voi hallitsemattomana olla vaikuttamassa. (Mäkinen 2006, 117.)

Eettisestä näkökulmasta yksi pohdittava kysymys on liittynyt ryhmäteemahaastattelussa esiintyvään ryhmäpaineeseen tulosten kannalta: osallistujien voi olla haastavaa toimia vastoin ryhmäpainetta keskustelutilanteessa,

joissa on paikalla useita osallistujia sekä lisäksi mahdollisesti omia esimiehiä. Tästä näkökulmasta ryhmäteemahaastattelu voi sulkea pois arkaluontoisempia keskusteluaiheita ja ajatuksia, sekä yksilöidympiä vastauksia, joita voi olla sitä haastavaa ryhmätilanteessa tuoda esille ääneen. On mahdollista, että jotkut haastateltavat kokevat tilanteen epämukavaksi. Toisaalta ryhmätilanteessa on mahdollista nousta esiin myös sellaisia ajatuksia ja ideoita, joita sosiaalityöntekijä ei yksilöhaastattelussa tulisi ajatelleeksi. Ryhmä voi myös toimia keskustelun herättäjänä positiivisessa ja luottamusta herättävässä mielessä.

Nauhoituksen ansiosta ryhmäteemahaastattelutilanne voidaan litteroida, raportoida ja analysoida tarkemmin. Tutkimuksen lukijat voivat tarkentaa ja todeta, minkälaisissa vuorovaikutustilanteissa tulokset on saatu. Nauhoituksen ansiosta voidaan myös arvioida ja todentaa, ovatko havainnot perustuneet haastateltavien vai haastattelijan jäsenyyksiin. (Ruusuvuori & Tiittula 2014, 15.)

Aineistoa säilytetään sovitulla tavalla ja huolellisuuden, yksityisyyden ja luottamuksellisuuden periaatteiden mukaisesti. Aineistosta säilytetään vain ne osat, joihin tutkimuksen argumentit pohjautuvat. (Mäkinen 2006, 120.) Aineistoa käytetään ja säilytetään yhteishankkeen kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti.

Tutkijan ammattietiikkaa edistäviä tekijöitä ovat eri toimijoiden yhteistyö, koulutus, opetus, laatujärjestelmät, tutkijayhteisön omat selkeät eettiset ohjeet sekä vertaisarvioinnin kehittäminen. Ammattieettinen ohjeistus käsittää laajasti ymmärrettyä enemmän kuin ristiriita- ja pulmatilanteiden ratkaisemiseen liittyvät ohjeet. Esimerkiksi tutkijan ammattieettiset periaatteet voi ottaa mukaan myös yleiseen tehtävien hoitoon. Myös alan uusimpaan tutkimustietoon perehtyminen on yksi tutkijan ammattieettisyyttä tukeva tekijä. Muita periaatteita ovat ”tarkkuus, huolellisuus, kriittisyys, vaaran eliminoiminen, ihmisarvon kunnioittaminen, sosiaalinen vastuu, kollegiaalinen arvostus, yhteistyö ja julkisuus.” (Mäkinen 2006, 171.) Tutkijan ammattietiikan periaatteita voidaan soveltaa myös sosiaalityön tutkimuksessa.

Kaikki Suomen yliopistot ovat sitoutuneet noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Tutkijoiden on sitouduttava ja noudatettava hyvää tieteellistä käytäntöä, jotta tutkimus olisi eettisesti hyväksyttävää ja tulokset luotettavia. Toimintatapoihin kuuluvat rehellisyys,

huolellisuus ja tarkkuus sekä tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa, esittämisessä että arvioinnissa. Toimintatapoihin kuuluvat myös tutkimustulosten julkaisun avoimuuden periaate sekä muiden tutkijoiden työn arvostuksen periaate. Lisäksi tutkimuksen on oltava suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti ja tieteellisen tiedon kriteerit huomioiden. Myös tutkimusryhmän jäsenten oikeudet, asema ja osuus on kirjattu kaikkien osapuolten hyväksymällä tavalla ennen tutkimuksen aloittamista. Tuloksia julkaistaessa rahoituslähteet ja tutkimuksen suorittamisen kannalta merkitykselliset muut sidonnaisuudet on ilmoitettava tutkimukseen osallistuville sekä raportoitava myös tutkimustuloksia julkaistaessa. Lisäksi on noudatettava hyvää hallintokäytäntöä sekä hyvää henkilöstö- ja taloushallintoa. Ennen kaikkea on huomattava, että hyvä tieteellinen käytäntö on kokonaisuus, joka muodostuu sekä tutkijan ammattitaidosta että ammattietiikasta. (Mäkinen 2006, 172-173.)

Sosiaalialan ammattilaisten eettiset ohjeet ovat sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n kokoama ohjeistus, jossa pohditaan ammatillisuuteen ja työhön ja liittyviä asioita. Oman työn arviointi eettiseltä näkökulmalta on osa omaa ammattitaitoa ja lisäksi se on yksi ammatillisuuden tunnusmerkeistä. Sosiaalialan työtoiminta pohjautuu tietoihin lainsäädännöstä, mutta laillisuus ei ole kuitenkaan eettisyyden synonyymi. Ammattietiikka ohjaa valintoja ja päätöksentekoa sosiaalityössä. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2013, 5.)

Asiakkaan ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittaminen luo perustan eettisesti ja moraalisesti kestäväälle toiminnalle. Lisäksi ammatillisuuteen liittyy myös avoimuus ja rehellisyys myös omia rajoja, tietämättömyyttä ja tuen tarpeita kohtaan alan ammattilaisena. Eettisyydellä pyritään ns. hyvään elämään sekä oikean ja väärän erottamiseen. Niihin liittyviin pohdintoihin kuuluu myös sosiaalialan työn oikeuksien vallan ja vastuun reflektointia sekä riittävän ja kohtuullisen käsitteiden määrittelyä. Sosiaalialan ammattilaisen myös omaa toimintaa, päätöksentekoa, toiminnan oikeudenmukaisuutta sekä päätösten perusteita olisi pystyttävä arvioimaan. Ammattietiikka ja eettinen pohdinta kulkevat siis käsi kädessä. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2013, 6.) Tästä näkökulmasta sosiaalialan osaamisen tulevaisuuden tarpeet palvelevat myös sosiaalityöntekijän

oman osaamisen kriittistä reflektointia ja oman osaamisen kehittämistarpeita, koska tutkimus kohdistuu sosiaalityöntekijöiden käsityksiin omasta työstään.

Eettisiä pohdintoja on jatkuvasti reflektoitava ja niitä täytyy tietoisesti ylläpitää kaikessa ammatillisessa toiminnassa. Ammattietiikka on sekä yhteisön että yksilön asia: asiaan liittyy jokaisen työntekijän vastuu omasta ammattitaidosta sekä koko työyhteisön ja organisaation vastuu. Kaikkia tasoja ja niiden näkökulmia tarvitaan pohdintoihin mukaan. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2013, 6.)

Sosiaalialan työn tavoitteena on hyvinvoinnin lisääminen ja keinoina hyvinvointia tukevat sosiaaliset muutokset, ongelmanratkaisukeinot sekä itsenäisen elämänhallinnan edistäminen ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen. Sosiaalialan työ perustuu ihmisarvoon, ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteisiin, jotka on kirjattu kansainvälisiin yleissopimuksiin. Ihmiselämää ja ihmisarvoa kunnioitetaan mm. itsemääräämisoikeuden ja osallistumisoikeuden kautta. Lisäksi osallisuutta on pyrittävä lisäämään, eli asiakkaalla on osallistumisoikeus yhteiskuntaan, oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti sekä oikeus yksityisyyteen. Sosiaalialan työtä koskevat salassapitosäännökset. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2013, 7-8.)

Myös yhteiskunnalliset muutokset ja alati muuttuvan tutkimustiedon päivittäminen haastavat ammattitaidon ylläpitämiseen sekä eettisyyden että tietojen ja taitojen osalta. Uusia tietoja ja taitoja hankitaan, lainsäädäntöä uusitaan, toimintaympäristö muuttuu. Eettisesti kestäväenä pidetään suhtautumista muutokseen ammatillisuuteen kuuluvana jolloin jatkuva kouluttautuminen nähdään kuuluvan työn sisältöön yhtenä osa-alueena. Oma ammattitaitoa voidaan ylläpitää ja kehittää täydennyskoulutuksen, omaehtoisen kouluttautumisen tai työnantajan velvoitteiden kautta. Työnantajan velvoite huolehtia asianmukaisista työvälineistä tarkoittaa myös uusia ohjeistuksia, ministeriön ohjeita, alan kirjallisuutta. Ammattitaitoa ylläpitää osaltaan myös yhteistyömahdollisuudet sosiaalialan osaamiskeskusten kanssa. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2013, 28-29.)

Tietoa pyritään arvioimaan sekä punnitsemaan tiedon luotettavuutta. Huomiota kiinnitetään erityisesti tietolähteen aitouteen, luotettavuuteen, riippumattomuuteen, alkuperäisyyteen ja puolueettomuuteen. Suositusten mukaisia pohdintoja ovat myös,

ovatko käytettävät lähteet arvostettuja, ajankohtaisia sekä toimiiko kirjoittaja arvostetussa organisaatiossa. Toisaalta hyvälaatuista tutkimusta toteutetaan muuallakin kuin arvostetuissa organisaatioissa tai huippuyliopistoissa. Lisäksi huomionarvoista on, että tutkimuksen tekijän tulisi suosia omassa tutkimuksessaan primäärilähteitä, ei sekundaarilähteitä. Tutkimuksen tasokkuudesta kertovat käytettyjen lähteiden keskeisyys, arvovaltaisuus ja tieteellisyys. Jotta tutkimustietoa kyetään arvioimaan, on tunnettava oman tieteenalansa tutkimuskenttä. (Mäkinen 2006, 128-129.)

Tutkijan positiossa suhteessa pro gradu-työhön haasteellista on ollut tutkimusaiheen rajaaminen. On rajattava sitä, mitä haluaa tietää ja mitä on tavoitteena osoittaa aineiston avulla kerätyllä tiedolla. Rajauskysymys on osoittautunut odotettua haasteellisemmaksi. (Hirsjärvi ym., 2001, 75.) Tutkimusongelma pro gradu-työssä on kytköksissä hyvin laajaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, joiden aiheet ovat esillä mediassa ja yleisessä keskustelussa.

Tiedon hankkimisen periaatteisiin liittyy myös asianmukainen viittaaminen lähteisiin, joka kytkeytyy myös tutkimuksen tieteellisyyteen ja laatuun. Perehtyneisyys viittauskäytäntöihin on yksi merkki siitä, että tutkija on perehtynyt oman alansa tutkimuskenttään ja osoittaa kunnioitusta muita tutkijoita kohtaan. Oleellista on myös reflektoida omaa lähestymistapaa suhteessa tutkittavaan aiheeseen tai tutkimuskohteeseen, työtapoihin, omiin motiiveihin ja lähtökohtiin tutkijana. Tutkimuksen tekijän omat arvot, moraalit, ihmiskäsitys, maailmankuva sekä maailmankatsomus opitun tiedon lisäksi kaikki yhdessä vaikuttavat siihen, mihin ihminen omassa tutkimuskohteessaan ja tutkimuskysymyksessään ylipäättään kiinnittää huomiota ja pitää merkityksellisenä tietona, poissulkee ja rajaa tietoa. (Mäkinen 2006, 130-131.)

Aihepiiri ja teema sosiaalialan osaaminen omassa pro gradu-työssä on osittain ulkopuolelta annettu, toisaalta oma kiinnostus ohjasi tematiikan tutkimiseen. Yhteishankkeen ja Lapin yliopiston yhteistyö on hyvä mahdollisuus syventää omaa tietoa, taitoa ja osaamista. Tutkimuskysymyksen muotoiluun ovat vaikuttaneet oma motivaatio, lähtökohdat sekä työtavat. Käytän pro gradu-työssäni osittain valmiiksi litteroitua hanke aineistoa. Olen ollut mukana osassa ryhmäteemahaastatteluita, osassa ryhmäteemahaastatteluita en ole osallistunut tutkimustilanteeseen. Olen

litteroinut osan ryhmäteemahaastatteluaineistosta keväällä 2016, jonka aineisto kerättiin loppuvuodesta 2015 sekä kevättalvella ja keväällä 2016.

5. Aikuissosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen tarpeet tulevaisuudessa Lapissa

5.1 Tiedolliset asiantuntijuuden tarpeet

Peilaan aineistoa aikuissosiaalityön tulevaisuuden osaamistarpeissa Sipilän (2011) esittämään teoriaan ja viitekehukseen. Sipilän tietoluokituksen mukaisesti aineistosta nousivat ainakin yhteiskunnallisen tiedon, psykososiaalisen sekä oikeudellisen tiedon merkitys.

Osaamistarpeet aikuissosiaalityössä liittyvät myös siihen, millainen opintotausta ja painotus opinnoissa aikuissosiaalityötä tekevällä sosiaalityöntekijällä on ollut.

Tämän hetkisen osaamisen tarpeiden kannalta aikuissosiaalityössä sosiaalityöntekijät nostivat esille neuropsykiatrisen erityisvaikeuksien osaamistarpeet. Neuropsykiatrisiin erityisvaikeuksiin liittyvä menetelmäkoulutus koettiin tärkeäksi. Myös perhe- ja lähisuhdeväkivalta, sekä niiden tunnistaminen ja kohtaaminen mainittiin hyväksi menetelmäkoulutuksiksi, joista sosiaalityöntekijät ovat saaneet hyvää osaamista työhönsä. Lisäksi päihde- ja mielenterveysproblematiikkaan sekä yleisesti erilaisiin riippuvuuksiin ja niiden tunnistamiseen liittyvä tiedollinen osaamistarve nostettiin esiin.

Sos tt 6: ”Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, tunnistaminen ja kohtaaminen. Se oli kans ihan hyvä. Sitten tuo neuropsykiatristen erityisosaaminenhan on nyt se juttu kyllä, että siihen liittyvää koulutusta tarvitaan.”

Sos tt 7: ”...meillä nyt on muutamia neuropsykiatrisen valmentajan koulutuksen käyneet, et se on osaaminen on kyllä erityisen tärkeää ja pitäis ehkä enemmänki olla semmosta täällä perustyössä niihin asioihin liittyen. Siitä on tullu vähän semmonen muoti-ilmiö.”

Sos tt 119: ”...jos niinkö päihdeidenkäyttäjien kans tekee töitä, nii täytyyhän se ilmiö, päihde ilmiönä tuntea aika hyvinki ja tietäämitä kaikkea se tuo tullessaan että varmaan niinkö se ilmiön ja riippuvuuksien tunnistamiseen niin mä luulen että ois varmaan ihan hyvä saada koulutusta että jos ihmisellä on päihderiippuvuus ja se päihderiippuvuus

hoidetaan pois niin se riippuvuushan siirtyy, se monesti tulee joku muu tilalle, pelaaminen tai shoppailu tai läheisriippuvaisuus monella. Että ei pelkästään se päihde vaan se riippuvuus muutenki ilmiönä hyvä tunnistaa.”

Sos tt 8: ”Ja just että ku se osaaminen lisääntyy nii osataan tunnistaa asioita ja puuttuaki niihin...”

Sosiaalityöntekijät nostivat esiin tiedollisia asiantuntijuuden tarpeita asiakkaan voimavarojen löytämisessä asiakastyössä, joihin liittyvät sosiaali- ja käyttäytymisteoreettiset tiedot.

Kananoja (2017, 30) tuokin esille, että sosiaalialan työvälineenä käytetään sosiaali- ja käyttäytymisteoreettisia sekä yhteiskunnan järjestelmiä koskevaa tietoa sekä niiden soveltamisessa tarvittavaa taitoa ja osaamista.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja vammaispalvelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat toivoneet erityisesti täydentäviä menetelmäkoulutuksia. Aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijät kertoivat myös juridisen tiedon olevan oleellinen osaamistarpeiden kannalta, nyt ja tulevaisuudessa.

Sos tt 33: ”Tarvii, eikä se normiston koulutus mitä yliopistossa oli niin koko ajan vahvasti sitä mieltä, että tätä on liian vähän tätä tuntemusta ja tietämystä kentillä, ihan täysin.”

Juridisen tiedon osuus ja merkitys näyttäytyi oleellisena sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta aikuissosiaalityössä. Sipilä (2011, 79) onkin maininnut juridis-hallinnollisen tiedon yhdeksi keskeiseksi sosiaalityön tiedon osa-alueeksi. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat työssään melko paljon oikeudellista tietoa, joka kertoo lainsäädännön vahvasta osuudesta sosiaalityössä. Lisäksi se kuvaa myös järjestelmäkeskeisen työn roolia sosiaalityöntekijöiden tiedonmuodostuksessa ja sitä, että lakisääteisyys ohjaa hyvin merkittävästi sosiaalityötä. Lisäksi monipuolinen tiedontuotanto sosiaalityössä ja ammattilaisten itsensä tuottamana professionaaliseen tutkimukseen perustuva tieto on merkittävää sosiaalityön ja sosiaalityön menetelmien kehittämiseksi. (Sipilä 2011, 112, 145.)

5.2 Taidolliset asiantuntijuuden tarpeet

Peilaan aineistoa aikuissosiaalityön tulevaisuuden osaamistarpeissa Sipilän esittämään teoriaan ja viitekehykseen. Aineistossa näyttäytyvät Sipilän teoreettisen viitekehyksen valossa muun muassa ongelmanratkaisun ja palveluohjauksen taidot, kriittisen käsitteellistämisen taidot sekä palvelutarpeisiin vastaamisen taidot.

Ryhmäteemakeskusteluissa esiin nousevat asiat ovat usein monitulkintaisia ja monimerkityksellisiä, koska asiakkaiden tilanteet, elämä ja ongelmat ovat usein kompleksisia. Esimerkiksi laajemmin palveluja ja tukea tarvitsevien asiakkaiden kohdalla moniammatillinen, poikkitieteellinen verkostotyö nousee korostuneemmin esille ja se lisää sosiaalityöntekijän tehtäväkuvan ja siten myös asiantuntijuuden ja osaamistarpeiden kompleksisuutta. Sipilän (2011) mukaan asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen on sosiaalityön tehtävä. Asiantuntijuuden tiedolliset taidolliset ja eettiset toimintaperiaatteet ovat haasteen edessä, jossa sosiaalityö on määritelty sosiaalipalveluksi ja jossa sosiaalityön asiantuntijuus on sosiaalihuoltolain (17.99.2982/710) palvelukäsitettä laajempi. Uudet haasteet edellyttävät siten uudenlaista osaamista ja tiedon ja osaamisen merkitys korostuu. (Sipilä 2011, 37.)

Uudessa sosiaalihuoltolaissa on yhtenä tavoitteena parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden välillä ja siten edistää monialaista yhteistyötä, kun se on tarkoituksenmukaista kyseisen lain muin tavoitteiden kanssa. (Ks. SHL 1301/2014)

Sos tt 8: ”..jos aattelepi asiakasta, joka pitkään mejän palveluissa on, niin kyllähän se aika lailla lähestulkoon kaikkien osalta on sitten että se yhteistyö mielenterveys,- päihdepalveluihin ja tämmöisiin terveydenhuollon palveluihin myös on aika luonnollinen että...”

On todettu, että sosiaalityön palvelu- ja asiakasprosessien kokonaisvaltainen huomioiminen perustuu poikkitieteelliseen osaamiseen sekä rajoja ylittävän osaamisen yhdistämiseen. Samalla edellytetään entistä vahvempaa kunkin ammatillisen toimijan omaa ammatillisuutta. (Sipilä 2011, 37.)

Monialaisen yhteistyön taidot

Moniammatillisen yhteistyön osaamistarve nousi myös esiin sosiaalityöntekijöiden ryhmäteemahaastatteluissa. Aineiston perusteella Lapin sosiaalityöntekijät nostivat esille aikuissosiaalityössä hyvän alueellisen, moniammatillisen yhteistyön. Esiin nostettiin yhteistyön parantuminen etenkin A-klinikan, mielenterveystyön ja sosiaalityön kesken. Päihdepalveluja käyttävät asiakkaat ovat usein asiakkaana aikuissosiaalityön lisäksi myös A-klinikalla: vakiintuneena käytäntönä mainittiin hyvän lääkäriyhteistyön, jossa lääkäri toivoo sosiaalityöntekijän osallistumista asiakkaan ja potilaan palveluprosessiin. Hyväksi koettiin myös oma aikuissosiaalityöntekijä nuorille aikuisille, alle 29-vuotiaille asiakkaille. Haasteiksi koettiin moniongelmaisuus sekä suuret kuntouttavan työtoiminnan asiakasryhmät. Moniongelmaisuuteen liitettiin tarve aikuissosiaalityön monialaiselle osaamiselle. Kuntouttavan työtoiminnan asiakasryhmät olivat sosiaalityöntekijöiden mukaan isoja joissa asiakkaiden ikäjakauma oli 25-60-vuotiaat asiakkaat .

Aikuissosiaalityötä oli kehitetty tiimeihin, joita oli yhteensä neljä: perussosiaalityössä toimi kaksi tiimiä ja monialaisessa sosiaalityössä toimi kaksi tiimiä. Perussosiaalityö sisälsi päivystysluonteista sosiaalityötä, edunvalvontaan sekä välitystileihin liittyvää sosiaalityötä. Monialaiseen sosiaalityöhön kuului työllistämistä edistävä monialainen yhteispalvelu-työ (työvoiman palvelukeskuksissa toteuttava työ).

Työvoiman palvelukeskuksiin ja niiden toiminnan yhteyteen aiotaan lisätä runsaasti tulevaisuudessa aikuissosiaalityön henkilöstöresursseja.

sos tt ”siellähän hoidetaan aika paljon näitä tukea tarvitsevia ja eläkeselvittelyjä ja juuri sitä aikuissosiaalityötä, mutta onhan se vähän miten sitä ilmaistaan”

Monialaista tiimityöskentelyä luonnehditaan jokapäiväiseksi aikuissosiaalityössä, erityisesti mielenterveystyössä.

sos tt25: ”...juuri näin, että terveyden edistäminen ja hyvinvointityö jää kuntiin. Musta se olis semmonen uus haaste sosiaalityölle, että soluttauduttaisiin muihinkin tehtäviin kuin niihin perinteisiin, missä ollaan ja siinä on hyvä katselupaikka, katsoa ja tuoda sitä osaamista.. Myös monialainen hyvinvointikeskus on suunnitelmissa 2020-luvulla, johon aiotaan liittää kunnallinen sosiaalityö.”

Toisaalta monialaisuuden ja moniammatillisen yhteistyön lisääntyminen on liittynyt osa-aikaisuuksien määrän lisääntymiseen aikuissosiaalityön tehtävänkuivissa.

sos tt4:”...kun meillä on tässä näitä puolikkaita aika monta, puolet siellä ja puolet täällä. Että sillä tavalla niinku huolestuttaa että ollaan puolikas.”

Moniammatillista toiminnan muotoa edustaa muu muassa yhteinen mielenterveys- ja päihdetoimisto, jonka kanssa aikuissosiaalityö tekee yhteisiä asiakassuunnitelmia. Myös päivätoimintakeskustoimintaa on organisoitu moniammatillisesti siten, että se on ”yhteinen terveydenhuolto- ja sosiaalipuolen kanssa (sosttk1).”

Te-hallinnon kanssa käytävästä yhteistyöstä yksi tärkeimmistä esiin nostetuista asioista oli sakkolistan purkaminen. Sakkolista on epävirallinen termi, jolla tarkoitetaan 300 päivää työttömänä olleita asiakkaita, joiden työmarkkinatuesta kunta kustantaa puolet. Sakkolistan purkamisen ohella sosiaalityöntekijöitä on puhututtanut työllistymisen vaikeutuminen.

sos tt k1: ”niin ja tuntuu välillä, että työllistäminenkin on, kun se sakkolista tulee niille, niin se on niinku meidän tehtävä alkaa purkaa sitä listaa, että mitä näiden ihmisten kanssa oikeesti tehdään. Että kukaan ei korvaansa lotkauta, että mitä me näiden kans tehdään.”

Suhteellisen uudeksi asiaksi aikuissosiaalityössä sosiaalityöntekijät mainitsevat aktivointisuunnitelmien tekeminen videoteitse.

Myös Cranholm (2016, 11) tuo esille, että informaatio- ja kommunikaatioteknologian eli ICT-teknologian hyödyntäminen on sekä nykyhetkeä että tulevaisuutta myös sosiaalityön osalta. Erityisesti nuorten sukupolvien kohdalla digitalisaatio tarjoaa väylän sosiaaliseen tukeen, voimaannuttavaan sosiaalisten suhteiden luomiseen ja osallisuuden lisäämiseen. Syrjäytymisvaarassa ja yhteiskunnan marginaalissa oleville nuorille ICT voi tarjota mahdollisuuden paeta omia jokapäiväisiä ongelmiaan sekä tilaisuuden seurata omasta arjestaan eroavien ikätovereidensa arkea reaaliajassa. Sosiaalityön kohdalla kehitetäänkin ICT:n mahdollisuuksia tulevan sukupolven tavoittamiseksi.

Moniammatillisen verkostotyön kasvu lisää samanaikaisesti palveluohjauksen ja koorninoinnin tarvetta sosiaalityössä. Palveluohjauksen kehittämiseksi on sosiaalityössä sosiaalista tarvetta.

Sostts1: ”Semmoseen etsivään työhön enemmän tarvitaan jotain resursseja täällä tulevaisuudessa.”

TE-palveluiden kanssa toteutettavan yhteistyön lisäksi sosiaalityöntekijät nostivat esiin merkittävänä myös lastensuojelun ja terveydenhuollon yhteistyön aikuissosiaalityön kanssa. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että päihde- ja mielenterveyspalvelut siirtyvät enemmän erikoissairaanhoidon. Terveydenhuollon kanssa kehitteillä oli yhteinen palvelusuunnitelma. Nuorten aikuisten osalta on kehitetty yhteistä palvelusuunnitelmaa joka on otettu käyttöön. (jälkimmäisestä enemmän tietävä ei ollut haastattelutilanteessa paikalla)

Aikuissosiaalityön tärkeimmiksi yhteistyökumppaneiksi mainittiin työllistämisen- ja kuntoutuspalvelut, päihdepalvelut, mielenterveyspalvelut, te-palvelut, terveyspalvelut ja nuorisoasema.

Tavoitteellisen moniammatillisen verkostotyön menestyksellä ja onnistunut toteuttaminen edellyttää kuitenkin sitä, että joku johtaa asiakasprosessissa tapahtuvaa moniammatillista työtä. Moniammatillinen työ edellyttää johtamisen lisäksi erilaisilla rajapinnoilla työskentelyä sekä oman ja toisten toimijoiden asiantuntijuuden kunnioittamista, hyödyntämistä sekä kykyä hyödyntää erilaisia työ- ja ajattelutapoja. (Sipilä 2011, 146.)

Sosiaalityöntekijät toivat esille, että tulevaisuudessa tarvitaan yhä enemmän monialaisen yhteistyön lisäksi myös kuntoutusosaamista. Liukko (2006, 28) kirjoittaa perussosiaalityön uudesta työnjaosta, jossa asiakkaat, sosiaalityöntekijät, sosiaalitoimen hallinto, sosiaaliohjaajat sekä tutkijat edustavat kaikki omaa näkökulmaansa ja käsitystään siitä, mitä sosiaalityön tulisi sisältää ja mihin suuntaan sitä tulisi kehittää tulevaisuudessa.

Kuntouttava sosiaalityö on erityisosaamista edellyttävä aikuissosiaalityön osa-alue ja siihen liittyvä osaaminen ja tiedollinen pohja kytkeytyvät osaltaan myös sosiaalityön opetuksen sisältöön. Sosiaalityön organisointi ja johtaminen ovat tärkeitä sosiaalityön

käytäntöjen kehittämisessä. Kuntouttavasta työtoiminnasta on kertynyt jonkin verran kokemusta ja niiden perusteella on noussut esiin tarve tehdä isoja muutoksia työkäytäntöihin ja organisointitapoihin uusien toimintamallien käyttöönoton edistämiseksi ja vaikuttavuuden lisäämiseksi. (Karjalainen 2017, 258.)

Myös Liukko (2006, 102-103) tuo esille kuntouttavan sosiaalityön erityisyyden, jonka keskeisiä työmenetelmiä ovat psykososiaalinen työskentely, palveluohjaus, verkostotyö, sekä sosiaalinen kuntoutus. Sosiaalista kuntoutusta voidaan toteuttaa sosiaalityön yhtenä työmenetelmänä, mutta se voidaan myös ulkoistaa perussosiaalityöstä ja toteuttaa siten ulkoistettuna toimintana.

Tähän mennessä aineiston analyysiä Sipilän viitekehyksen näkökulmasta ovat aineistosta nousseet esiin taidolliset asiantuntijuuden tarpeet: moniammatilliseen sosiaalityöhön liittyvät taidot nousivat keskeisinä esiin. Merkittävimpiä yhteistyökumppaneita ovat olleet te-palvelut, terveyspalvelut, päihdepalvelut, mielenterveyspalvelut, työllistämisen- ja kuntoutuspalvelut sekä nuorisoasemalla tehtävä työ. Myös aikuissosiaalityön sisällä tapahtuva tiimiytyminen ja eriytyminen eri tiimeihin muu muassa asiakkaiden ikäluokkien mukaan nosti esiin sisäiset tiimityötaidot.

Sosiaalityöntekijän toiminta ja rooli kuntoutumisen edistämässä voidaan nähdä useilla eri käytäntömalleilla toteutettavina. Tehtäväkeskeisesti toteutettuna sosiaalityöntekijän toimintaroolit ovat palvelujärjestelmän asiantuntija, toimeentulosta huolehtija, kontrolloija sekä yhteistyön tekijä. (Vaininen 2011, 120-125.)

Sosiaalityöntekijän toimiessa yhteistyöntekijämalliin pohjautuen toiminta painottuu asiakkaan kokonaiselämäntilanteeseen; sen kartoittamiseen ja koordinoimiseen. Lisäksi yhteistyöntekijämallissa ovat olennaisia vuorovaikutuksen mobilisoijan, sovittelijan, koordinaattorin ja selkiyttäjän roolit. (Vaininen 2011, 170.)

Sosiaalityöntekijä voi toimia myös parityömallilla, jossa pääosa kuntouttavasta sosiaalityöstä toteutetaan useimmiten työvoimaohjaajan kanssa. (Vaininen 2011, 171.)

Eriyösosajamallissa korostetaan sosiaalityöntekijän palvelujärjestelmän asiantuntijuutta, motivointia, tukemista, kontrolloimista, sekä asianajoa. (Vaininen 2011, 171.)

Konsulttimallissa sosiaalityöntekijä astuu sosiaalisen esillenostajan konsultin ja työohjaajan eri rooleihin ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutussuhteet muihin toimijoihin nousevat esiin muiden tahojen tarpeista ja sosiaalityöntekijä tulee toimintaan mukaan kutsuttuna. (Vaininen 2011, 171.)

Aikuissosiaalityön asiakkaat toivovat sosiaalityöntekijältä tilanteen kokonaisvaltaista arvioimista, tukea työllistymiseen sekä toimeentulon kohenemiseen. Odotukset sosiaalityöntekijän asiantuntemukselle ovat suuria; vaaditaan laajaa tietoa palvelujärjestelmästä, lainsäädännöstä, sekä työmarkkinoista. Lisäksi sosiaalityöntekijältä odotetaan taitoa ohjata asiakkaita, taitoa pohtia erilaisia ratkaisuja yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaat toivovat suunnitelmalliselta aikuissosiaalityöltä läpinäkyvyyttä, avoimuutta, rehellisyyttä sekä ratkaisujen perusteltavuutta. (Rantasalmi 2008, 18.)

sos tt 112:”..se arviointi on yhteistä ja eri juttuja, eri näkökulmasta, kokonaisvaltaisempaa arviointia.”

Myös palveluohjaus nousi aineistossa esille.

sos tt 113: ”niii ja kyllähän mekin ohjataan täältä sitten terveydenhuoltoon, ettei me aleta tekemään terveydenhoidon työtä.”

Sosiaalityöntekijät pohtivat, lisääntykö työaika muulle sosiaalityölle kun perustoimeentulotuki siirretään Kelaan. He pohtivat myös, että kuntouttavan sosiaalityön merkitystä on kasvatettu.

stt S0: ”kuntoutus on nostettu aika isoon asemaan”.

Aikuissosiaalityön asiakkaiden tavoitteista nousevat suunnitelmat perustuvat elämäntilanteen kartoitukseen: laajan kartoituksen tekeminen edesauttoi konkreettisempia ja tarkoituksenmukaisempia tavoitteita. Asiakkaiden itse esiin nostamat tavoitteet voidaan kirjata yhteistyösopimuksen muotoon ja toimenpiteet voidaan kirjoittaa yhteenvedoksi ja ohjeistukseksi, josta selviää toiminta- ja tehtäväjako. Toimeentulotuki miellettiin yhdeksi sosiaalityön työvälineeksi, jonka avulla tavoitteisiin päästään. Viime kädessä vastuu toimenpiteistä sekä niiden

toteutumisesta on asiakkaalla itsellään. Asiakkaan tekemät suunnitelmat sisältävät myös jatkosuunnitelman sosiaalityön asiakkuuden jälkeen. (Rantasalmi 2008, 19.)

5.3 Eettiset asiantuntijuuden tarpeet

Eettisistä toimintaperiaatteista aineistossa nousivat esiin ainakin oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden toimintaperiaate. Myös ihmisarvoisen kohtaamisen periaate tulee aineistossa esille sekä jännitteet asiakkaiden yksilöllisten ideologioiden, tuen tarpeiden ja yhteiskunnan sekä lainsäädännön välillä.

Sosiaalityö on kansainvälinen ammattiala, jolle ominaista ovat yhteisesti määritetyt päämäärät ja ydinpiirteet yhteiskunnasta tai valtiokohtaisesta sosiaalipolitiikasta riippumatta. Sosiaalityötä maailmanlaajuisella tasolla edustaa sosiaalityön kansainvälinen järjestö nimeltään International Federation of Social Workers, joka pyrkii vahvistamaan sosiaalityön yhteistä etiikkaa ja ydinsisältöjä sekä edistämään niiden soveltamista erilaisissa yhteiskunnissa. Järjestö on määritellyt sosiaalialan tehtävän (Talentia 2005): tavoitteena on hyvinvoinnin lisääminen, sosiaalisen muutoksen, ihmissuhdeongelmien ratkaisujen ja itsenäisen elämänhallinnan edistäminen. Työn kohteena on vuorovaikutus ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä. (Kananoja 2017, 29.)

Olennaista on, että sosiaalialan työ perustuu ihmisoikeuksiin ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteisiin, jotka on kirjattu kansainvälisiin yleissopimuksiin. Suomessa sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä on linjassa kansainvälisten linjausten kanssa, liittyen myös läheisesti koko sosiaalihuollon tarkoitukseen, josta säädetään tarkemmin sosiaalihuoltolaissa (1301/2014). Sosiaalihuoltolain 1 §:ssä määritellään, että sosiaalihuollon tavoitteita ovat hyvinvoinnin ja turvallisuuden sekä osallisuuden edistäminen ja ylläpitäminen, eriarvoistumisen vähentäminen, riittävien ja laadukkaiden sosiaalipalveluiden turvaaminen yhdenvertaisilla perusteilla sekä asiakaskeskeisyyden ja asiakkaan oikeuden edistäminen. Asiakkaan oikeuden edistäminen sisältää ajatuksen oikeudesta hyvään palveluun ja hyvään kohteluun

sosiaalihuollossa. Yhtenä isona ylätasoin tavoitteena on parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimialojen sekä muiden toimijoiden jotta pienemmät alatasoin tavoitteet saataisiin toteutettua. (Kananoja 2017, 30.)

Sosiaalityöntekijöiden puheissa ovat näyttäytyneet eettiset tavoitteet hyvän tekemiseen, ihmisten auttamiseen, puutteen ja kärsimyksen vähentämiseen sekä tavoitteet muutokseen ja kehitykseen. Samanaikaisesti sosiaalityöntekijät tuovat esille eettisten toimintaperiaatteiden jännitteisyyttä suhteessa politiikkasidonnaisuuteen, tehokkuuteen ja tuloksellisuuteen. (Sipilä 2011, 50, 146.)

Sosiaalityöntekijät ovat kertoneet, että päihdeasiakkaat ovat kritisoineet sitä, että esimerkiksi huumekorvaushoidossa olevat eivät pääse osallistumaan kuntouttavaan työtoimintaan, kun taas esimerkiksi viikonloppuisin alkoholia päihteenä käyttävät pääsevät osallistumaan kuntouttavaan työtoimintaan. Esiin on noussut huoli huumeiden käyttäjien osallisuudesta, sekä esimerkiksi päihde- ja mielenterveysdiagnoosin saaneiden asiakkaiden jatkosuunnitelmat.

Sos tt 9: ”..Nuoret kritisoivat tätä hirveästi, tietenkin mä teen pelkästään huumeidenkäyttäjäkoraushoitolaisten kanssa töitä, ni kritisoivat että joku vetää pään täyteen viinaa viikonloppuna ja pääsee maanantaina kuntouttavaan, hän pössyttelee, ni hän ei pääse kuntouttavaan, ni tähän mä aina perustelen, että alkoholi, sen vielä laki sallii Suomessa, pilven polttoa ei. Hyvin yksinkertaista.”

Sos tt 8: ”Ja tämän taustalla aika usein tänä päivänä, mitä ei välttämättä niin hyvin vielä tiedosteta on ihan neuropsykiatriset haasteet, jotka tavallaan jää ehkä paitsioon jos siellä on akuuttina mielenterveys tai päihde, ja jos sitten lähdetään haarukoimaan taaksepäin ni miten se koulu onkaan sujunu ni siellä onki monenlaisia haasteita ja ku lähetään sitten tutkimaan, päädytään siihen että saahan sitä neuropsykiatrista tutkimusta ni sieltä ilmetyykin sitten ihan selkeitä tällöisiä puutteita ja haasteita jotka on ollu esteenä sitten ja sitten se elämänvaihe on sitten kääntynyt siihen mielenterveys- ja päihdepuolen problematiikkaan ja se peittää kaiken sen muun neuropsykiatrisuuden sinne alle että se varmaan on semminen asia mistä ois ihan syytä niinkö ihan...”

Sos tt 6: ”Se on tuo yhteiskunnan kulttuurinen tavallaan, tai ajatus siitä että mitä palvelua heille järjestetään ja mitä kautta niin se on varmaan aika iso haaste.”

Sos tt 119: ”Mitkä ne on ne tukitoimet, että pystyy, ettei lähetä taas epäonnistuun.”

Myös Sipilä (2011, 117) on tuonut tutkimuksessaan esille, että sosiaalityöntekijöille merkityksellisiä eettisiä toimintaperiaatteita ovat asiakkaiden kohtelun oikeudenmukaisuuden, tasa-arvoisuuden, sääntöjen noudattamisen sekä yleishumaanin toiminnan periaatteet. Myös yhteiskuntakriittisyys asiakkaiden tilanteen puolesta on sosiaalityöntekijöille merkityksellinen periaate.

Sos tt 8: ”Mut ylipäättään seki et vaik olis ammattikin jo, mutta sitten jos ei työllisty sillä tai et mitkä ne on sitten on ne konkreettiset tehtävät tai mitä sille yksilölle tapahtuu.”

Sos tt 9: ”...Ja mietin noita jatkopolkuja sitten et sit ku saaki tai saa diagnoosin niin mitä sit sen jälkeen... Niin että se olis osallinen tätä yhteiskuntaa jossaki työkentällä esimerkiksi mihin yleensä sitten halutaan kuitenkin päätyä ja se tarkoittaa sitten taloudellista riippumattomuutta ja monella tavalla vaihtoehtoja elämässä sitten nämä asiat on kunnossa.”

Sipilä (2011, 14, 43) on pohtinut, että aikuissosiaalityössä kohdataan jatkuvasti eriarvoisuuden problematiikkaa, jossa varallisuuserojen lisäksi on havaittavissa yhä kasvava sosiaalinen eriarvoisuus. Sosiaalityö kytkeytyy etiikkaan, arvoihin ja moraaliin, jossa tarvitaan arvo-osaamisen ja tieto-taito-asiiantuntijuuden integrointia.

Sipilän (2011, 148) tekemässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät ovat olleet sitä mieltä, että heillä on ollut melko hyvät mahdollisuudet toteuttaa hyvää sosiaalityötä, jossa toteutuvat oikeudenmukainen kohtelu sekä ihmiskeskeisyys. Sosiaalityön asiakastyössä tarkastellaan ihmisten selviytymisedellytyksiä ja hyvinvoinnin vajeita. Tällöin sosiaalityön asiantuntijuudelle on tarvetta, kun puututaan ihmisten elämään, harjoitetaan toimintavaltaa ja tehdään interventioita.

5.4 Yhteiskunta- ja palvelujärjestelmäosaamisen tarpeet , rakenteellisen sosiaalityön tarve sekä sosiaaliset epäkohdat

Yhteiskunta- ja palvelujärjestelmään liittyvä osaaminen nousi aineistossa myös esiin. Asiakkaiden palveluohjauksen sosiaaliohjauksen sosiaalinen tarve keskustelutti sosiaalityöntekijöitä perustoimeentulotuen Kelaan siirtymisen johdosta. Palveluohjauksen tarpeen kasvu nostaa esiin myös osaamistarpeet, jotka koskettavat palvelujärjestelmää. Perustoimeentulotuen siirtämisessä Kelaan sosiaalityöntekijöitä pohditutti erityisesti ne asiakkaat, jotka arvioitiin kyvyttömiksi hakemaan perustoimeentulotukea internetin välityksellä. On arvioitu, että nuoret asiakkaat pystyvät hakemaan toimeentulotukea sähköisesti vanhempia ikäryhmiä paremmin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan heidän omista asiakkaistaan noin 70 % pystyvät hakemaan sähköisesti Kelalta perustoimeentulotukea, 30 % syystä tai toisesta ei. Myös asiakkuuden muuttuminen kasvottomiksi huolestutti sosiaalityöntekijöitä.

Digitalisaation myötä palvelujen hoitaminen internetissä voi tarkoittaa asiakkaan kannalta sitä, että fyysisesti palvelut siirtyvät kauemmaksi. Palvelujen käyttäjiltä edellytetään, että he osaavat käyttää tietotekniikkaa. Sosiaalityöntekijät pohtivat ja toivat esille, että suinkaan kaikki asiakkaat eivät tietotekniikkaa osaa hyödyntää palvelujen käyttötarkoituksessa.

Sostt s1: ”Siihen tarvitaan entistä enemmän lähityöntekijöitä, että olisi (asiakkaan) käytettävissä. Niitä työntekijöitä, jotka kulkee siinä rinnalla. Meilläkään ei ole aikaa siihen, kun meidän sosiaalityöntekijöiden aika menee päätöksiin ja byrokratiaan...Että ei jää siihen semmoiseen asiakastyöhön minun mielestä meillä riittävästi aikaa..”

Toki kokonaisuuteen liittyy myös palvelujärjestelmän kehittämisosaamista sekä taitoihin liittyvää osaamista ja asiantuntijuutta. Rajat eri asiantuntijuuden eri ulottuvuuksien välillä ovat veteen piirrettyjä. Kuten aiemmin on jo mainittu, myös eettiset periaatteet ovat olleet aina läsnä kaikessa sosiaalityön asiantuntijuudessa ja osaamisessa.

Sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esille, että tulevaisuudessa tarvitaan yhä enemmän palvelujärjestelmäosaamista.

Sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esille uskon puutetta suuriin rakenteisiin sote-uudistukseen liittyen. Kaivattiin myös sosiaalialan johtajuutta sekä asiantuntemusta soteen. Tällä ulottuvuudella on yhtymäkohtia myös sosiaalityön osaamisen johtamiseen sekä rakenteelliseen sosiaalityön tarpeeseen. Tulevista muutoksista kunnallisessa hyvinvoinnin edistämisen ja sote- ja maakuntauudistuksen liittyvässä työssä tuotiin esille huoli sosiaalityön hiljaisuudesta tai jopa sosiaalityön ääneltä korvien sulkemista.

Sostt 3: ”sosiaalityön ääntä ei kuunnella, ei kuulla, tai ei haluta kuulla”

Sote- ja maakuntauudistuksen suhteen toivottiin parempaa tiedottamista tulevista konkreettisista muutoksista rivityöntekijän kannalta. Sosiaalityöntekijät toivat esille, että avoimuus ja tiedottaminen ovat tärkeitä sote- ja maakuntauudistusta ajatellen.

Toisaalta sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä on korostettu myös sosiaalityön johtajuuden ja asiantuntemuksen esilletuomisen merkitystä ja tarvetta.

Sos tt k12: ”...jos ei sosiaalialalla ole sitä johtajuutta ja asiantuntemusta niin joku sen ottaa... Se on ihan turha jossitella ja kun meitä ei huomioida. Jos et tule esiin, anna jotain asiantuntijuutta, ei sua kukaan noteeraa. Se on ihan turha täällä kahvihuoneessa palpattaa menemään, jos sie et mee tuonne ihmisten ilmoille johtajuuteen mukaan.”

Sisäisiä tehtävärakenteita ollaan muuttamassa ja uudistamassa niin, että tehtävänkuvat ja koulutusten tarjoamat osaamiset vastaisivat toisiaan. Tehtävärakenteiden uudistaminen on eri kunnissa edennyt eri tahtia. Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (3§) todetaan: ”Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden tehtävärakennetta ja tehtävien jakoa voidaan uudistaa ammattihenkilöiden osaaminen, ammattitaito ja koulutus huomioon ottaen, jollei laissa tai asetuksessa toisin säädetä, mikäli se on perusteltua asiakkaiden palvelutarpeiden, työjärjestelyjen ja sosiaalipalvelujen tuottamisen kannalta.” Tällä hetkellä säädöksen soveltamisesta käytäntöön ei ole kokemusta, mutta tavoitteena on, että tuleva sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistus edesauttaa sosiaalialan tehtävärakenteiden uudistusten yhdenmukaisempaa toteuttamista. (Kananoja 2017, 29.)

Sosiaalityöntekijöiden puheessa hyvinvointikeskuksille on sosiaalinen tarve. Toisaalta esille nostettiin myös uskon puute isompiin rakenteisiin ja mietittiin, minkä verran virkoja kuntiin jää, samoin paikallisella tasolla toteutettavan yhteistyön tulevaisuus isoissa rakenteissa mietitytti.

Sosiaalityöntekijät ovat kertoneet, että tulevaisuudessa asiakasta lähellä tuotettavia palveluita ja sote-uudistusta ajatellen tulisi olla juuri kuntouttavan työtoiminnan palvelut sekä aktivointisuunnitelmien tekeminen. Myös kotikäynnit on koettu sosiaalityöntekijöiden keskuudessa merkittäväksi työvälineeksi, jota ei voida toteuttaa etätyön avulla.

Sosiaalityön perusosaaminen aikuissosiaalityössä on mielletty sosiaalityöntekijöiden kertomana kokonaisvaltaiseksi asiakkaan arjen huomioimiseksi sekä asiakkaan osallisuuden edistämisen tukemiseksi hänen omassa toimintaympäristössään.

Olennaiseksi osaamiseksi aikuissosiaalityössä sosiaalityöntekijät ovat maininneet myös voimavarojen ja sosiaalisen pääoman rekrytoinnin; asiakas nähdään aktiivisena toimijana omassa elämässään. Aikuissosiaalityön perusosaamiseen on liitetty myös asiakkaan hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen.

Erilaiset terapiapalvelut on mielletty erityisosaamiseksi tulevaa sote- ja maakuntauudistusta ajatellen.

sos tt 114: ”Erilaiset terapiapalvelut ovat erityisosaamista.”

Sosiaalityöntekijöistä osa on tuonut esille myös päihdeongelmien haasteet aikuissosiaalityössä. Riittävät päihdepalvelut ja päihdeosaaminen puuttuu: tuotiin esille tarvetta A-klinikan palveluista sekä päihdepalvelujen osaamiskeskuksista. Sosiaalisena epäkohtana tuotiin esille, että yksilöä saatetaan syyllistää päihdeongelmasta eikä asiakasta, jolla on päihdeongelma saada palvelujen piiriin.

Sos tt 8: ”Kuntouttavan työtoiminnan kautta näyttäytyy niin, että oikeastaan vanhempi väki on alkoholiproblemaa ja sitten nuorempi väki on sitten huume. Se mikä näkyy on jatkopoluissa ja niitkö mietitään että lähteekö niistä ryhmämuotosista etteenpäin, niin siellä näyttäytyy tää viihdekäyttönä pössyttely aika paljon. Siellä on sillain muuten aika hyväkuntosta porukkaa joka olis tavallaan helpostikin sijoitettavissa kuntouttavan työtoiminnan paikkoihin, mut sit heillä on jotaki pössyttelyä sillä lailla et he tuo sen

esille ja se on heille ideologinen kysymys ja silloin se johtaa siihen että meillä ei ole palveluja, koska me ei voija sijoittaa semmoista ihmistä niinkö näihin meidän kuntouttavan työtoiminnan paikkoihin mitä meillä on tällä hetkellä, koska meidän vakuutukset ei sitten korvaa, jos se vaikka sattuu...”

Sos tt k12: ”...sillä on päihdeongelma, ei sille tehdä mitään. Ei sitä tutkita, eikä tehdä mitään...”

Sos tt k12: ”...se on ihmisten asenne, että se on itse aiheutettu olotila alkoholismi.”

Myös Virkki (2008, 71) on kirjoittanut, että asiakkaan päihdeongelman tunnistaminen, puheeksiottaminen, hoitoon ohjaus sekä hoidon jälkeinen tuki ovat sosiaalityössä tärkeitä asioita, koska päihdeongelma vaikuttaa asiakkaan kokonaistilanteeseen.

Hoidon jälkeinen tuki on yhtä tärkeää kuin hoitoon ohjautuminen. Lisäksi kokonaisvaltainen asiakkaan tilanteen seuranta sekä yhteistyö hoitoprosessin aikana auttavat sosiaalityöntekijää toimimaan asiakkaan tukena esimerkiksi huumeidenkäyttäjän sopeutuessa yhteiskuntaan päihdehoidon jälkeen. Tällöin huumehoidon osapuolten avoimuus, luotettavuus sekä tiivis yhteistyö ovat keskeisessä asemassa ja eri toimijatahoilla tulisi olla riittävästi informaatiota siitä, kuinka huumeidenkäyttäjä voi hakeutua hoitoon. (Virkki 2008, 75-76.)

6. Pohdintaa ja yhteenvetoa

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää minkälaisia osaamisen ja asiantuntijuuden tarpeita kunnallisessa aikuissosiaalityössä työskentelevät sosiaalityöntekijän koulutuksen saaneet sosiaalityöntekijät nostavat esiin erityisesti tulevaisuuden näkökulmasta. Aineistosta nousee esiin vahvasti sosiaalityön monimuotoisuus ja mosaiikkimaisuus. Toisaalta se tarjoaa sosiaalityölle ja sosiaalityöntekijöille ainutlaatuisen näköalapaikan. Toisaalta sosiaalityö tasapainoilee yksilöllisen ja yhteisöllisen sekä rakenteellisen että uutta luovan välimaastossa ja ristipaineessa. Myös roolit ja ammatti-identiteetit pelkästään aikuissosiaalityössä ovat hyvin moninaiset. Rajaukset sosiaalityön asiantuntijuuden tietojen, taitojen ja eettisten periaatteiden välillä ovat osin keinotekoiset, sillä käytännön aikuissosiaalityössä kaikki eri ulottuvuudet ovat samanaikaisesti läsnä ja ne liittyvät toinen toisiinsa. Aikuissosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden tarpeet tulevaisuutta ajatellen ovat tiiviisti kytkeytyneet havaittuihin sosiaalisiin tarpeisiin. Keskiössä on asiakas tarpeinen ja toiveinen, jonka ympärille sosiaalityö ja sen osaamistarpeet rakentuvat.

Sipilä (2011, 15) onkin kiteyttänyt, että sosiaalityön mosaiikkimaisen toimintakentän luonteen vuoksi tarvitaan sen sisäistämistä. Tietoisuus professionaalisen harkinnan merkityksestä tulee korostumaan yhä enemmän muu muassa siksi, että uusien organisaatioiden työkäytäntöjä pyritään yhdenmukaistamaan, tehostamaan ja helpottamaan. Nämä tavoitteet edellyttävät vahvaa sosiaalityön osaamista, joka rakentuu professionaaliseen ymmärrykseen omasta asiantuntijuudesta sekä asemasta hyvinvointiosaamisen voimavarana.

Ryhmäteemahaastatteluissa sosiaalityöntekijät nostivat esiin muun muassa juridisen tiedon merkityksen. Sipilän (2011) tietoluokituksen mukaisesti aineistosta nousivat ainakin yhteiskunnallisen tiedon, psykososiaalisen sekä oikeudellisen tiedon merkitys. Sosiaalityöntekijät kokivat tutkielmani aineistossa neuropsykiatriisiin erityisvaikeuksiin liittyvän menetelmäkoulutuksen tärkeäksi. Myös perhe- ja lähisuhdeväkivalta, sekä niiden tunnistaminen ja kohtaaminen mainittiin hyviksi menetelmäkoulutuksiksi, joista sosiaalityöntekijät ovat kertoneet saaneensa hyvää osaamista työhönsä. Lisäksi päihde- ja mielenterveysproblematiikkaan sekä yleisesti erilaisiin riippuvuuksiin ja niiden tunnistamiseen liittyvä tiedollinen osaamistarve tuotiin esiin

sosiaalityöntekijöiden toimesta. Menetelmäkoulutuksissa on mukana sekä tiedollisia että taidollisia elementtejä.

Ryhmäteemahaastatteluissa esiin nousevat asiat ovat olleet monitulkintaisia ja monimerkityksellisiä ja asiakkaiden tilanteet, elämä ja ongelmat kompleksisia. Sosiaalityön taidoista on aineistossa merkittävällä tavalla nousut esiin moniammatillisen yhteistyön taidot ja osaaminen. Lisäksi kuntouttavan sosiaalityön taidot sekä päihdetyön osaaminen ovat nousseet aineistossa esiin. Laajemmin palveluja ja tukea tarvitsevien asiakkaiden kohdalla moniammatillinen ja poikkitieteellinen verkostotyö on nousut esille ja se lisää sosiaalityöntekijän tehtäväkuvan ja siten myös asiantuntijuuden ja osaamisen tarpeiden kompleksisuutta.

Sipilän (2011) mukaan asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen on sosiaalityön tehtävä. Asiantuntijuuden tiedolliset, taidolliset ja eettiset toimintaperiaatteet ovat haasteen edessä, jossa sosiaalityön asiantuntijuus nähdään laajasti. Uudet haasteet edellyttävät siten uudenlaista osaamista ja tiedon ja osaamisen merkitys korostuu. Lisäksi kuntouttavan sosiaalityön sekä päihdetyön taidolliset ja tiedolliset osaamistarpeet ovat nousseet aineistossa esiin.

Yhteiskunta- ja palvelujärjestelmään liittyvä osaamisen tarve on myös korostunut aineistossa ja kirjallisuudessa. Asiakkaiden palveluohjaukselle ja sosiaaliohjaukselle on havaittu sosiaalista tarvetta. Asiakkaiden palveluohjauksen sosiaaliohjauksen sosiaalinen tarve keskustelutti sosiaalityöntekijöitä perustoimeentulotuen Kelaan siirtymisen johdosta. Palveluohjauksen tarpeen kasvu nostaa esiin myös osaamistarpeet, jotka koskettavat palvelujärjestelmää. Perustoimeentulotuen siirtämisessä Kelaan sosiaalityöntekijöitä pohditutti erityisesti ne asiakkaat, jotka arvioitiin kyvyttömiksi hakemaan perustoimeentulotukea internetin välityksellä. On arvioitu, että nuoret asiakkaat pystyvät hakemaan toimeentulotukea sähköisesti vanhempia ikäryhmiä paremmin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan heidän omista asiakkaistaan noin 70 % pystyvät hakemaan sähköisesti Kelalta perustoimeentulotukea, 30 % syystä tai toisesta ei. Myös asiakkaiden muuttuminen kasvottomiksi huolestutti sosiaalityöntekijöitä.

Te-hallinnon kanssa käytävästä yhteistyöstä yksi tärkeimmistä esiin nostetuista asioista on ollut niin sanonut sakkolistan purkaminen, joka koostuu yli 300 päivää työttömänä olleista asiakkaista. Sakkolista on epävirallinen termi, jolla tarkoitetaan 300 päivää työttömänä olleita asiakkaita, joiden työmarkkinatuesta kunta kustantaa puolet. Sakkolistan purkamisen ohella sosiaalityöntekijöitä on puhututtanut työllistymisen vaikeutuminen, joka on sosiaalityön näkökulmasta yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittyvä, rakenteellinen ongelma.

Sosiaalityöntekijät kertoivat, että hyvinvointikeskuksille on sosiaalinen tarve. Toisaalta esille nostettiin myös uskon puute isompiin rakenteisiin ja mietittiin, minkä verran virkoja kuntiin jää, samoin paikallisella tasolla toteutettavan yhteistyön tulevaisuus isoissa rakenteissa mietitytti.

Sosiaalityöntekijät toivat esille uskon puutetta suuriin rakenteisiin sote-uudistukseen liittyen. Kaivattiin myös sosiaalialan johtajuutta sekä asiantuntemusta soteen. Tällä ulottuvuudella on yhtymäkohtia myös sosiaalityön osaamisen johtamiseen sekä rakenteelliseen sosiaalityön tarpeeseen. Tulevista muutoksista kunnallisessa hyvinvoinnin edistämisen ja sote- ja maakuntauudistuksen liittyvässä työssä tuotiin esille huoli sosiaalityön hiljaisuudesta tai jopa sosiaalityön ääneltä korvien sulkemista. Toisaalta korostettiin sitä, että sosiaalityöntekijöiden vastuulla on ottaa osaa sosiaalityön asioiden johtamisesta, vaikuttamisesta ja sosiaalityön äänen esille nostamisessa yhteiskunnassa.

Sosiaalityöntekijät kertoivat, että tulevaisuudessa asiakasta lähellä tuotettavia palveluita ja sote-uudistusta ajatellen tulisi olla juuri kuntouttavan työtoiminnan palvelut sekä aktivointisuunnitelmien tekeminen. Myös kotikäynnit on koettu merkittäväksi työvälineeksi, jota ei voida toteuttaa etätöiden avulla.

Sosiaalityön perusosaaminen aikuissosiaalityössä miellettiin kokonaisvaltaiseksi asiakkaan arjen huomioimiseksi sekä asiakkaan osallisuuden edistämisen tukemiseksi hänen omassa toimintaympäristössään.

Eettisistä toimintaperiaatteista aineistossa ovat nousseet esiin oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden toimintaperiaate sekä niihin liittyvät epäkohdat. Myös ihmisarvoisen kohtaamisen periaate on tullut aineistossa esille sekä jännitteet

asiakkaiden yksilöllisten ideologioiden, tuen tarpeiden ja yhteiskunnan sekä lainsäädännön välillä.

Sosiaalityöntekijöiden ryhmäteemahaastatteluissa on noussut esiin huoli muun muassa huumeiden käyttäjien osallisuudesta, sekä esimerkiksi päihde- ja mielenterveysdiagnoosin saaneiden asiakkaiden jatkosuunnitelmat ja heidän yhteiskuntaosallisuutensa.

Kuten Sipilä (2011, 117) on todennut, sosiaalityöntekijöiden eettiset periaatteet kiteyvät kohtelun oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoisuuteen, asiakkaan ihmisarvoiseen kohtaamiseen, velvollisuuteen toimia sääntöjen mukaan, yleishumaaniin toimintaan sekä yhteiskuntakriittisyyteen asiakkaiden puolesta.

Sikä kirjallisuudessa että sosiaalityöntekijöiden tuottamassa puheessa ryhmäteemahaastatteluissa näyttäytyvät eettiset tavoitteet hyvän tekemiseen, ihmisten auttamiseen, puutteen ja kärsimyksen vähentämiseen sekä tavoitteet muutokseen ja kehitykseen. Samanaikaisesti sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esille eettisten toimintaperiaatteiden jännitteisyyttä suhteessa politiikkasidonnaisuuteen, tehokkuuteen ja tuloksellisuuteen. (Sipilä 2011, 50, 146.)

Lähteet

Ala-Kauhaluoma, Mika & Tuusa, Matti 2014: Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita. 2014:42. Helsinki.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125415/URN_ISBN_978-952-00-3545-7.pdf

Alasuutari, Pertti 1993: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Jyväskylä.

Alasuutari, Pertti 2001: Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Gaudeamus. Helsinki.

Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.

Blomgren, Sanna & Karjalainen, Jouko & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna, Saikkonen, Paula & Saikku, Peppi: 2016a. Perustoimeentulotuki siirtyy Kelaan -miten asiakas saa sosiaalityön palvelut? 1/2016 terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päätösten tueksi: 2016_1 Helsinki.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129739/PT2016_01verkko.pdf?sequence=1

Blomgren, Sanna & Karjalainen, Jouko & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna, Saikkonen, Paula & Saikku, Peppi: 2016b: Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Raportti 4/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print. Suomen yliopistopaino. Tampere.

Blomgren, Sanna & Kivipelto, Minna 2012: Valtaistus. Valtakunnallinen aikuissosiaalityön kartoitus. Raportti 27/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print. Suomen yliopistopaino. Tampere.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere.

Cranholm, Camilla 2016: Social Work In Digital Transfer –Blending services for the next generation. Mathilda Wrede Institute Research Reports 1/2016. University Of Helsinki.

Helsinki.

http://fskc.fi/Site/Data/2067/Files/C_Granholm_DR_avhd_2016_PDF_version.pdf

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Fook, Jan & Ryan, Martin & Hawkins, Linette 2000: Professional Expertise: Practice, Theory And Education For Working In Uncertainty. Whiting & Birch Ltd. London. England.

Fook Jan 2005a : Kriittisen reflektion käyttömahdollisuuksista. Finsoc sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä, Stakes. 1/2005. Kainuun sanomat oy. Kajaani, 4-10.

Fook Jan 2005b: Kriittinen reflektiivisyys sosiaalityössä. Finsoc sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä, Stakes. 2/2005. Kainuun sanomat oy. Kajaani, 22-28.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: 2004 Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.

Hänninen, Kaija & Poikela, Ritva 2016: Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija, Jouttimäki, Päivi, Lehto-Lundè`n, Salovaara, Petra ja Veistilä, Minna (toim): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki University Press, 148-164.

Jokinen Arja 2016: Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija, Jouttimäki, Päivi, Lehto-Lundè`n, Salovaara, Petra ja Veistilä, Minna (toim): Vastavuoroinen sosiaalityö . Gaudeamus. Helsinki University Press. ss.138-147.

Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.

Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere, 14-47.

Julkunen, Raija 1993: Moraalisten kysymysten ambivalentti paluu. Teoksessa Karvinen, Synnöve (toim): Sosiaalityön eettiset jännitteet. Painatuskeskus oy. Helsinki, 20-30.

Kananoja, Aulikki 2012: Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta. Kuntoutus. Sosiaalisen kuntoutuksen teemanumero 4/2012. Kuntoutussäätiö, 35-40.

<https://kuntoutussaatio.fi/files/1341/4-12-valmis.pdf>

Kananoja, Aulikki 2017: Sosiaalityö ammattina. Teoksessa Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma. Helsinki, 27-32.

Karisto, Antti & Seppälä, Ullamaija 2004: Maukas gradu. Valmistusvihjeitä tutkielman tekijöille. Vastapaino, Tampere.

Karjalainen, Pekka 2017: Aikuissosiaalityö. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma. 4. painos. Helsinki, 247-259.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve 2005a: Reflektiivisyys suomalaisisessa sosiaalityössä. Finsoc sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä Stakes. 1/2005. Kainuun sanomat oy. Kajaani, 11-15.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve 2005b: Reflektiivisyys ja asiantuntijuus. Finsoc sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä Stakes. 2/2005 Kainuun sanomat oy. Kajaani, 18-21.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Rantalaiho, Ulla-Maija & Salonen, Jari: 2007 Työnohjaus sosiaalityössä. Edita Prima oy. Helsinki.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve 2010: Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki University Press. Helsinki, 247-276.

Kempainen, Tarja 2006: Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti & Borgman, Merja & Kempainen, Tarja & Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli (toim): Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-,työvoima-jakoulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Tampereen yliopistopaino. Tampere, 230-284.

Keskitalo, Elsa 2012: Kuntoutus. Sosiaalisen kuntoutuksen teemanumero. Sosiaalinen kuntous ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta. 4/2012. Kuntoutussäätiö, 61-70.

Kokko, Riitta-Liisa & Veistilä, Minna 2016: Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi &

Lehto-Lundèn, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki University Press, 220-230.

Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Kuusisto, Katja & Ekqvist, Eeva 2016: Aikuissosiaalityön asiakkaiden kokemus asiakkuuden vaikutuksesta elämäntilanteen muutokseen. Yhteiskuntapolitiikka 81 (6), 655-669.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2010: Asiakkuus-sosiaalityön ydinteema. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki, 7-18.

Liukko, Eeva 2006: Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 9/2006

http://www.socca.fi/files/78/Kuntouttavaa_sosiaalityota_paikantamassa.pdf

Lähteinen, Martti & Hämeen-Anttila, Lotta 2017: Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma 4. painos. Helsinki, 48-93.

McDonald, Catherine 2008: Challenging Social Work. The Institutional Context Of Practice. Palgrave Macmillan. Houndmills, Basingstoke, Hampshire.

Metsämuuronen, Jari 2001: Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia- sarja 4. International Methelp Ky. Helsinki.

Metsämuuronen, Jari 2006: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino oy. Vaajakoski.

Metsämuuronen Jari 2010: Pienten aineistojen tilastollinen testaaminen.

Mullaly, Bob 2007: The New Structural Social Work. Third edition. Oxford University Press. Oxford.

Mutka, Ulla 1998: Sosiaalityön neljäs käänne. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

- Mäkinen, Olli 2006: Tutkimusetiikan ABC. Gummerus Kirjapaino oy. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Niskala, Asta 2008: Salatusta suhteesta kahden kimppaan -analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Niskala, Asta 2010: Mallinnus sosiaalityön kehittämisen välineenä. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino, Tampere, 277-308.
- Payne, Malcolm 2000: Teamwork In Multiprofessional Care. Palgrave Macmillan. Houndmills, Basingstoke. Hampshire And Fith Avenue New York NY.
- Payne, Malcolm 2005: Modern Social Work Theory. Third Edition. Palgrave Macmillan. Houndmills, Basingstoke. Hampshire And Fith Avenue New York NY.
- Pösö, Tarja 2005: Ilkeät ongelmat, hyvät käytännöt. Finsoc 2005(2), Kainuun sanomat oy Kajaani, 4-6.
- Raitakari, Suvi & Saario, Sirpa 2008: Vaikuttavuuden osoittamisen vaatimukset mielenterveys- ja päihdekuntoutuksessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere, 196-223.
- Rantasalmi, Soile 2008: Aikuissosiaalityön suunnitelmallisuus-kehittämistyön suuntaviivoja. Teoksessa Huotari, Kari & Hurtig, Johanna (toim): Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsingin Yliopistopaino. Helsinki, 13-24.
- Ruuskanen, Petri T. 2011: Toivo sosiaalisessa. Teoksessa Ruuskanen Petri T., Savolainen, Katri & Suonio, Mari (toim): Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. UNIPress. EU, 5-8.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere, 9-38.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005: Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim): Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 9-21.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim): Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 22-56.

Salonen, Toivo 2015: Metodi, teoria ja filosofia. Synteettisiä kiteytyymiä. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Savolainen, Katri & Suonio, Mari 2011: Teoksessa Ruuskanen Petri T. & Savolainen, Katri & Suonio, Mari (toim): Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. UNIPress. EU, 9-14.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2013: Sosiaalialan ammattilaisten eettiset ohjeet. Arki, arvot, elämä, etiikka. Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki. 6.painos.

Sosiaalibarometri 2017:

<https://www.soste.fi/ajankohtaista/julkaisut/sosiaalibarometri/perustoimeentulotuen-siirto-kelaan.html>

<https://www.soste.fi/ajankohtaista/julkaisut/sosiaalibarometri/sosiaali-ja-terveydenhuollon-kokonaisuudistus.html>

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

STM julkaisuja 2014. Tieto hyvinvoinnin ja uudistuvien palvelujen tukena -Sote-tieto hyötykäyttöön-strategia 2020. Sosiaali- ja terveysministeriö, julkari.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125500/URN_ISBN_978-952-00-3548-8.pdf?sequence=1

Taina, Jaana & Kotiranta, Tuija 2014: Sosiaalityötä ja toimeentulotukea- aikuissosiaalityö paikkaansa hakemassa. Teoksessa Haverinen, Riitta & Kuronen, Marja & Pösö, Tarja (toim): Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vastapaino. Tampere, 179-195

Toikko, Timo 2014: Vastuullisen asiakkuuden paradigma. Teoksessa Haverinen, Riitta & Kuronen, Marja & Pösö, Tarja (toim): Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vastapaino. Tampere, 161-178.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Sisällönanalyysi. Kirjapaino Gummerus Oy. Jyväskylä.

Vaininen, Satu 2011: Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina.

Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Tampere university Press. Tampere.

Virkki, Leena 2008: Lahtelaisten huumeenkäyttäjien hoitoprosessi. Teoksessa Huotari, Kari & Hurtig, Johanna (toim): Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsingin Yliopistopaino. Helsinki, 62-77.

<http://www.socom.fi/kansa-koulu/>

<http://stm.fi/sote-uudistus/ukk>

<https://www.thl.fi/fi/web/terveyden-edistaminen/toimijat/aluetason-toimijat/terveyden-edistaminen-maakunnassa>

Liite 1

Sociopolis -hanke

Sosiaalialan perus- ja erityisosaaminen / osa 2 / teemahaastattelurunko /15.11.2015 tk

Keskusteltavat teemat:

3) Millaista osaamista sosiaalialalla tarvitaan tulevaisuudessa?